

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR.

MURADIYE'DE ZAMAN

Değerli dostlar,

Bursa'da Zaman'ın yeni sayısında, zaman ve Bursa arasındaki ilişkinin farklı boyutlarıyla karşınızdayız. Zamanın Bursa ile ilişkisi tarih boyunca, hiçbir şehir ve mekan ile benzeşmeyecek niteliktedir. Zaman Bursa'da; Muradiye'de, Kozahan'da, Emirsultan'da, Yıldırım'da, Irgandı'da ya da Mahfel'de, başka yerde olduğundan daha farklı içerikle akar. Hilmi Yavuz "Bursa ve Zaman" başlıklı şiirine: "Zaman balkıyor Bursa'ya, bilinen budur ve şiirdir adı..." diye başlar.

Bu şehirde zaman su gibi, şiir gibi akıyor. Bize de buna tanık olmak ve taşıdığı yükü ortak olmak kalıyor. Arkadaşlarımız bu sayıda yine zamanın taşıdığı pek çok mesaja, yüke yer verdiler. Tüm zamanların en büyük göç hareketlerini gördü Bursa, göçmenlere yurtluk etti, zaman zaman peyzajını parçalama pahasına da olsa gelenleri bağrına bastı. Biz de Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak milyonlarca insanı ilgilendiren bu olguyu, geçmişteki izlerini ve bugüne taşıdıklarını Göç Müzesi kurarak yaşatmaya karar verdik. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun tezrifleriyle açılan müze üzerinden göç hareketlerine yer verdik. Doğudan, batıdan, güneyden, kuzeyden hatta dağdan, oviden gelen göçleri ve

bu göçlerin şehirlerde bıraktığı izleri değerlendirdik. Muradiye, imparatorluğu kuran ve yöneten kadronun dünyaya bakışını en iyi anlatan ender mekanlardan biri. Ne var ki, yüzyıllardır Muradiye'de başka bir zaman akıyordu. Yaklaşık iki yıl önce başlattığımız restorasyon ve düzenleme çalışmaları sayesinde Muradiye'de zaman, olması gerektiği şekliyle akmaya başladı. Yaklaşık 150 yıllık bir aradan sonra Muradiye'de zaman artık aslına uygun olarak akmaya başladı. Ayrıntılarını sayfalarımızda göreceksiniz.

Çok riskli bir alan olan kamu yayıncılığı ve Bursa'nın bu alanda geldiği noktadan, yüzyıllardır İslam alemini ikiye bölen Kerbelâ Olayı'na, kısa bir süre önce girmeye hak kazandığımız UNESCO Dünya Miras Listesi'nin olası sonuçlarından, Bursa'nın uluslararası arenadaki kültür odaklı ilişkilerine kadar pek çok dosyayı beğeninize sunuyoruz. Başta da söylemiştik, bu şehirde zaman şiir gibi akar. Sevgili Metin Önal Mengüşoğlu'nun şehir ve mimariyi değerlendirdiği yazısında dediği gibi, şiir gibi şehirdir Bursa, şiir söyler her yapı Bursa sokaklarında.

Keyifli okumalar dilerim.

○ RECEP ALTEPE
Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

BURSA'DA ZAMAN

Yıl: 3 Sayı: 12 / Ekim 2014
Yerel Süreli Yayın

İMTİYAZ SAHİBİ
Bursa Büyükşehir Belediyesi adına
Recep ALTEPE

GENEL KOORDİNATÖR
Aziz ELBAS

YAYIN YÖNETMENİ
Saffet YILMAZ
(Sorumlu)

FOTOĞRAFLAR
Hakan Aydın, Saffet Yılmaz,
İbrahim Büyükfuran, Engin Çakır,
Nilay Şahinkanat İlcebey, Yunus Hakan Güler,
Hüseyin Yavuz, Tuğba Özmelek, Ömer Bakan

KAPAK FOTOĞRAFI
Hakan Aydın (Şehzade Mahmut Türbesi)

YAPIM & REDAKSİYON

**Photo
Graphica**
CREATIVE

www.photographica.com.tr

BASKI

LD®
LDR

www.graficopy.com.tr

* Yayımlanan yazı ve fotoğrafların tüm sorumluluğu eser sahiplerine aittir. İzin alınarak ya da kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

¶ BURSA'NIN YENİ MÜZESİ : GÖÇ TARİHİ - AHMET ERDÖNMEZ	2
¶ BU TOPRAKLARIN KUCAK AÇTIĞI GÜZEL İNSANLAR - Prof. Dr. YUSUF OĞUZOĞLU	4
¶ DAĞIN KADERİ: GÖÇ – ESAT KAPLAN	9
¶ GÖÇLERLE KURULAN ŞEHİR – RAİF KAPLANOĞLU	14
¶ YAPTIĞINIZ PARKLAR YIKILABİLİR AMA KİTAPLAR KALICIDIR – Söyleşi: YÜKSEL BAYSAL	20
¶ İSLAM MEDENİYETİNDE ŞEHİR VE ŞEHİRLERİN TARİHİ – Doç. Dr. HASAN BASRİ ÖCALAN	24
¶ BURSA ARAŞTIRMALARI MERKEZİ – IŞIK DEMİR	27
¶ 1830'DAKİ BURSA NÜFUS KÜTÜĞÜ	30
¶ OSMANLI TARİHİNE AÇILAN PENCERE – Prof. Dr. MUAMMER DEMİREL	32
¶ BURSA ÖRNEK OLDU – Prof. Dr. METİN SÖZEN	34
¶ TARİHE ADANMIŞ BİR ÖMÜR / METİN SÖZEN – SAFFET YILMAZ	36
¶ DÜNYA MİRASI BURSA – ATILLA EGE	42
¶ ŞİİR SÖYLER HER YAPI BURSA SOKAKLARINDA – METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU	46
¶ YENİ YÜZÜYLE MURADİYE TÜRBELERİ – MAHMUT SABUNCUOĞLU	52
¶ ZAMAN BALKIYOR MURADİYE'YE – HACI TONAK	58
¶ SARAYLILAR VE ÜÇ HANIM TÜRBELERİ HK. – Doç. Dr. DOĞAN YAVAŞ	68
¶ KERBELÂ MUHARREM VE MERSİYE – Prof. Dr. MUSTAFA KARA	71
¶ TATARİSTAN'DA YENİDEN DOĞUŞ HAREKETİ – AZİZ ELBAS	74
¶ İPEK YOLU ŞEHİRLERİ BAYRAĞI BURSA'DA	80
¶ DÜNYA TARİHİ KENTLERİ BURSA'YI DÜŞÜNÜYOR	82
¶ ÇİN RÜYASI! – SAFFET YILMAZ	84
¶ HER MEVSİM ULUDAĞ – SAFFET YILMAZ	88
¶ TARİHİN YORGUN TANIĞI ESKİ İHTİŞAMINDA	94
¶ İBRAHİM PAŞA: BURSA'NIN KÜLTÜR MERKEZİ – CEVAT AKKANAT	98
¶ ŞEHRİN IŞIKLARI – MUHAMMET ŞAHİN	100
¶ KAPALI ÇARŞI DEĞERİNİ BULUYOR	102
¶ İLK GÜNKÜ İHTİŞAMINA KAVUŞUYOR	104

● BURSA'NIN YENİ MÜZESİ: GÖÇ TARİHİ

○ AHMET ERDÖNMEZ

Osmanlı İmparatorluğu'nu kuran ilk başkent Bursa, her dönemde cazip bir yerleşim merkezi olmuştur. Özellikle 1326'dan sonra Balkanlar'a açılan Osmanlılar, oralara yurt tutmak için gitmişler, bu arada Bursa Anadolu'dan gelen insanlara kucak açmıştır. Her dönemin cazip yerleşim bölgesi olan Bursa'nın göç tarihini inceledik. 8500 yıl önce Akçalar, 7500 yıl önce Orhangazi Ilıpınar ve 7500 yıl önce Barçın Höyük'te insan yaşam izleri olduğunu gördük. Sizlere, göçlere geçmeden önce niçin Bursa Göç Tarihi Müzesi yapma ihtiyacı duyduk onu anlatmak istiyorum. Çünkü küçük bir Osmanlı yaşamını anlatan Bursa'da Osmanlı topraklarından göç ile gelen birçok insan vardı. Onlar Bursa'ya yerleştikten sonra şehre önemli katkılarda bulundular. Bursa'nın bereketinde ve zenginliğinde onların da payı var.

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'nin müzelere ne kadar çok meraklı olduğunu yalnız Bursa bilmez. Türkiye ve uluslararası kültür kuruluşları da bilir. 2013 yılında "Göç Müzesi yapalım" demesi ile biz işe başladık. Önce müzenin senaryosu yazıldı. Sonra kurgu ve canlandırmalar planlandı. Koleksiyon oluşturma hemen arkasından gerçekleştirildi.

Müzenin kurgusunun ilk kısmını yazımın girişinde sizlere anlattım. Yani 8500 yıl önce Bursa'ya gelen insanlardan başlayıp, Türklerin Anadolu'ya göçü, Bursa'nın alınması, Balkanlar'a doğru Osmanlı'nın yurt tutması anlatılıyor. Daha sonra anavatana geri dönüş hikayesi yani; Balkanlar'dan göç, Kafkaslar'dan göç ve Kırım ve civarından göç.

Balkanlar'dan göç tren canlandırması, Kafkaslar'dan göç kağıdı ve at arabası ile, Kırım'dan göç vapur canlandırması ile yapıldı. Koleksiyonların büyük bölümü Şinasi Çelikkol'dan temin edildi. Bursa Göç Tarihi Müzesi'ni Bursa Büyükşehir Belediyesi kendi imkanları ile yaptı. Müze mimarisi, müze küratörlüğü, müze uygulaması, planlaması her şey Bursa üretimi. Bu konu Bursa gibi bir şehir için önemli çünkü şehrin kültür sanatta geldiği seviyeyi gösteriyor. Müzenin geçici sergi salonları var ve bu salonlar sürekli etkinlik yapılabilecek kapasitede. Bursalıların büyük ilgi göstereceğine inandığımız Göç Tarihi Müzesi önümüzdeki yıllarda çok daha iyi koleksiyonlara sahip olacaktır. Bizlerin tarihini anlatan müzeye hepimizi bekliyoruz. Emeği geçen herkes sağ olsun.

Behiç Günalan objektifinden Kapıkule Sınır Kapısı'nda 89 Göçü dramı

● BU TOPRAKLARIN KUCAK AÇTIĞI GÜZEL İNSANLAR

Bursa uluslararası ölçütlere sahip müze ve müzecilik merkezi oldu. Bunu Avrupa Müzeler Birliği ve Türk Dünyası Müzeler Birliği yaptıkları gezi ve toplantılar sonucu bizzat kabul ediyorlar. Bu güzel şehrimiz aynı zamanda Türkiye'nin kendi tarihinin bilincinde olan şehirlerine müzecilik konusunda rehberlik de ediyor.

○ PROF. DR. YUSUF OĞUZOĞLU

Günümüz dünyasında müzeler sahip oldukları kentlere önemli bir değer katıyor. Müzeler hem korumacılık anlayışının yerleşmesine katkı sağlıyor hem de müze eğitimi (pedagojisi) yolu ile okullu gençlerin ve çocukların tarih, zaman ve değişim kavramlarını pekiştirmelerine destek veriyor. Bu bağlamda Bursa yeni bir müzeye daha kavuştu; Bursa Göç Müzesi. Bu eserin hazırlıkları iki yıl önce başladı. Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe, Bursa'nın kentsel düzenlemelerini tarihi kimliğine uygun

biçimde gerçekleştirirken inşa ettirdiği müzelere ilaveten bir de göç müzesinin kurulmasını istediler. Sayın Başkan aslında on yıl önce Osmangazi Belediye başkanı iken tarafımdan Bursa'ya gelen göçmenler üzerine bir proje hazırlanıp sonuçlandırılmasını talep etmişti. Böylece Osmanlı arşivlerinden yararlanarak akademisyen arkadaşlarımızla yapılan iş bölümünün sonuçları "Bursa'nın Zenginliği: Göçmenler" (Ed. Zeynep Dörtok Abacı, Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayını, 2008.) kitabının ortaya

çıkmasını beraberinde getirdi. Bursa Göç Müzesi'nin senaryosu bu kaynak temeli üzerine bina edildi.

Danışmanlığı tarafımda üstlenilen bu uluslararası değere ve zenginliğe sahip müzemiz, deneyimli bir ekip çalışması sonucu ortaya çıktı. Bu noktada elbette Sayın Başkan Altepe'nin yaptığı tercih ve konuyu sürekli takip eden yönetim anlayışı çok önemli. Ayrıca Aziz Elbas Büyükşehir Belediyesi'nin kültürel hizmetlerini koordine eden daire başkanı

olarak deneyimlerini ve öngörülerini müze çalışmalarına yansıttı. Özellikle Bursa Kent Müzesi'nin kuruluşundan başlayarak bu kurumu koruyan ve işleten Ahmet Erdönmez diğer Bursa müzeleri gibi, Göç Müzesi'nin de bir bakıma mimarı oldu. Mekanı objelerle süsleme ve müzenin ruhunu ortaya çıkarma noktasında olağanüstü bir yeteneğe sahip Erdönmez, yoğun iş temposu içinde Göç Müzesi'nin ortaya çıkarılmasına önemli bir katkı verdi. Elbette bu gibi çalışmaların bir de mutfağı vardır. Müze danışmanı sıfatıyla tarafımda geniş bir kaynak, literatür ve saha araştırması gerçekleştirildi. Bursa Kent Müzesi'nin ve Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi'nin değerli uzmanları ile birlikte kent merkezinde ve ilçelerde sözlü tarih görüşmeleri yaparak göçmenlere ulaştık. Özellikle Kafkas ve Balkan göçmenlerinin yoğunlukta olduğu İnegöl çevresinde gerekli iletişimi sağlamamıza Saygıdeğer Necip Bilge çaba gösterdi. Elde ettiğimiz verilerin müze konsepti haline dönüştürülmesi sırasında mesai saatlerini gözetmeden, bilgilerini ve deneyimlerini uygulamaya koyan sanat tarihçi ve müze uzmanı Dilek Yıldız Karakaş'ı özellikle belirtmek durumundayız.

Bursa Göç Müzesi göçmenlerin öyküsünü taşıyan nostaljik bir kuruluş olmaktan daha öte bir anlam taşıyor. Göç ve göçmen konusu uluslararası birçok kuruluşça ele alınmakta, bu konuya çok kültürlülük anlayışı içinde eğilip bu değerli hazinenin yaşatılması bir insanlık görevi sayılmaktadır. Bir yöreye göç sonucu yerleşen insanlar elbette kendi geçmişleri ve yaşamları ile birlikte yerlerini aldılar. Kültür, toplumların tarihsel hayatı sürecinde oluşmuş, yaygınlaşmış ve kalıcı hale gelmiştir. Kültür ayrıca toplumsal kalıtımın özel bir anlatımı olarak nitelendirilir. Bütün değer ve davranışlar aileden, çevreden görerek, duyarak, okuyarak öğrenilir. Bu bağlamda göçmenler kendi toplumunun kültürünü taşıyan bir bakıma değerli bir hazinedir. Elbette yerel kültürler arasında doğal olarak ayrıntılarda farklar bulunur. Bireyin kendini hem doğup büyüdüğü çevrenin hem de yaşadığı milletin birer üyesi olarak görmesi kültürel farklılıklarda çelişki yaratmaz. Unutmamak gerekir ki milli kültüre renklilik ve canlılık veren bu yöresel özelliklerdir. (Şerafettin Turan, Türk Kültür Tarihi - Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve

Balkanlar'dan kağnılarıyla yola çıkan köylüler, Illustration Mecmuası, 1912, Paris.

Evrenselliğe, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2005.) Kültürel çeşitlilik anlayışı içinde tüm kültürler saygıdeğerlikte eşittirler. Çağdaş toplumlar kültürlerarası diyalog ve farklılıkları tanımaya özen gösterirler. Bir sosyal grupta özel kültürlerin sosyal haklılık ve hoşgörü düşüncesi içinde yaşatılması gerekmektedir. Her topluluk kendi dilbilimsel, manevi ve sanatsal kültürüne sahiptir. Çok sayıda antropolog kültürel farklılıkları incelemektedir. Kültürel farklılık, insanların şu veya bu şekilde davrandıklarını açıklayan şeydir. Göçmenlerin adaptasyonu toplumla bütünleşmeleri için önemli bir aşamadır. Onları koruyarak dillerini, dinlerini, giyim ve kuşamlarını muhafazada onlara yardım edilmesi doğaldır. (Nicolas Journet (Haz.), Evrenselden Özele Kültür, Çev. Yünni Sezen, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.)

Bursa, göç müzesinin içeriğinden anlaşılacağı üzere 8500 yıldır göçmenlerin gelip yerleştiği, yerli unsurlarla kaynaştığı ve hep birlikte medeniyete ulaşmayı hedefleyen bir toplumsal yapı içinde olmuştur. Özellikle 700 yıl önce başlayan yoğun Türkmen yerleşmesi içinde hem Ahmed Yesevi anlayışından hem de İslami "ehl-i zimmet" kuralından kaynaklanan bir cemiyet yapısı tesis edilmiştir. Ahiliğin özünde bulunan "kızginken yumuşayabilmek, düşmanına bile iyilik edebilmek" ilkesi tasavvuf ehli tarafından yaşatılmış, ortaya çıkan bir arada yaşama anlayışı göçmenler için uygun bir hayat sahası meydana getirmiştir.

Günümüzden 8500 yıl önce Bursa yöresinde ilk uygarlığı kuran insanlar Güney ve Orta Anadolu'dan göç etmişlerdi. Akçalar, Ilıpınar, Barçın höyüklerinde ortaya çıkarılan buluntular bu Neolitik toplumların varlığını ve kültürünü yansıtıyor. Göç Müzesi ziyaretçilerine bu ilk göçmenleri tanıtmakta.

İkinci göç dalgası Bitinlerin ve Tırakların 3000 yıl önce yerleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bursa çevresinde Bitinya ve Misya denilen iki yerleşim alanı ortaya çıkmış. Bu göçmenler Neolitik kültürü yaratan eski halkla birlikte yeni bir toplum yarattılar. 2600 yıl önce ise bu kez Ege diyarından gelen kolonistler Marmara kıyılarında Bursa yöresinin tarımsal ürünlerini, kerestesini, Marmara adalarındaki mermer zenginliğini satın almak üzere liman şehirleri kurmuşlar. Kios (Gemlik), Apameia (Mudanya) ve Kyzikos (Erdek) bu şekilde kurulmuştur. Bu gelişme elbette Bursa'nın en eski halklarının Ege uygarlıkları ile tanışmasını, daha da medenileşmelerini beraberinde getirmiştir.

Bursa şehrinin kurulması ve ardından gelen Roma dönemi elbette yoğun bir göç içinde gerçekleşmemiştir. Ancak Bursa gibi nadide bir kentin fiziksel temellerinin atılması Roma'nın meydanları, tiyatroyu, su sarnıçlarını, kaplıcaları tesis eden anlayışı bu dönemin belli başlı özelliğidir. Ayrıca Roma çağında Hıristiyanlığın yayılması daha önce yöreye göç eden tüm

unsurların yeni bir kimliğe geçip Ortodoks kilisesinin etkisinde "Anadolu Rum'u" (Rum= Roma'dan) denilen kaynaşmış bir yerli topluluğu ortaya çıkarmıştır. Roma'dan sonra Bursa şehrinin eski önemini kaybettiği, tenhalaştığı söylenir. Bu arada Yahudi, Ermeni ve Kıpti (Roman) toplulukları çok fazla olmasa da toplum içinde kendi kimlikleriyle yer almışlardır. Bursa Müzesi bu yörenin geçmişinde var olan bu gibi toplulukları da kısa tarihleri, bu taraflara nasıl geldikleri ve kısa kültürel özellikleriyle tanıtmaktadır. Bu anlayış aynı zamanda müze ziyaretçileri olarak hedef kitleyi teşkil edecek öğrencilerimizin görebilmesini, dokunarak geçmiş öğrenmelerine katkı sağlayacaktır. Bu yüzden Göç Müzesi'nde yer alan bilgilerin belirli bir kaynağa dayanmasına, sağlam bir literatürden elde edilmesine, tartışma yaratmayacak doğrulukta olmasına dikkat edilmiştir.

Bursa ve çevresine gerçekleşen Türkmen göçünün neden olduğu sosyal ve kültürel sonuçlar Bursa göç tarihinin bütünü içinde önemli bir yere sahiptir. Bildiğimiz gibi Osman Gazi 1303 yılında Bursa yöresi tekfurlarını Dimboz'da yenilgiye uğrattınca uçta birikmiş Türkmen kitleleri akın akın bölgeye yerleştiler. Kızık köyleri, Mirzaoba ve Kaymakoba gibi Yörük obaları bu sırada yurt tuttular. İç Anadolu Bölgesi'nin güvensiz ortamından kaçan Ahiler medrese kültürünü yaşayan fakihler (fıkıh uzmanları) çiftçiler, Yalova sahillerinden Ulubat'a kadar olan alana yerleştiler.

Bursa Yıldırım Beyazıt Döneminden başlayarak transit ticarete Tebriz'in yerini aldı. İpek yolu Bursa'ya kadar uzanmış, şehrin İran ve Orta Asya çevreleri ile ilişkisi artmıştı. Bu arada Bursa bir Baharat antrepo haline gelmişti. Birdenbire 40.000 nüfusa ulaşan şehir bir cazibe merkezi oldu. Emir Buhari (Emir Sultan) Buhara'dan, Geyikli Baba, Postınpuş Baba, Abdal Murat gibi daha en baştan dervişleri ile Bursa'ya gelen Yesevi uluları yanında birçok kültür erbabı Ortadoğu'dan, İran'dan ve Türkistan'dan Bursa'ya yerleşti. Bu dönemin Bursa'sına ayrıca Bursa'ya ham ipek getiren Acemler ile Kazerunî Dervişleri de yerleşmişlerdi. Bu ipek yolu üzerinde bulunan Sivas'tan da (Sivaslılar) gelip birer mahalle kurdular. Bursa'da ayrıca kendilerine Horasan Erenleri denilen Yeseviye mensupları da vardır. Tebrizli mimar ve ustalarında Yeşil Külliye gibi önemli yapıtlara katkı sağladıklarını biliyoruz. Artık bir dünya merkezi haline gelmiş Bursa'ya her taraftan yönelen küçük ama değerli göç dalgaları da Göç Müzesi'nde ele alınmıştır.

Günümüzden yaklaşık 200 yıl önce üç kıtadaki Osmanlı topraklarından hayat düzenleri bozulmuş insanların Bursa'ya doğru yönelmeleri ayrı bir hikayedir. Tüm bu insanlara Bursa kucak açmış ve bunun sonucu Bursa'nın günümüzde hayat süren değerli toplumu ortaya çıkmıştır. Önce Kırım Tatar Türklerinin göçleri başladı ve dalgalar halinde yaklaşık 150 yıl devam etti. Tatar Türklerinin sürgününe ve Bursa yöresinde iskan edilmelerine yer verilmekte, onların zengin kültürleri hakkında müze ziyaretçileri bilgilendirilmektedir.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya, Kafkasya'daki Müslüman halka karşı baskı ve yıldırma faaliyetini başlatmıştır. Kafkasya'da çok farklı etnik toplulukları birleştiren İslam kardeşliği idi. Kuzey Kafkasyalıları içinde Kabartay, Abaza, Adige gibi Çerkes kökenliler, Nogay, Kumuk, Karaçay, Balkar gibi Türk kökenliler ve Lezgirt, Çeçen Osetin, Avar gibi diğer bölge halkları vardı. Rus kaynaklarına göre 1858-1862 arasında 80.000 1864 yılı boyunca 552.000 Çerkes Osmanlı topraklarına göç etti. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) büyük bir göç dalgasına sebep oldu. Bursa merkez ve kazalarına Rumeli, Batum, Tatar, Bosna ve Kafkas göçmenleri yerleştirildiler. Bursa merkezde Rusçuk Selimiye, Vidin, Kamberler, Tırnova, Cuma-i Cedid (Yeni Cuma), Mecidiye, Mollaarap, Namazgah, İhsaniye mahallelerinde 2741 hane yerleştirildi. Ayrıca Fethiye, İhsaniye, Ümitalanı, Ermiri, Nilüfer, Maksempınarı, Geçit, Hüseyiniye, Hançerli, Teşvikiye, Kumlukalanı köyleri kuruldu.

Bursa Göç Müzesi içinde Balkan Savaşı Göçmenleri'ne de özel bir yer ayrılmıştır. 1912-1913 Balkan Savaşı yıllarında Yugoslavya-Makedonya'dan Türk askeri ile birlikte çekilen Türkler ve Müslümanların göçü önemli bir dalga halinde Bursa'ya da yansdı. Sadece Kosova'dan 20.000, Piriştine civarından 5000, Arnavutluk'tan 100.000 kişi bu sıralarda katledilmiş, katliam korkusuyla insanlar göç etmek durumunda kalmıştır. Bu yıllarda 20.853 göçmen Batı Trakya ve Makedonya da dahil olmak üzere kadim Rumeli topraklarımızdan Hüdavendigâr Vilayeti'ne

(Bursa) yerleştirilmiştir. Bu göçmenlerin öyküsü fotoğraflar ve sözel bilgilerle canlı bir şekilde dile getirilmiştir. 1923 yılında imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Anlaşması uyarınca Yunanistan topraklarında yaşayan Müslümanlar, bir yıl sonra Türkiye'ye göç ettiler. Drama, Selanik, Langaza, Vodina, Kılıkış ve çevresindeki köylerden kalkan göçmenler vapurlarla hareket ettiler. Girit'ten, Preveze'den ve bazı Ege adalarından da göçmen geldi. Bursa yöresindeki mübadillere ilişkin yeterli bilgiye sahibiz. Bunların sayısının 32.075 olarak verilmektedir. Mübadillerin taşıdıkları kültür ile yoğun olarak yerleştikleri alanlardaki yeni hayatlarını yansıtan araştırmalar mevcuttur. Bursa'ya gelen 7082 mübadil göçmen ailesine 5.315 ev 719 dükkan, 1844 arsa, 15.221 dönüm toprak, 4.445 dönüm bağ, 33.885 dönüm bağ/zeytinlik dağıtılmıştır. Mübadillerin göç öyküsü ve kültürel zenginliği de Göç Müzesi'nde özel bir yere sahiptir.

Bursa'ya Cumhuriyet Dönemi'nde de göçmen yönelişi devam etmiştir. Önce Bulgaristan ve Üsküp yöresinden Arnavutlar ve Pomaklar gelmiştir. Bu sırada Orhangazi'nin Beşpınar, Vefa ve Cihanköy, Bursa'nın Turan, İnegöl'ün Lütüfiye, İclaliye ve İnalet köyleri tümüyle Boşnaklar tarafından kurulmuştur. 1923-1951 yılları arasında Bulgaristan Türkleri arasından gerçekleşen göç sonucu Bursa'da yeni köyler ve mahalleler kurulmuştur. Nihayet Bulgaristan'daki komünist rejimin yaptığı zulüm ve baskılar yüzünden 1990 yılı sonu itibarıyla toplam 212.688 soydaşımız zorunlu göçe tabii tutuldu. Bu sırada Bursa'ya yerleşen soydaşların

Behiç Günalan objektifinden Kapıkule Sınır Kapısı'nda 89 Göçü dramı

Tunca Örses arşivi, Yıkılan köylerini terk etmek zorunda kalan aileler, 1912, Cihat Göktepe, Unutmasınlar diye Balkan Harbi, İstanbul 2013.

Pyotr Nikolayevich Grunzinsky, Rus Birlikleri yaklaşırken Dağlıların köylerini terk edişi, 1872. (Tuval üzerine yağlı boya, 3m x 4m, St. Petersburg Rus Devlet Müzesi)

sayısı 52.997'ye ulaşmıştır. Soydaş Göçü denilen bu olay sözlü tanıklarla, fotoğraflarla, gazete haberleriyle Göç Müzesi'nde yer almaktadır.

Göç Müzesi'nde ayrıca Türkiye'nin çeşitli illerinden, çeşitli sebeplerle göç etmek durumunda kalan insanlarımız da ele

alınmıştır. "Gurbeti Bursa'da Yaşayanlar: İç Göç" başlığı altında özellikle 1970'lerden sonra göç eden yurttaşlarımız da elbette Göç Müzesi'nin konukları içinde değerlendirilmiştir.

Günümüz Bursa'sı tüm göçmenlerin kültürel zenginliğini taşıyan canlı bir

toplumsal yapıya sahiptir. Bu arada bir arada yaşama kültürü içinde Bursalı kent kimliği içinde geleceğe bakan bir Bursa ortaya çıkmıştır. Bu zenginlik tüm birikimleri birbirine tamamlayacak biçimde geleceğin inşasını kolaylaştıracak bir özellik taşımaktadır.

● DAĞIN KADERİ: GÖÇ

○ ESAT KAPLAN

Göç, genellikle yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi(1) olarak tanımlanmaktadır. “Sürelî ve süresiz” olarak iki şekilde görülebilen bu eylemi, göç edilen yer bakımından da “iç ve dış” göçler olarak iki ayrımla açıklamak mümkündür.

“Sürelî göç”, yılın belirli bir kısmını “çalışma, dinlenme, gezi...” gibi amaçlarla geçirmek üzere bulunulan yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme eylemidir. Bir göçmen kenti olan Bursa’da kış aylarında nüfusun daha fazla olduğu söylenebilir. Kış koşullarının kente göre daha ağır geçtiği dağ köylerinden ya da farklı kentlerden ana babalar, kış aylarını “gurbetçi” çocuklarının yanında geçirmektedir. “Süresiz göçler”de ise göç edilen yerde kalma süresi belli değildir. Çoğu zaman kesin geri dönüş yapılmadığı görülür. Ancak bu yargıyı toplumsal hareketliliğinin tümü için genellemek doğru olmaz. Nitekim “dış göçler” kısmen bu yargının dışında tutulabilir.

Dış göçlerde Türkiye’den başka ülkelere ve başka ülkelerden Türkiye’ye, yani ülkelerarası karşılıklı bir nüfus hareketi söz konusudur. Karşılıklı akımın boyutları çeşitli ölçütlerle incelendiğinde farklılıklar gösterecektir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yönelik nüfus akımının daha yoğun olması beklenir. Dış göçlere verilebilecek en belirgin örnek, II. Dünya Savaşı’ndan sonra binlerce Türk yurttaşın Almanya’ya çalışmak üzere gitmesidir. Yine Bursa’ya çeşitli dönemlerde ve farklı nedenlerle Balkanlar’dan yönelen nüfus akımı da dış göçlerin en belirgin örneklerindedir.

“İç göçler” ise nüfusun ülke içinde özellikle köylerden kentlere, bir de az gelişmiş bölgelerden ve ormanlık, az topraklı bölgelerden, gelişmiş bölgelere göçmesi (2) olayıdır. Türkiye’de iç göçler, yani kırdan kente yönelik nüfus hareketleri II. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra başlamış ve 1950 yılından sonra da yoğunlaşarak devam etmiştir. Sanayileşme sürecine sonradan uyum sağlamaya çalışan ülkede, kırsal yörelerde yaşayan insanlar,

Çizelge 1: Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Bursa ve ilçelerinin 2013 yılı nüfusu

YERLEŞİM	NÜFUS	ORAN
Büyükorhan	11.913	0,43
Gemlik	101.389	3,70
Gürsu	68.872	2,51
Harmancık	7.091	0,26
İnegöl	236.168	8,61
İznik	43.287	1,58
Karacabey	80.527	2,94
Keles	13.639	0,50
Kestel	51.872	1,89
Mudanya	77.461	2,83
M.Kemalpaşa	99.999	3,65
Nilüfer	358.265	13,07
Orhaneli	22.175	0,81
Orhangazi	75.672	2,76
Osmangazi	802.620	29,27
Yenişehir	52.132	1,90
Yıldırım	637.888	23,28
Bursa	2.740.970	99,99

Çizelge 2: 1831-2013 arasında Orhanlı nüfusu

YIL	KIR	KENT	KADIN	ERKEK	TOPLAM
1831	-	-	-	-	4.972*
1870	-	-	-	-	9.759*
1875	-	-	-	-	9.431*
1883	-	-	-	-	39.997
1902	-	-	-	-	42.975
1906	-	-	22.576	23.128	45.704
1927	39.178	992	-	-	40.170
1940	-	1.318	-	-	-
1950	50.201	1.706	-	-	51.907
1955	-	1.815	-	-	-
1960	42.692	2.087	-	-	44.779
1965	45.304	2.377	24.215	23.466	47.681
1970	48.853	2.834	26.690	24.997	51.687
1975	49.787	3.335	27.204	25.918	53.122
1980	52.074	3.831	29.184	26.721	55.905
1985	54.002	5.003	30.199	28.806	59.005
1990	23.581	6.434	15.179	14.836	30.015
2000	22.378	8.071	15.362	15.087	30.449
2007	16.842	7.956	12.678	12.120	24.768
2008	16.184	7.888	12.382	11.690	24.072
2009	16.058	7.934	12.259	11.733	23.992
2010	15.769	7.761	11.984	11.546	23.530
2011	15.355	7.744	11.788	11.311	23.099
2012	14.924	7.546	11.498	10.972	22.470
2013	-	22.175	11.318	10.857	22.175

Çizelge 3: 1898-2013 arasında Büyükorhan nüfusu

YIL	KIR	KENT	KADIN	ERKEK	TOPLAM
1898	-	845	-	-	-
1907	-	815	-	-	-
1927	-	1.000	-	-	-
1940	-	1.245	-	-	-
1955	-	1.324	-	-	-
1965	13.768	2.194	7.979	7.713	15.962
1970	14.626	2.378	8.832	8.172	17.004
1975	15.281	2.129	9.084	8.326	17.410
1980	16.242	2.249	9.907	8.584	18.491
1985	16.526	2.994	10.390	9.130	19.520
1990	15.372	4.219	10.501	9.090	19.591
2000	13.064	3.603	8.682	7.985	16.667
2007	10.649	3.550	7.314	6.885	14.199
2008	10.119	3.423	7.008	6.534	13.542
2009	9.959	3.285	6.773	6.471	13.244
2010	9.585	3.158	6.510	6.233	12.743
2011	9.289	2.967	6.271	5.985	12.256
2012	9.015	2.954	6.077	5.892	11.969
2013	-	11.913	5.990	5.923	11.913

Çizelge 4: 1892-2013 arasında Harmancık nüfusu

YIL	KIR	KENT	KADIN	ERKEK	TOPLAM
1892	-	-	-	-	9.818
1927	-	390	-	-	-
1940	-	519	-	-	-
1955	-	924	-	-	-
1965	8.034	1.099	4.877	4.256	9.133
1970	7.630	2.609	5.450	4.789	10.239
1975	8.818	1.773	5.527	5.064	10.591
1980	9.493	1.922	6.067	5.348	11.415
1985	8.585	3.315	6.180	5.720	11.900
1990	8.939	3.210	6.350	5.799	12.149
2000	6.457	3.560	5.231	4.786	10.017
2007	4.148	4.192	4.283	4.057	8.340
2008	3.968	4.188	4.210	3.946	8.156
2009	3.918	4.076	4.110	3.884	7.994
2010	3.814	4.080	4.047	3.847	7.894
2011	3.589	3.943	3.890	3.642	7.532
2012	3.455	3.897	3.812	3.540	7.352
2013	-	7.091	3.659	3.432	7.091

Çizelge 5: 1927-2013 arasında Keles nüfusu

YIL	KIR	KENT	KADIN	ERKEK	TOPLAM
1927	-	635	-	-	-
1955	-	-	-	-	19.962
1965	18.575	1.643	10.293	9.925	20.218
1970	19.194	1.762	10.902	10.054	20.956
1975	19.873	2.423	11.134	11.162	22.296
1980	20.340	2.113	11.689	10.764	22.453
1985	19.633	2.492	11.638	10.487	22.125
1990	18.575	2.910	11.402	10.273	21.675
2000	14.977	3.636	9.647	8.966	18.613
2007	12.210	3.749	8.132	7.827	15.959
2008	11.883	3.585	7.877	7.591	15.468
2009	11.561	3.681	7.743	7.499	15.242
2010	11.035	3.606	7.497	7.144	14.641
2011	10.757	3.570	7.302	7.025	14.327
2012	10.306	3.570	7.111	6.765	13.876
2013	-	13.639	6.983	6.656	13.639

tarımda makineleşme ve giderek artan nüfusa yetersiz kalan topraklar gibi “itici”; gelişen ulaşım ve iletişim olanakları gibi “iletici”; geniş iş olanakları ve daha etkin bir yaşam gibi “çekici”; 1950 sonrası uygulanan liberal ekonomik politikalar gibi “siyasal” nedenlerin (3) etkisiyle kentlere göç etmişlerdir. Ekonomik ve toplumsal değişimlerin yol açtığı bu yoğun nüfus hareketleri ülkenin “kentleşme” sürecini

önemli ölçüde etkilemiştir. Kuşkusuz Bursa, siyasal nedenlerden kaynaklanan dış göçlerin yanı sıra iç göçlerin de uğrak noktalarından biri olmuştur. Kentin hem coğrafi konumu hem de tarih boyunca üretim merkezi olmasına, Türkiye'nin yaşadığı kentleşme süreci de eklenince bu sonuç adeta kendiliğinden gelmiştir. İpek Yolu üzerindeki ticaret merkezi Bursa, Osmanlı döneminde ipeğin, Cumhuriyet

döneminde ise önce tekstilin sonra da otomotivin başkentidir. Bu durum başta iç göçler olmak üzere kentleşme sürecinin bütün sorunlarının kentte hayat bulması sonucunu getirmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri, Bursa'ya Türkiye'nin istisnasız bütün illerinden göç olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu yazıda Bursa'ya

göçün farklı bir yönüne bakmaya çalışacağım. Bursa sadece Türkiye'nin dört bir yanından değil, kendi ilçelerinden de göç almaktadır. En çok göçü de kentin 4 dağ ilçesi vermektedir. 17 ilçeden 13'ünde nüfus giderek artarken, 4 dağ ilçesinde sürekli azalmaktadır. Öyle ki Büyükşehir, Harmancık, Keles ve Orhaneli ilçelerinin toplam nüfusu Bursa nüfusunun sadece yüzde 2'lik bölümünü oluşturmaktadır. (Çizelge 1)

Orhaneli'de nüfus hareketleri

Bursa'nın en büyük dağ ilçesi Orhaneli'nin demografik yapısını ortaya koyan veriler Çizelge 2'de yer almaktadır. 1800'lü yılların sonunda 39 bin 997 olan Orhaneli nüfusu, 1900'lerin başında 45 bin 704'e kadar yükselmiş, ancak Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında 40 bin 170'e düşmüştür. Kuşkusuz bu düşüşün başlıca nedeni, ardı ardına gelen savaşlardır. Nitekim 1927-1950 arasındaki 23 yıllık dönemde nüfus yeniden artmış ve Türkiye'nin kentleşme tarihindeki dönüm noktası olan 1950 yılında 51 bin 907'ye çıkmıştır. 1950 sonrası yaşanan değişimden Orhaneli'nin de etkilendiği gözlenmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası başlayan iç ve dış göç dalgasıyla ilçenin nüfusu 44 bin 779'a kadar düşmüştür. 1965-1985 arasındaki 20 yıllık dönemde nüfusun sürekli artan bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Ancak nüfus 1985'den sonra artık giderek azalacaktır. Öyle ki 1990 yılında nüfus yapısı keskin bir şekilde değişmektedir. 1985'te 59 bin 5 olan ilçe nüfusu 1990'da 30 bin 15'tir. Ancak bu rekor düşüşün göç dışında bir nedeni vardır. 1987 yılına kadar Orhaneli'ne bağlı birer belde olan Büyükşehir ve Harmancık, artık bağımsız birer ilçedir. 1990'a kadar bir artan bir azalan çizgide ilerleyen Orhaneli nüfusu, 2000 yılından itibaren artık sürekli azalacaktır. 2000'de 30 bin 449 olan nüfus, 13 yılda 8 bin 274 kişi azalarak, 2013 yılında 22 bin 175'e düşmüştür.

*Vergi yükümlüsü erkek Orhaneli'nin demografik yapısındaki değişimde 4 dönem özellikle dikkat çekmektedir: Savaş dönemi, 1950 yılı,

1987 ve 2000 sonrası... Ancak en büyük dönüşümün 2000 ve sonrasında yaşandığını söylemek mümkün. Zira bu tarihe kadar Orhaneli'de kırsal (köyler) nüfus da (Büyükorhan ve Harmancık'ın ayrılması dışında), kentsel (ilçe merkezi) nüfus da giderek artan bir seyir izlemektedir. Ancak 2000 ve sonrasında hem köylerin nüfusu hem de ilçe merkezi nüfusu artık sadece düşmektedir. Aynı durumu nüfusun cinsiyete göre dağılımında da görmek mümkündür. 2000 sonrasında hem kadın hem erkek nüfus giderek azalmaktadır. Bir başka not da kadın nüfusun erkek nüfusa göre her zaman daha fazla olmasıdır ki bu durum başlı başına bir göç göstergesi sayılmalıdır.

Büyükorhan'da nüfus hareketleri

1987 yılına kadar Orhaneli'ne bağlı bir belde olan Büyükşehir'da nüfus ilçe olana kadar artmış, ancak daha sonra giderek azalan bir seyir izlemiştir (Çizelge 3).

Büyükorhan'ın 1965'te 15 bin 962 olan nüfusu 1990 yılında 19 bin 591'e yükselmiştir. 1965-1990 arasında hem kadın hem erkek nüfus artmıştır. Aynı durum kırsal nüfus ile kentsel nüfusta da gözlenmektedir. Üstelik ilçe olduğu 1987 yılından sonra Büyükşehir ilçe merkezinin nüfusu 2 bin 994'ten 4 bin 219'a çıkmıştır. Ancak deyim yerindeyse ilçe olmak Büyükşehir'a yaramamıştır. Tıpkı Orhaneli'nde olduğu gibi Büyükşehir'da da nüfus 2000 yılından itibaren erimeye başlamıştır. 2000'de 16 bin 667 olan toplam nüfus, 2013 yılında, 4 bin 754 kişi azalarak, 11 bin 913'e düşmüştür. Köylerin nüfusu azaldıkça ilçe merkezinde de nüfus düşmüş, kadın nüfus da giderek azalmakla birlikte her zaman erkek nüfustan fazla olmuştur. Benzer değerlendirmeleri Çizelge 4'e bakarak Harmancık için de yinelemek mümkündür.

Harmancık'ta nüfus hareketleri

Harmancık'ta nüfus 1965'ten 1990'a kadar artan bir çizgide ilerlemiştir. 1965'te 9 bin 133 olan nüfus, 1990 yılında 12 bin 149'a çıkmıştır. Ancak ilçe statüsü kazanmış olmanın Harmancık'tan dışı

göçü ve köylerden ilçe merkezine göçü hızlandırdığını söylemek mümkündür. Zira ilçelikten 13 yıl sonra, 2000'de nüfus 10 bin 17'ye kadar düşmüş, o tarihten sonra da sürekli azalarak 2013'te 7 bin 91'e kadar gerilemiştir. Kadın nüfus her zaman erkek nüfustan fazla olmakla birlikte her ikisi de azalmaktadır. Kırsal nüfusu 1990 sonrasında sürekli azalan Harmancık'ta ilçe merkezinin görünümü farklı bir tablo sergilemektedir. Kentsel nüfus ilçe statüsüyle birlikte artmaya başlamış, bu artış 20 yıl, 2007 yılına kadar, devam etmiştir. Harmancık ilçe merkezinin 1990 yılında 3 bin 210 olan nüfusu, 2007'de 4 bin 192'ye kadar çıkmış, daha sonra küçük oranlarda da olsa düşüş eğilimine girmiştir.

Keles'te nüfus hareketleri

Dağın öte yakasındaki Keles'in demografik yapısı da Çizelge 5'te özetlenmiştir. 1953 yılında ilçe olan Keles'te toplam nüfus 1980'e kadar artan, 1980 sonrası azalan bir seyir izlemektedir. 1955'te 19 bin 962 olan nüfus, 1980'de 22 bin 453'tür. Düşüş eğilimi 1985'te başlamış, günümüze kadar devam etmiştir. 1985'te 22 bin 125 olan Keles nüfusu 2000 yılında 20 bin altına, 2010'da da 15 bin altına gerilemiştir. 1980 tarihi Keles'te nüfusun cinsiyete göre dağılımı bakımından da değişim noktasıdır. 1980'e kadar hem kadın hem erkek nüfus artarken, bu tarihten sonra genel tabloya koşut olarak kadın nüfus da erkek nüfus da azalmaktadır. Kadın nüfus tıpkı diğer ilçeler de olduğu gibi erkek nüfustan her zaman fazladır. Nüfusun kırsal/kentsel dağılımına bakıldığında da Harmancık'takine benzer bir tablo ortaya çıkıyor. Kırsal nüfus sürekli azalsa da kentsel nüfus 1980 ve 2008'deki küçük düşüşler dışında artan bir çizgide ilerliyor. Ta ki 2009'a kadar... 2009 sonrası Keles'in göçüne artık ilçe merkezi de ekleniyor.

Dağ ilçelerindeki nüfus hareketlerine bakarak şunlar söylenebilir:

Genel olarak 4 dağ ilçesi de Bursa'nın en çok göç veren yöreleridir. Fazla geriye gitmeden, sadece 2000 yılından sonraki nüfus verileri bile bu gerçeği ortaya koymaya yetmektedir. Dağ ilçelerinden göç

2000 yılı ile birlikte daha da hızlanmış ve köklü bir sorun haline almıştır. Zira 2000'li yıllara kadar inişli çıkışlı bir grafik ortaya koyan nüfus hareketleri, bu tarihten sonra artık sürekli aşağı yönlü bir çizgi izlemektedir. Elbette dağın göçü, dönemler ve nedenler itibarıyla çok daha ayrıntılı bir incelemeye muhtaçtır. Bursa'nın dağ yöresindeki toplumsal hareketlilik sosyal bilimcilerin ilgisini hak edecek düzeydedir.

DİPNOTLAR

- (1) Ruşen Keleş, Kentbilim Terimleri Sözlüğü (Birinci basım, Ankara: TDK Yayını, 1980), s. 70.
- (2) Özer Ozankaya, Toplum Bilim (Yedinci basım, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991), s. 269.
- (3) S. Kemal Kartal, Kentleşme ve İnsan (Birinci basım, Ankara: TODAİE Yayını, 1978), s.7-8.

NOT: Nüfus çizelgeleri için bkn.: www.tuik.gov.tr ve Akkılıç, Yılmaz. Bursa Ansiklopedisi. Bursa: BURDEF Yayınları, 2002. (Mart 2014 tarihi itibarıyla köyler Büyükşehir sınırlarına eklenerek mahalleye dönüştüğü için TÜİK, 2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde kırsal nüfus ayrımı yapmamıştır.)

● GÖÇLERLE KURULAN ŞEHİR

○ RAİF KAPLANOĞLU

“Göçlerle Anadolu bugün, imparatorluğun etnik ve çok kültürlü bir minyatürü haline gelmiştir. Yalnız Türk kökeninden olan yüz binlerce göçmen dışında; Müslüman olmuş, Osmanlı kültürünü benimsemiş, menşesinde ana dili Türkçe olmayan yüz binlerce Arnavut, Boşnak, Giritli, Çerkes, Abhaza, Çeçen, Gürcü bu yurda gelip yerleşmişlerdir. Onları buraya “Anayurt” a koşturan şey, ortak tarih ve yaşam tarzı, kültür değil de nedir? Anadolu Türkü onları kendisinden saymış, kucak açmıştır. Tarih ve kültürün etnik menşesinden çok daha güçlü bir sosyal etmen olduğunu daha iyi hangi örnek gösterebilir? Onlar, T.C. vatandaşı olmuşlar, modern Türkiye'nin oluşması ve yükselmesinde hayati hizmetlerde bulunmuşlardır. Anadolu, onlar için, gerçek bir “Anayurt” olmuştur. Bugün Türkiye’de yaşayan her üç kişiden birinin ya kendisi, ya ana babası, ya yakın ataları göçmendir.”

Dünyaca ünlü tarihçimiz Halil İnalcık, imparatorluğun büzülmesiyle, Anadolu'nun göçlerle imparatorluğun bir minyatürü olduğunu yazıyor. Tüm Anadolu için bu görüş geçerli olmasa da Bursa, göçlerle, imparatorluğun gerçekten bir minyatürü olmuştur. Bursa, imparatorluğun hemen her köşesinden gelen göçler sonunda çok kültürlü bir kent olmuştur.

Bursa, göçlerle kurulmuş bir kenttir. Bursa'ya, tarih süreci içinde çok çeşitli göç akınları olmuştur. Bu göçler sırasında çok çeşitli yerlerden, çok çeşitli ulus

ve topluluklar yerleşmiştir. Türklerden önce Bursa'da yaşayan Msyia ve Tyni'ler bile, Trakya'dan bu güzel beldeye göç etmişti. Daha sonra da Türkler, Orta Asya Bozkırlarından Bursa'ya gelmişti. Bursa'ya daha çok Oğuzların Kayı, Eğdir, Boğdüz ve Alkaevli boyları göçmüştü. Bu arada, Kütahya'da bulunan Ermeniler, ardından da Yahudiler Bursa'ya yerleşmişti. Bursa, yedi kez büyük göçmen akınına ve nüfus artışına uğramıştı. Bunların ilki, Bursa'nın fethiyle olmuştu. Birçok gazi ve abdallar, müritleriyle ve aşiretleriyle Türkistan'dan gelip yerleşmişti. Orta Asya'dan gelenler Tatarlar'a, Konya Ereğli'sinden gelenler Şekerhoca Mahallesi'ne, Sivas'tan gelenler Sivasiler Mahallesi'nde, İran ve Azerbeycan'dan gelenler Acemler Mahallesi'ne, Bozkuş aşiretinin bir bölümü de Nalbantoğlu Mahallesi'ne yerleşmişlerdi. Türkistan'dan gelenler ise, şimdi bulunmayan Pınarbaşı'ndaki Özbekler Tekkesi civarına, Hindistan'dan gelenler, Pınarbaşı'ndaki Hindliler Tekkesi civarında yerleşmişlerdi.

1530-1570 yılları arasında ise, Celaliler'den kaçanların Bursa'ya sığınmaları nedeniyle ikinci kez göç akınına uğramıştı. Bu yıllarda nüfusu iki misli artmıştı. Bu göçlerin çoğu, Anadolu'nun kırsal alanlarından gelenlerle olmuştu.

93 Göçmenleri

1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı ardından gerçekleşen göçlere halk arasında “93 Göçmenleri” denilmektedir. 1897 yılında

Bursa'ya gelen Paul Lindau'nun Bursa sanayi konusunda gözlemleri çok ilginçtir: “Bursa, son yıllarda aldığı göçle öylesine büyüdü ki, nüfusu neredeyse ikiye katlandı. Son tahminlere göre Bursa'nın kent nüfusu 78-80 bin arasında. Fakat bu nüfus artışı, kentin büyüdüğü veya geliştiği anlamında alınmamalıdır. Kente yarardan çok zarar getiren bu ani nüfus artışı, Türk-Rus Savaşı'ndan sonra Bulgaristan ve Dobruca'dan kitleler halinde gelen ve ‘muhacir’ adı verilen Müslümanların göç etmesi sonucu meydana gelen nüfus artışıdır. Birkaç ay gibi kısa bir sürede 40 bin kadar muhacir, kentin yerlileri arasında ciddi bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır.”

Üçüncü büyük göç ve nüfus artışı, yukarıda anlatıldığı gibi 19. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. Bursa bu dönemde, Doğu'dan Ermeni göçleriyle, 1880'li yıllarda 93 Göçmenleri'nin yerleşmesiyle büyük bir nüfus artışı yaşamıştır. 1883 tarihli sayım ile 1903 yılı sayımı arasında Hüdavendigar ilinde 251.990 kişilik bir fark görülür. Bu fark, büyük ölçüde göçmenler nedeniyle oluşmuştur. Bu tarihte sadece Rusçuk'tan 30 bin göçmen Bursa'ya gelmiştir. Kazan'dan gelenler Mollaarap'a, Kırım'dan gelenler ve Pomaklar Alacahırka'ya, Kafkasya'dan gelenler Yıldırım'a yerleştirilmiştir. 1909 yılındaki bir belgeye göre, Işıklar civarında Karıçaderesi'ne 20 bin göçmen hane iskân edildiği yazılmaktadır. Işıklar'ın altındaki Hayriye Mahallesi, Mollaarap civarında Vefikiye Mahallesi, Duacınarı yanında Şükranıye ve

İclaliye Mahalleleri, Selimiye Mahallesi, Seyidnasır yakınlarında Mecidiye, Çobanbey ve Namazgâh arasında bulunan Babadağ Mahallesi, Rumeli'den gelen 93 Göçmenleri tarafından kurulmuştur. Babadağ Mahallesi yanında bulunan Yeni Mahalleye ise, Kırım ve civarından gelen göçmenler yerleşmiştir. Rusçuk, İntizam mahalleri de bu göçmenlerce kurmuştur.

1880'li yıllarda başlayan bu toplu göçler sonunda Bursa merkez ilçede 18 yeni köy, 15 yeni mahalle kurulmuştur. Gemlik'te 12 yeni köy, İnegöl'de de 32 yeni köy, üç yeni mahalle kurulmuştur. 93 Göçmeni köylerinin hemen tümü dağlarda kurulmuştur. Göçmenlerin yerleşimi sırasında gerek göçmenler arasında ve gerekse yerlilerle göçmenler arasında sorunlar, hatta çatışmalar çıkmıştır.

Osmanlı Devleti, 93 Göçmenleri'ni çoğunlukla stratejik önemi bulunan Bursa civarına yerleştirmiştir. Bu politika sonucu, 1894 yılında kent merkezindeki gayrimüslim oranı yüzde 30'lardan 1906 yılında yüzde 21.77'ye düşmüştür. 1870 yılında, Bursa Sancağı'ndaki gayrimüslim oranı yüzde 31.82 iken, 93 Göçmenleri'nin yerleştirilmesi sonucunda bu oran 1894 yılında yüzde 25.10'a düşmüştü. Kurulan 93 Göçmenleri köylerinin büyük bölümü, Rum ve Ermeni köylerini kuşatacak bir biçimde dağlarda kurulması da, Marmara Bölgesi'nin stratejik öneminden kaynaklanmaktadır.

Belediye, 93 Göçmenleri'nin kent içinde düzensiz yerleşmemeleri konusunda ciddi çalışmalar yapmıştır. Ancak o kadar yoğun bir nüfusun kısa sürede planlı bir biçimde iskânı mümkün değildi. Nitekim 1894 yılında, Selimiye Mahallesi'nde, Rusçuk Mahallesi'nden terk olan göçmenlerin Topuklu Bahçe adıyla anılan yerde 53 hane inşa ederek iskân edilmişti. Bursa'da ilk planlı yerleşim alanı da bu mahalleler olmuştu.

Ovaya yakın olarak yerleşen Kafkas göçmenleri ise, buralarda yaşayamayıp dağlara göçtükleri görülmüştür. Diğer yandan Rumeli Göçmenleri'nin ise önemli bir bölümü, ovaya yakın bölgelere yerleşmeye çalıştıkları görülür. 93 Göçmenleri'nin yerleşiminde dikkatimi çeken bir diğer konu da, Kafkas ve

Rumeli Göçmenleri'nin birbirlerine yakın yerleşmemeleridir. Nitekim, Yenişehir'de sadece bir Kafkas göçmeni köyü varken, diğer tüm göçmen köyler Rumeli Göçmenleridir. İznik ve Gemlik'te ise Gürcüler yerleşmiştir. M.Kemalpaşa ve İnegöl'de ise Abhaz, Çerkez ve Gürcü köyleri çoğunluktadır.

Mübadele Göçmenleri

Bursa'da dördüncü büyük nüfus artışı mübadele göçleriyle yaşanmıştır. 1912 yılındaki Balkan Savaşı sonrasında, işgal altında kalan Türklerin büyük bölümü Bursa'ya göçmüştür. Ancak Balkan Savaşı'nda gelenlerin iskani yapılmadan savaş çıktığı için bu göçmenler yerleştirilmemiş, 1924 Mübadele Göçmenleri ile birlikte iskani edilmişlerdir. Mübadele göçleri, diğer göçler gibi tek taraflı olmayıp iki yönlü olması açısından sorunları daha büyük olmuştur.

Kurtuluş Savaşı sonunda Bursa'yı terk eden Ermeni ve Rumların yerine, Yunanistan'dan getirilen göçmenlere halk arasında "Mübadele" (Değişim) Göçmeni denilmiştir. Yunanistan ile yapılan anlaşma gereği Bursa'ya, Yunanistan'dan Mübadele/Değişim Göçmenleri'nin dışında, evleri yanan veya yerlerini terk etmek zorunda kalanlar da iskân edilmiştir. Bursa'ya toplam olarak 39.808 Mübadele

göçmeni yerleştirilmiştir. 1927 yılında yayınlanan Bursa Havalisi Coğrafisi adlı kitaba göre ise, en yoğun göçmen yerleşimi Bursa olup, toplam 81.265 göçmenin yerleştirildiği yazılmaktadır. Bunlardan 56.456'sı merkez ilçeye, geri kalanları ise diğer ilçelere yerleşmiştir. Bu sayı, 1912 Balkan Savaşı sonunda gelip de Büyük Savaş nedeniyle yerleştirilememiş olan göçmenlerle, Mübadele Göçmenleri'nin ortak sayısı olmalıdır. Başka kaynaklara göre ise 1912-1930 yılları arasında Bursa şehrine Rumeli'den 56 bin göçmen gelip yerleşmiştir. Bu göçmenlere, 1880'li yıllarda gelen 93 Göçmenleri'ni de eklerseniz, neden; "Bursa bir göçmen kenti" olduğu daha iyi anlaşılabilir. 1934 yılında yapılan bir sayıma göre, Bursa merkezinde yabancı ülkede doğanların sayısı 20.228 olup tüm nüfusa oranı ise yüzde 28.1'dir. Bu orana, Bursa'da doğmuş göçmen çocukları dâhil değildir. Bu tarihte Bursa'da yaşayanlardan 6.773'ü Bulgaristan, 5.220'si Yunanistan, 5.371'i Yugoslavya, 1.068'i Romanya doğumludur.

Bulgaristan Göçmenleri

Bursa'ya beşinci göç akını, 1950'li yıllardan sonra, Türk Hükümeti ile Bulgaristan arasında yapılan anlaşma sonucu Bulgaristan'dan olmuştur. Bu göçmenler, Bursa'da Hürriyet ve Adalet mahallelerini kurmuştur. 1950 Göçmenleri,

başta Orhangazi olmak üzere çeşitli kasaba ve köylere de yoğun biçimde yerleştirilmiştir. Bu arada 1955 yılında Yugoslavya ile imzalanan anlaşma sonunda Makedonya'dan da yoğun göçmen akını olmuştur. 1970'li yılından sonra yoğun olarak fabrikaların kurulması üzerine; Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden yeni ve yoğun bir göç akını olmuştur. 1955 yılında 129 bin kişi yaşarken, 10 yıl sonra bu nüfus 212 bine, 1975 yılında ise 360 bine çıkan Bursa'nın nüfusu, 1985 yılında 612 bine yükselmiştir.

Bursa'ya altıncı büyük göçmen akını 1969 yılından sonra yaşanmıştır. 1969 Bulgaristan göçleri 1978 yılına kadar sürmüştür. Bu çerçevede 1969-1978 arası gelen göçmenlerin Bursa'ya diğer göçmenlerde olduğu gibi toplu bir yerleşme yerine, Bursa'nın farklı farklı mahallelerine yerleşmişlerdir. 1969 Göçmenleri genellikle Hürriyet, İstiklal, Zafer, Şükranıye, Yeşilyayla, Davutkadı, Yediselvililer, Mesken, Duaçınar, Sinanedede, Atıcılar ve Anadolu Mahallesi'ne yerleştirilmiştir. Bunların dışında bir kısmı da Bursa'nın ilçelerine yerleşmişlerdir. Ancak bu göçmenler serbest göçmen statüsünde olup devletçe bir yardım yapılmamıştır.

Kurulan sanayi tesisleri nedeniyle, 1970'li yıllardan başlayarak Karadeniz ve Doğu

Anadolu'dan da büyük bir göçmen akınına uğrayan Bursa, özellikle son 20 yılda, Gürsü ile Görükle'ye dek gecekonduyla adeta birleşmiştir. Ovada ise kent, Demirtaş'a kadar, sanayi tesisleri ve plansız yapılarla dolmuştur. Bursa merkez başta olmak üzere; İnegöl, Gemlik, Orhangazi, M.Kemalpaşa'da kurulan sanayi tesislerinin yarattığı iş olanakları özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu yöresinden çok sayıda göçmeni kendisine çekmiştir. Bursa'nın gecekondu semtleri, hemen hemen tümüyle bu bölgelerden gelen göçmenlerle dolmuştur.

1951 göçünde ülkemize gelenlerin sayısı yaklaşık 154.000, 1968'de gelenlerin sayısı yaklaşık 115.000, 1989'daki zorunlu göçle gelenlerin sayısının ise 200.000'i aştığı tahmin edilmektedir.

Bursa'ya yedinci göç akını, 1989 yılında yaşanmış olan Bulgaristan göçleridir. Bursa, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren dış göçler için çekim merkezi olmuştur. Bursa, 1950, 1969 ve son olarak da 1989 yılında, Bulgaristan'dan göç etmek zorunda bırakılan Türklerin en çok tercih ettiği il olmuştur. 1987 yılındaki istatistiklerine göre il çapında nüfusun doğum yerlerine göre dağılımı şöyledir: Nüfusun yüzde 19'u yerli, yüzde 34'ü yurtdışından gelen

göçmenler, yüzde 13'ü Doğu-Güneydoğu kökenli göçmenler, yüzde 18'i Kafkasya kökenli ve yüzde 9'u da Karadenizli göçmenlerdir.

Göçmenlerin kültürel sorunları

Cumhuriyet sonrası Bursa'nın en önemli kültür sorunu, göçmenlerin Bursa'ya uyum sağlayamaması olmuştur. Göçmenlerin önemli sorunlardan biri, belki de en önemlisi kültürel sorundur. Çünkü yüzyıllardır birbirlerinden ayrı yaşamış, dilleri ve dinleri dışında ortak noktaları azalmış olan bu göçmenlerin yerli halk ile kaynaşması çok uzun yıllar almıştır.

Osmanlı döneminde gelen 93 Göçmenleri ve Balkan Göçmenleri daha intibak olmadan, mübadil göçmenlerin gelmesiyle Bursa'da tam bir kültür şoku yaşamıştı. Köylerindeki en önemli kültürel sorunlardan biri kuşkusuz dil olmuştur. Çünkü, göçmenlerin büyük bir bölümü, ekmek-su isteyecek kadar bile Türkçe bilmeden Bursa'ya yerleşmişti. Pomak, Arnavut, Boşnak, Gürcü, Abhaza, Çerkes, Dağıstan, Girit, Yanya, Preveze Göçmenleri ile Çingenelerin yaşadıkları dil sorunları önemli bir kültürel sorun olarak yıllarca etkisi göstermiştir. Oysa, Bursa'dan giden Rum ve Ermenilerin konuştuğu dil Türkçe'ydi. Hatta çoğu başka dil bile bilmiyordu. Vodinalı göçmenlerden Yunuselili Hüseyin İşbilir, Yunanistan'daki

iskân memurlarından Cemal adlı bir üsteğmenin şu sözünü hiç unutmamış: "Bu nasıl iştir! Rumca bilmeyen ve sadece Türkçe konuşan insanlar Yunanistan'a gelmiş. Türkçe bilmeyen insanlar da Türkiye'ye gidiyor!" Özellikle dil sorunu nedeniyle göçmenlerin intibakları çok uzun yıllar sürmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet, yıllarca bu kültürel sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştı. Özellikle Girit, Yanya ve Preveze Göçmenleri dil bilmediklerinden çok güç Türkiye'ye uyum sağlamıştı. Bu göçmenler Rum muamelesine tabi tutulduğunu, uzun yıllar birbirlerine asla kız alıp vermedikleri ve ayrı kahvehanelerde oturup bütünleşmedikleri, sözlü kaynaklarca aktarılmıştır. Hemen her köyde Pomaklarla, Dramalılar veya Yerliler ile Langazalılar çatıştığı görülür. Bazı köylerde bu çatışmalar 15-20 yıl gibi kısa sürmesine karşın büyük bölümünde çok uzun yıllar sürmüştür. Göçmenlerle yerliler, birbirlerine kız alıp-vermeye başlayınca, guruplar arasında çatışmalar yavaşlamış ve zamanla yok olmuştur.

Göçmenlerin Bursa'ya katkısı

Bu büyük göçmen guruplarının hem sosyal, hem de ekonomik sorunlarını çözmek, Bursalı yöneticilerin en önemli uğraşlarından biri olmuştur. Bursa'ya gelen

bu göçmen hareketi sadece olumsuzluk yaratmamış, bu çalışkan göçmenler Bursa'nın ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştu. Bursa'da esnafılık ve özellikle ziraatte önemli gelişmeler yaşanmıştı. Ayrıca, bu göçmen nüfusun Bursa'nın etnografik yapısını da değiştirmiştir.

Bugün otomotiv sektörünün merkezi olan Bursa, bir asır önce arabacılığın da merkeziydi. Zaten bu nedenle otomobil fabrikaları Bursa'ya kurulmuştu. Mehmet Ziya'ya göre, "Bursa'ya arabacılığı göçmenler geliştirmişler. Göçmenler çok hoş fayton arabaları yapmaya başlamışlar. Eskiden Anadolu içlerine giden arabalar Edirne'den ya da dışarıdan gelirken şimdi bu gereksinimi Bursa karşılamaktadır."

1897 yılında Bursa'ya gelen Huart'a göre Anadolu'da demiryolundan önce, daha rahat bir ulaşım aracı olarak Rumeli Göçmenleri'nin sokmuş oldukları 'muhacir arabası' denilen dört tekerlekli hafif arabadan yararlandığını yazıyor. Bursa'da tatar, posta arabası ve muhacir arabası adıyla değişik arabaların olduğunu bildiriyor. Briçka adı verilen ve tek atlı özel arabaları Rumeli Göçmenleri Bursa'ya getirmişti. Ticaret Odası kayıtlarında bu tür araba sahibi olanlar ve üretim yerleri göçmen mahallelerinde olduğu anlaşılmakta.

Bursa bir ipek ve tekstil merkezidir. Bursa ipekçiliğindeki gelişmelerde en önemli katkıyı da göçmenler yapmıştır. Özellikle Rumeli'den gelen çok iyi eğitilmiş ve

yetişmiş çalışkan insanlar, Bursa'nın ekonomisinde büyük itici rol üstlenmiştir. Nitekim 1892 yılında Bursa'ya gelen Mehmet Ziya şu tespiti yapmaktadır: "Bu vilayet, 5-10 yıl öncesine kadar nüfusça ve gerek bayındırlık olarak üçüncü derecedeydi. Hükümetin yeni uygulamalarıyla yavaş yavaş gelişti. Sanayi kuruldu, gelişti. Üç yıl öncesinde yaptığım araştırma sonucunda anladığım kadarıyla göçmenlerin Bursa'ya gelmeleriyle sanayinin gelişmesini, onların gayretiyle arttığını söyleyebilirim."

1880'li yıllardan sonra özellikle Rumeli Göçmenleri ile Bursa'da tütüncülüğün geliştiğini görmekteyiz. 1903 yılında Bursa'da 23.550 dönüm tütün ekilmiş olup iki milyon kg üretim yapılmıştı. 1927

yılında yayınlanan bir kitaba göre Mudanya gibi, birçok esnaf ve tüccar ailenin iskân olduğu bir kasabanın durumu şu cümlelerle anlatılmaktadır: “Eğer iskân edilen Rumeli Türkleri’nden 5-10 sanatkar çıkmasa, kasabada ihtiyaç-ı umumiyenin ne surette tatmin edildiği cidden temsil edilecek bir keyfiyettir. Bazı esnaf gurubu hiç yoktur. Diğer sanatlar da yeterli değildir.” Ancak Mübadele Göçmenleri ile bu açık kapanmaya çalışılmıştır.

Göçmenler her şeye yeniden başlamışlardı. Bir kısmı ise hiç başlamamışlardı bile. Çünkü göçmenlerin önemli bir bölümü sürekli geri dönme özlemi içindeydi. Bu açıdan da, yıllarca işe ve toprağı bağlanamamışlardı. Her şeyden önce, gelen göçmenlerin büyük bölümü çiftçi ve özellikle de hayvan yetiştiricisiydi. Yetiştirdikleri iki önemli ürün vardı; Tahıl ve tütün. Oysa Rum ve Ermenilerin boşalttıkları köy ve kasabalar, ovada ve verimli arazilerdi. Rumların bıraktığı arazilerin çoğu zeytinlik, dutluk ve bağlıktı. Göçmenler bir kısmı, iskân oldukları bu köylerde rastladıkları bazı ürünleri hiç tanımamaktaydı. Bu nedenle göçmenlerin ilk yıllarında dutlukları, bağları hatta zeytinleri kestiklerini görülmüştür.

Savaşın ve göçmenlerin yarattığı olumsuz şartlar çok kısa zamanda telafi edilerek, önemli ekonomik gelişmeler sağlanmıştı. 1926 yılında şehir merkezinde çoğu

ufak olan 68 fabrika ile 934 adet çeşitli tezgâh olduğu görülmektedir. Zeytini hiç tanımayan göçmenlerin, zeytinlik alanlarda iskân edilmesi nedeniyle ilk yıllarda zeytin üretimi gerilemişti. Ancak göçmenler kısa sürede iyi birer zeytinci olup çıkmışlardı. Hiç tanımadıkları kozacılığı da, yine bu göçmenler yıllarca geliştirdi. Göçmenler, çok kısa bir süre içinde ipekçi olarak yetişmesi sağlanmıştı. Mübadele göçmenler ile birlikte, hayvan sayısının oldukça arttığı görülür. Mübadele ile üzüm üretiminin önce yarı yarıya düşmesine karşın hemen yükseldiği ve savaş öncesi oranlarına yaklaştığı görülmektedir. Ancak ne yazık ki zeytin üretimi, 1926 yılında bile, savaş öncesinin ancak dörtte biri kadardı. Zeytinin üretiminde büyük düşüş gözlenmektedir. Birkaç yıl sonra zeytin üretimi tahmini 10.000.000 kg, zeytinyağı ise 1.000.000-2.000.000 kg kadardı. Gemlik, Orhangazi, Mudanya ve İznik köylerinin (bazı dağ köyleri dışında) başlıca geçimi zeytincilikti. 1926 yılında Bursa’da 3 milyon zeytin ağacı vardı.

Zeytindeki bu gerilemeye karşın tütün üretiminde rekor bir üretim patlaması görülür. 1926 yılında 55.000 dönümde 3.837.763 kg tütün ekilmişti. Tütünün ekim alanları 1927 yılında 59.000, 1928 yılında 13.000 dönüm, 1929 yılında 33.000 dönüm olmuştu. Sonraki yıllarda ise gittikçe düşmüştü. 1923 yılında 1.230.038 kg tütün üretilirken, 1924 yılında bu rakam 3.525.885 kg’a çıkmıştı. Özellikle Drama

ve İskeçe Göçmenleri’nin tütünleri çok ünlüdür. 1926 yılında Bursa’da üretilen 2.500.000 kg tütünün neredeyse tümü ihraç edilmekteydi.

Sonuç

Bursa, bir göçmen kentidir. Özellikle 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğun büzülmesiyle, Rumeli ve Kafkasya’dan gerçekleşen göçlerle Bursa, adeta imparatorluğun bir minyatürü olmuştur. Bu göçler, Bursa’nın sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamında ciddi sarsıntılar yarattı. Kurtuluş Savaşı sonrasında, yaşanan iki taraflı göçle ise, Bursa’da adeta bir kültür şoku yaşadı. Mübadele göçleriyle, asırlardır birlikte yaşamış ve nüfusun üçte birini oluşturan Gayrimüslimler şehri terk ederken, bir o kadar insan kente gelip yerleşti.

1880 yılından 1989 yılına kadar süren bu şiddetli göç akınlarına ancak Bursa gibi şehir dayanabilirdi. Asırlardır yerleşmiş, oturmuş Bursa’daki şehir yaşamı, gerçekleşen göçlerle büyük sarsıntı geçirmiş olsa da, her defasında yeniden ortak bir kent kültürü oluşturmayı başarmıştır. Farklı diller konuşan, farklı kültürler içindeki göçmenler, kısa süre sonra Bursa’ya uyum sağlayarak, Bursa’ya yeni değerler kazandırmıştır. Bursa, yaşanan göçlerle çok sıkıntılar yaşamış olsa da, göçmenlerin oluşturduğu dinamizminden yararlanarak yeni değerler üretmiş, ekonomisi olduğu kadar Bursa’nın kültürüne de katkı yapmıştır.

● “YAPTIĞINIZ PARK YIKILABİLİR AMA KİTAPLAR KALICIDIR!”

○ SÖYLEŞİ: YÜKSEL BAYSAL

Bir kentin kültür varlığını araştırmak, geçmişine ilişkin verileri derlemek, sonra da onları yayınlamak, yani bir anlamda geleceğe taşımak ne kadar önemli bir iştir değil mi? Bursa Büyükşehir Belediyesi, uzun zamandır profesyonel bir yayıncı gibi çalışıyor ama aynı zamanda hiçbir ticari işletmenin göze alamayacağı kitaplar yayınlıyor. Kentin tarihi/kültürel değerlerini ayırım yapmaksızın araştırmacıların hizmetine sunuyor. Bu sayede Bursalı da kendi geçmişini öğreniyor. Bu yayınların çıkmasında en büyük pay kuşkusuz işin öncülüğünü üstlenen Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe... Belediye Başkanı Recep Altepe, Osmangazi'de başlattığı yayıncılık serüvenini Büyükşehir Belediyesi'nde sürdürüyor.

Başkan Altepe'yle Bursa'da Zaman için söyleşiye başladığımda, büyük bir gururla, Osmangazi'de 110, Büyükşehir'de 150 kitap yayınladıklarını söyledi. Gerçekten çok önemli bir birikim, müthiş bir kültürel altyapı... İstanbul hariç, şehir kültürünün izinin bu kadar sürüldüğü acaba bir başka kent var mıdır?

Elbette muhteşem tarihi, nice uygarlıklara ev sahipliği yapmış olan Bursa'nın zenginliğini bulup çıkarma çabası hiçbir zaman bitmez! Ama artık hemen her konuda bir temel ortaya konuldu, yani binanın temeli sağlam atıldı. Bunun üzerinden giderek, Bursa'nın kültürel geleceğini yeniden inşa edebiliriz!

Bursa'da Zaman adına, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe ile bir söyleşi yaptım. Kültür / tarih / yayıncılık ekseninde başlayan söyleşimiz, geniş bir ufuk turuna dönüştü. İşte sorular ve yanıtları...

Sayın Altepe, Bursa Büyükşehir Belediyesi bir yayınevi gibi çalışıyor. Sizin bu yayın merakınız nasıl başladı? Osmangazi'de ilk adımı attığınızı biliyoruz, o zaman hangi düşünceyle o yola girdiniz?
45 yıldan beri siyasetle uğraşıyorum.

Görev aldığım siyasal partilerde köy köy mahalle mahalle gezdim. Büyüklerle siyaset yaparken, onların geçmişlerini dinlemek en çok zevk aldığım işlerin başında geliyordu. Siyaseti hiçbir zaman önüme hedef koyarak yapmadım. Genellikle büyüklerim, arkadaşlarım beni bu tür görevler almaya yöneltti. Siyasete biraz itildim. Ben iddialı bir makine mühendisi olarak tramvayı, metroyu kendim yapmak istiyordum. Teknik adam olarak tarihe geçmek istiyordum.

10 yıl belediye meclis üyeliği yaptım. Sık sık yurt dışına götürdüler. Burada izlenimler, edindiğim bilgiler, Avrupa'da belediyeler ne yapıyor, neye önem veriyor, kent ne demek, kentte insanın önemi ne, bütün bunlar yaşayarak öğrendim. Gezerek, görerek toplumlari, kültürleri tanımak çok önemli... Bunları yaşayınca dünyanın neye önem verdiğini öğrenmiş olduk. Dünyayı gezince bizim ne kadar önemli bir miras üzerine oturduğumuzu daha iyi anladım. Singapur'daki tarih müzesini gezince, bizim ne kadar dev tarihe sahip olduğumuzu, onların küçük şeyleri bile parlatarak sunduklarını gördüm. Biz çok büyük bir kültürün mirasçısıyız. Dünyayı tanıdıkça sosyal hayatı bu kadar zengin olan başka

bir millet yok! Karşılık beklemeden insanlara yardım eden, onları mutlu etmek için çalışan başka bir millet yok. Bizim ecdadımızda, bizim kültürümüzde bunlar var. Topkapı, Dolmabahçe sarayını gezdiğinizde ecdadımız nasıl yaşamış onları görüyorsunuz! Dünya kendi kültürünü, tarihini överek, yükselterek anlatıyor. Biz niye yapmayalım aynı şeyi? Bazı insanımızın, ecdadımızın bıraktığı kültürden, sanattan haberi yok. Bazıları sanıyor ki, sadece kılıç salladı atalarımız. Şimdi yüz yıllar önce kentli olmuş buralar... Bursa'nın fethinden sonra kentli olmuş insanımız. Sistem kurmuşlar, her sanat dalında insanlar yetiştirmişler. Bursa'nın attığı temelleri bilmemiz lazım. Bizim bu kültürü öğrenmemiz lazım. Bu birikimler bu şehirde izini bırakmış. Bizim çalışmalarımıza ışık tutmak açısından geçmişte neler yapıldığını bilmek lazım. O alt yapı ile hareket etmek lazım. "Bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın" mantığı yok hiç tarihte. Bu durumun hastalıklara yol açacağını, ilerde bundan baş edemeyeceklerini biliyorlar. Her konuda pozisyon alıyorlar. Örgütçüler... Köyde, mahallede, çarşıda kurallar içinde yaşamışlar. Bizim yaptığımız bütün

bu ecdadımızın yaptıklarını, ortaya koyduklarını kayıt altına almaktan başka bir şey değil!

Bursa Büyükşehir yayınları içinde üniversite hocalarının çalışmaları önemli bir yer tutuyor. Adeta Uludağ Üniversitesi'nin yayıncılığını da üstlenmiş gibisiniz!

Üniversite hocalarıyla işbirliği halindeyiz. Eskiden üç-dört fakülte ile işbirliği halindeydik, şimdi tümüyle irtibatımız var. Yapılan tüm mastır ve doktora çalışmaları Bursa üzerine olsun istedik. Bursa'ya katkı koyacak çalışmalar olsun dedik. Onlar yapıyor, biz hem maddi karşılığını veriyoruz hem de yayınlıyoruz. Yine de Bursa'nın bütün potansiyelini kullanabilmiş değiliz.

Bursa Büyükşehir'in kitap yayınlarının yanı sıra bir de süreli yayınlar var. Bursa'da Zaman sanırım bu konuda çok önemli bir işlev görüyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Bursa'da Zaman kültür yayınları içinde çok kaliteli olan, benim de özenerek okuduğum, incelediğim bir yayın organımız. Ben ilk günden beri bu yayını çıkaran arkadaşları

UNESCO TÜRKİYE MİLLÎ KOMİSYONU

Reşit Galip Caddesi Hürko Sokak No:10 G.O.F. / ANKARA Tel : +90.312 426 58 94 - 427 19 48 - 446 82 71
Faks : +90.312 427 20 64 • www.unesco.org.tr • e-mail: webmaster@unesco.org.tr

000.1/336

06 Mayıs 2014

Konu: Teşekkür

Bursa Büyükşehir Belediyesine
BURSA

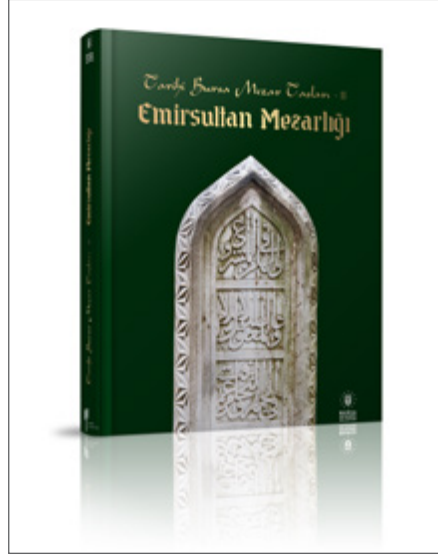
Bursa Köylerindeki halkın yaşam biçimleri, giyim kuşamları, türküleri, ağıtları, çocuklarına söyledikleri ninnileri, gelenek ve görenekleri hakkında değerli bilgi ve belgeler içeren 8 ciltlik eser Millî Komisyonumuza ulaşmış ve kütüphanemizde Somut Olmayan Kültürel Miras alanında nadide eserlerden biri olarak yerini almıştır.

Bursa Büyükşehir Belediyesi olarak, Somut Olmayan Kültürel Mirasımızı gelecek nesillere aktarmaya ilişkin duyarlılığınız UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasımıza büyük katkı sağlayan ve titiz çalışmalarınızın ürünü olan kitaplarınızı bizlerle paylaştığınız için şahsım ve UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu Üyeleri adına teşekkür eder, saygılar sunarım.

Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
UNESCO Türkiye Millî Komisyonu
Başkanı

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin yayın politikası, UNESCO tarafından da takdir ediliyor. UNESCO Türkiye Millî Komitesi'nce belediyeye gönderilen yazıda, tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılması yönündeki duyarlılığın büyük bir memnuniyetle karşılandığı belirtiliyor.

● İSLAM MEDENİYETİNDE ŞEHİR VE ŞEHİRLERİN TARİHİ

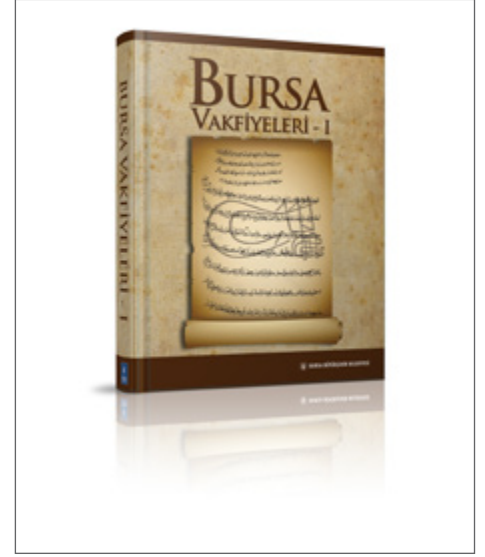
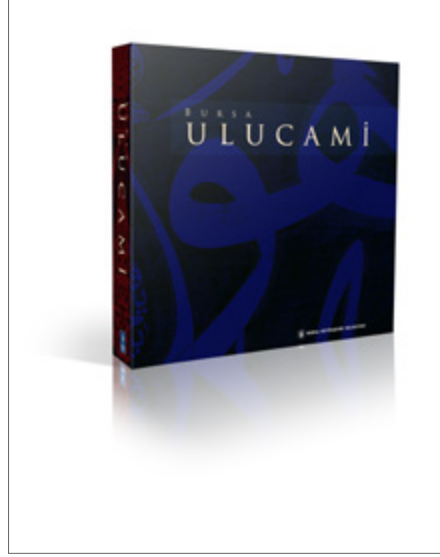
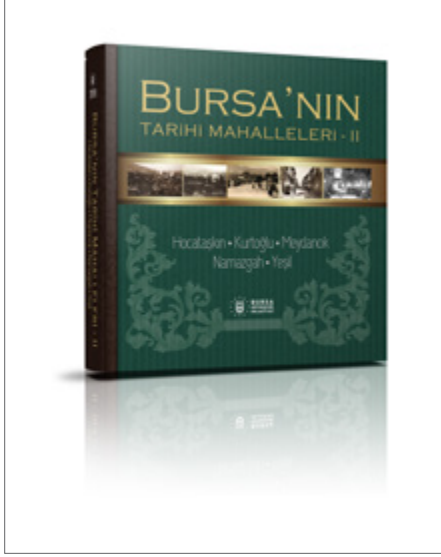
○ DOÇ. DR. HASAN BASRİ ÖCALAN

İslâm medeniyeti, Mekke'de yeryüzüne yayılmakla beraber, esas itibarıyla temel unsurları Medine'de tamamlanmıştır. Bilindiği gibi Medine'nin eski adı Yesrib olup, Hazreti Muhammed(sav)'in buraya hicret etmesiyle beraber, şehrin adı Medine (Medine-i Münevvere) olarak değiştirilmiştir. Bu kelime şehir anlamına gelmektedir ve "medeniyet" kelimesi ile bağlantılıdır. Genel anlamda "büyük medeniyetler hep şehirlerde kurulmuştur" ilkesinden hareketle "İslâm medeniyeti" de şehirde kurulmuş ve burada yeryüzüne yayılmıştır denilebilir. Müslümanlar Medine'de şehir olmanın gerekli tüm unsurlarını kurmuşlar ve ismiyle beraber fiziksel ve yönetim anlamında da şehir özelliğini kazandırmışlardır. Medine'den sonra da Müslümanlar birçok şehir fethetmişler veya yeniden kurmuşlardır. Bu anlamda fethedilen şehirlere kendi kimliklerini kazandırmışlardır. Yeni baştan yaptıkları şehirleri ise İslâm kimliğine uygun olarak kurmaya ve tasarımını yapmaya çalışmışlardır. Bağdat veya ilk

ismiyle Medinetüsselâm, Müslümanların kurdukları şehirlerin en güzel örneğidir. Dicle nehrinin kenarına Abbasî halifesi Ebû Cafer el-Mansur tarafından VIII. asırda planları özenle çizilen şehrin merkezinde cami ve yönetim birimi yer almaktadır ve şehir, o dönemdeki güvenlik nedeniyle etrafı surlarla çevrilmiştir.

Müslümanlar hem fethettikleri şehirleri, hem de kendi kurdukları şehirlerin tarihlerine büyük bir önem vermişler ve şehirler ile ilgili her türlü bilgiyi kayıt altına almışlardır. Çok eski devirlerden itibaren Müslümanlar tarafından Mekke, Medine gibi eski şehirlerin tarihleri yazıldığı gibi, yeni kurulan Bağdat hakkında Hatib el-Bağdadî tarafından, XI. asırda şehrin tarihi ve şehirde yaşayan meşhurlarla ilgili 14 ciltlik bir eser kaleme alınmıştır. Yani Müslümanlar çok eski tarihlerden itibaren şehir tarihine büyük bir ilgi duymuşlardır. İslam dinini kabul ettikten sonra Türkler de İslam medeniyetinin etkisinde kalmışlar ve kendilerinden önceki Müslüman Araplar,

Farisilerin yolundan giderek genelde tarihe ilgi duymuşlardır. Özellikle Osmanlı döneminden itibaren şehir tarihleri ve şehirlerde yaşayan ünlülerin hayatını, şehirde mevcut eserler hakkında bilgi veren eserlerin kaleme alındığı bilinmektedir. Fakat bu konuda özellikle XVII. asırdan itibaren daha büyük bir önem verildiği söylenebilir. Bu sırdan sonra bahsi geçen hususlara dair eserlerin mevcudiyeti bilinmektedir. Bu konuda İstanbul başı çekmekle beraber, Bursa ve Edirne Osmanlı'nın başkentleri olmaları hasebiyle İstanbul'dan sonra gelirler. Bursa 1326 tarihinde fethedildikten sonra, şehir hakkında genel bilgiler seyyahların anlatımlarından elde edilmektedir. İbn Battuta (XIV. asır), Bertrand de la Broquiere (XV. asır), Evliya Çelebi (XVII. asır) gibi seyyahlar eserlerinde Bursa'nın farklı yönlerine değinmişlerdir. XVII. asırdan itibaren şehirde yaşayan meşhurların hayat hikayelerini anlatan ve "vefeyatnâme" adı verilen biyografik eserlerin ilki olan Ravza-i Evliya Baldırzâde Mehmed

Selîs tarafından kalem alınmıştır. (Bu eser Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Ravza-i Evliya, Hazırlayan: Mefail Hızlı-Murat Yurtsever Bursa 2000) Bu gelenek XIX. asra kadar devam etmiş ve en son Bakırcızâde Mehmed Raşid ve Mehmed Şemseddin (Ulusoy) yazdığı eserlerle bu seriyi taçlandırmışlardır. Mehmed Şemseddin Efendi'nin birçok eseri hala yazma halindedir. Bursa Dergâhları (Yâdigâr-ı Şemsi) adlı eseri yayınlanmıştır. (Hazırlayanlar: Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Uludağ Yayınları, Bursa 1996.) Bursa tarihi hakkında çalışmalar Cumhuriyet devrinde de devam etmiş ve Kamil Kepecioğlu, Bursa Kütüğü adlı 4 ciltlik devasa eserine Bursa hakkındaki her türlü bilgiyi almıştır. Yıllarca yazma halinde olan eser Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden bir grup öğretim üyesi tarafından hazırlandı ve Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından basılarak okuyucuların hizmetine sunuldu. Bu eserin yayınlanması Bursa tarihi hakkında büyük bir eksikliğin giderilmesi anlamına gelmekteydi. Bursa'nın son yıllarda tarihin küllerinden yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Bir taraftan tarihi eserler restore edilip, hayatîyet kazanırken, bir taraftan da yukarıda değinildiği gibi

Bursa tarihi hakkında temel kaynak eserler yayınlanmaya başlanmıştır. Şehirdeki tarihi eserlerin gün yüzüne çıkmasında şüphesiz ki, o şehir hakkında yazılan eserler öncülük etmektedir. Zira öncelikle bir tarihi eserin varlığı tespit edilmeli, daha sonra o eserin

tarihi gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bu da ancak o şehir hakkındaki kaynak eserlerin ortaya çıkmasıyla mümkün olabilmektedir. Şehir tarihleri hakkında arşiv belgeleri birincil kaynak olması bakımından önemlidir. Bu kaynakların iyi bir şekilde

Bağdat şehrinin planı (DİA, Bağdat maddesi)

neşri sonucunda ancak şehrin gerçek tarihini ortaya çıkarmak mümkündür. 2000 yıllardan itibaren Bursa'da bu konuya büyük eğilim olduğu görülmektedir. Bu kaynak eserlerin arasında Şeriyeye sicilleri en başta yer almaktadır. Bir şehrin adeta tarih hafızası olan bu belgelerin gün yüzüne çıkarılmasıyla, şehrin sosyal, ekonomik, dini, tasavvufi, edebi, folklorik unsurları hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olabilir. M. Asım Yediyıldız tarafından hazırlanan ve Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından basılan A 153 Nolu Bursa Şeriyeye Sicili bu anlamda önemli bir çalışma olmuş ve ancak bir ciltle sınırlı kalmıştır. Mesela İstanbul Şeriyeye sicillerinin basılması da gündemdedir ve bu kapsamda 40 ciltten ziyade sicilin basıldığı bilinmektedir.

Müslüman Türk şehirlerinin en önemli birimlerinden birisi mezarlık ve hazirelerdir. Zira Müslümanlar ölümü bir son telakki etmeyip, yeni bir hayatın başlangıcı olarak düşündüklerinden, ölümlerinden ayrı yaşamayı düşünmemişler ve mezarlıklarını genelde şehir içlerinde oluşturmuşlardır. Söz konusu mezarlıklara defnedilenlerin hayatları ile ilgili bilgiler, başına dikilen mezar taşlarına son derece zarif ve sanatkarane bir şekilde işlenmiştir. Günümüze kadar ulaşan mezar taşlarından bir şehrin sakinlerini, mesleklerini, vefat sebeplerini, vefat tarihlerini, nereden vefat ettikleri şehre göç ettiklerini, etnik kimliklerini ve buna benzer birçok özelliklerini tanımak mümkündür. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen ve Doç. Dr. Hasan Basri Öcalan ile Yrd. Doç. Dr. Bedri Mermutlu tarafından yürütülen bir proje ile Osmanlı coğrafyasının en eski mezar taşlarının yer aldığı Bursa Tarihi Mezar Taşları projesi bu anlamda bir örnek olmuş ve bu tür çalışmaların diğer şehirlerde de yapılması hususu Türkiye'nin gündemine gelmiştir. İslam şehirlerinin birimlerinden birisi mahallelerdir. Tarihte aynı dini, etnik veya bazen aynı meslek grubundan insanların bir arada yaşadığı ve birbirini tanıyıp

kefil olduğu ve şehrin nüvesini oluşturan mahalle tarihi şehirler açısından oldukça önemlidir. Tarih boyunca o mahallede meskun olanların, mahallenin tarihi eserlerinin durumu ve geçmişi şehrin tarihi ile paralellik arz etmektedir. Bursa'da mahalle tarihlerinin araştırılması "Bizim Mahalle" adlı bir proje ile başlatılmış ve halen devam etmektedir. Söz konusu proje kapsamında Bursa'nın birçok eski mahallesinin tarihi yazılmış, mahallede yaşayan sakinlerle konuşmalar yapılarak kayıt altına alınmıştır.

Bursa, Osmanlı'yı kuran başkenttir. Burada oluşturulan müesseseler, sanat anlayışı, ilmi hayatı, sosyal hayat, mimari eserler ve benzeri konular daha sonra İstanbul'un mamur hale gelmesinde kullanılacak, tabir caizse Bursa İstanbul'a bir anlamda örnek de olmuştur. İşte Bursa'nın Osmanlı klasik dönemdeki mimari eserleri Mimar Engin Yenal tarafından Osmanlı (Baş) Kenti Bursa ve Osmanlı Mimarlığı Erken Dönemi'nde Bursa'da Yapıların Oluşumu adlarıyla iki kitap halinde hazırlandı ve bu mimari anlayışın ortaya çıkmasını izleri sürüldü. Bu kitaplar bir derecede Bursa tarihi eserlerinin bir envanteri mahiyetini de taşımaktadır. Bursa Kültür Varlıkları Envanteri: Anıtsal Eserler adlı çalışma da bir derecede Engin Yenal'ın kitabını tamamlayıcı olmuştur.

Müslümanlar fethettikleri şehirlerde en evvel daha önce mevcut olan bir mabedi camiye çevirirler ve buna Fetih Cami denilir. Daha sonra bu mabed yetersiz kalınca, Ulu Cami veya Cami Kebir denilen ve genelde şehrin merkezinde yer alan başka bir cami inşa edilir. Bursa Ulu Cami, Yıldırım Bayezid tarafından inşa edildiği 1399 tarihinden bu yana İslam dünyasında Mekke'deki Mescid-i Haram, Medine'deki Mescid-i Nebvî, Kudüs'teki Mescid-i Aksa ve Şam'daki Emevî Cami'nden sonra beşinci makam olarak değerlendirilmektedir. Ancak beşinci makam olarak yapılan bu sıralamaya başka şehirlerdeki camilerin de dahil edildiği

bilinmelidir. Bursa Ulu Cami bu manevi değerinin yanında içinde barındırdığı hüsn-i hatlarla bir müze hüviyetindedir. Mevlid-i Şerif'in burada yazılmış olması, Somuncu Baba'nın ilk hutbeyi vermesi da buranın kadrini daha da artırmaktadır. İşte bu kutlu mabedin yapılışından günümüze kadar tarihini ve manevi havasını yansıtan Ulu Cami kitabı Prof. Dr. Bilal Kemikli'nin editörlüğünde hazırlandı ve önce Türkçe basıldı. İngilizce çevirisi de en kısa sürede basılmayı beklemektedir. Söz konusu eser içindeki makaleler kadar, görsel malzemelerle de büyük bir takdir toplamıştır.

Bursa'da restore edilen ve gün yüzüne çıkartılan eserlerin hemen hepsi birer vakıf eseridir ve bu eserler yapılırken hakkında birer vakfiye düzenlenmiştir. Vakfiyeler söz konusu eserin kim tarafından, ne zaman, ne amaçla yapıldığı konusunda bilgi veren ilk elden kaynaklardır. Osmanlılar tarafından kurulan ilk vakıflar Bursa ile ilgilidir ve bunların belgeleri Bursa tarihi için oldukça önemlidir. Bu önemine binaen Bursa Vakfiyeleri bir grup akademisyen tarafından arşivlerden tespit edilmekte ve çevirileri yapılarak Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından basılmaktadır. Bu kapsamda 1453 tarihine kadar olan vakfiyelerin yer aldığı bir cilt kısa bir süre önce basılmıştır.

Bir şehirde yaşayan insanlar hangi kademe de olurlarsa olsunlar o şehri tanımak ve o şehirde var olan değerlere sahip çıkmak zorundadırlar. Müslümanlar tarih boyunca bunu yapmışlar ve şehrin değerlerini kendilerinden sonra gelen nesillere aktarmışlardır. Bursa da tarihten bize bir emanet olarak intikal etmiştir. Hangi sıfatla bu şehirde yaşıyor olursak olalım emaneti korumak bizim vazifemizdir. Bursa Büyükşehir Belediyesi yukarıda bir kısmı zikredilen eserlerin yayınlanmasına öncülük etmekle, bu şehre olan vefa borcunu ödemeye çalışmaktadır.

● BURSA ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

○ IŞIK DEMİR

Kurulduğundan bu yana pek çok doğal afet ile savaflara meydan okumuş, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, bir imparatorluğu kurup başkent olmuş Bursa şehri tarihi, kültürel ve doğal güzellikleriyle adından hep söz ettirmiştir.

Kendi kimliğimizi ortaya koyan, bizi biz yapan değerlerimiz popüler kültür, modernleşme ve teknolojik gelişmeler neticesinde unutulmaya, hatta yok olmaya mahkûm görünüyor. Bursa, bir zamanlar Hıdırellezlerin kutlandığı, erguvan bayramlarının yaşandığı bir şehirken bugün bunların birçoğunu göremiyorsak, kültürel mirasın aktarılmasında problem var demektir. Nedir bu problem; dededen toruna bu mirasın aktarılmasında yaşanan sorunlar. Bu miras hakkıyla aktarılmadığı için yeni nesil kültürel yoksunluk içinde büyümektedir. Bu işe dünya ölçeğinde

baktığımızda, dünya küresel bir köy haline gelmektedir. Bunda da medyanın ve diğer iletişim araçlarının rolü büyüktür. İnsanlar artık oturdukları yerden her şeye ulaşabilirken birbirleriyle yüz yüze iletişim kuramaz, paylaşımlarda bulunamaz hale geldiler. Bizim olan çoğu değer de bu sayede unutulup yerine farklı bir kültürün ürünü bizimmiş gibi alınıp belleklerimizde yerleşmektedir. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Komitesi Başkanı Oğuz Öcal'ın dediği gibi bizim Koroğlu'nun yerini Robin Hood, Nardaniye Hanım'ın yerini Pamuk Prenses, Kerem ile Aslı'nın yerini Romeo ve Juliet almaktadır. Yeni nesil bunları da öğrenecektir ama kendinin olana da sahip çıkacaktır.

Bu noktada, daha fazla geç kalmadan kültürümüzü, geleneklerimizi, kendimize özgü yaşam tarzımızı, bizi diğer

toplumlardan ayıran özelliklerimizi kayıt altına alarak unutulmasını engellemek, o toplum için yapılması gereken başlıca hizmetlerden biridir. İşte Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi 2010 senesinde, Bursa'nın süregelen, kaybolmaya yüz tutmuş ya da yitip gitmiş somut ve somut olmayan kültürel değerleri üzerine araştırmalar yapıp yayın haline getirerek, bu değerleri gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla kurulmuştur.

Bursa'ya ait çalışılmamış konuların irdelenerek kitap haline getirilmesi ve bir Bursa kütüphanesinin oluşturulması amacıyla kurulan Bursa Araştırmaları Merkezi, Setbaşı Şehir Kütüphanesi'ndeki yerinde her gün yeni projeler üretmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Merkez'in bu işe gönül vermiş kadrosu, hafızasının bir köşesinde Bursa'nın bir değerini unutmamış bir Bursalıyla saatlerce Bursa'yı konuşmaktadır. Sözlü tarih dediğimiz bu çalışma ile cebinde eski bir mahalle fotoğrafı kalmış bir yaşlının anlattığı

bir Heykel önu anısı kent belleğinde yerini almaktadır. Merkezimiz bu güne kadar Uludağ Üniversitesi, sivil toplum kuruluşları ve kendi alanında uzman gönüllü kimselerin desteğiyle 120 civarında yayını Bursa belleğine kazandırmıştır. Çarşı, Kızıklar, Bursa'nın Tarihi Mahalleleri, Köklü Eğitim Kurumları, Bursa Vakfiyeleri, Ulu Cami, Rehberler, Bursa Mezar Taşları gibi projeler üretmek, bu projeleri yayın haline getirmektedir.

Merkezimizin yürüttüğü önemli projelerden birisi de Somut Olmayan Kültürel Miras Projesi'dir. Proje kapsamında merkezin kendi kadrosu dışında arkeolog, sanat tarihçi, taş bilimci, halk oyunları eğitmeni, müzisyen, tarihçi, fotoğraf sanatçısı, öğretmen, sağlıkçı ve halk kültürü ile yakından ilgilenen gönüllülerden oluşan bir ekip ile Bursa ve ilçelerine bağlı köylerde araştırmalar yapılmaktadır. Bu güne kadar 150'ye yakın köye gidilerek alan araştırması yapılmıştır. Araştırma için gidilen

köylerde doğum, düğün, sünnet ve ölüm gelenekleri ile ilgili bilgiler toplanmakta, karşılaşılan pek çok el sanatı geleneği, öykü, efsane, ninni, mani, masal, türkü, halkoyunu ve seyirlik oyunun fotoğraf, görüntü ve ses kayıtları alınmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde Bursa Merkez’de yaşayan halka, özlerinde bulunan fakat artık uygulamadıkları, unuttukları değerleri sunmak amacıyla, 2011 ve 2012 senelerinde yöre halkı tarafından sahnelenmek üzere oyunlar hazırlanarak, “Harman Yeri” adında geceler organize edilmiştir. Bu gecede konuk olarak gidilen köylerde tespit edilen gelenekler, yöre halkı tarafından sahnelenmiştir. Şu ana kadar profesyonel ses sanatçıları tarafından hiç okunmamış türküler derlenerek “Uludağ’ın Eteğinden Türküler” adlı iki ayrı albümde toplanarak, Bursalıların dinletisine sunulmuş ve bu türküler TRT

repertuarına da kazandırılmıştır. Ayrıca köylerde bebeklere söylenen ninniler köylü kadınların kendi sesiyle albüm haline getirilmiştir. Gönüllü kadromuzda yer alan Bursa Karagöz Halk Dansları eğitimcileri tarafından tespit edilen farklı halk oyunları da derlenerek yeni kuşaklara öğretilmeye başlanmıştır. 2013 yılında, yapılan çalışmaların özeti niteliğinde derlenen “Bu Toprağın Renkleri” başlıklı çalışma ve ardından yapılan tüm bu araştırmaları 8 başlık altında değerlendirerek 8 cilt halinde hazırlanan yayınlara ilgisine sunulmuştur.

Bursa ile ilgili yapılan kimi araştırmalar da yayıncı kuruluşunda değerlendirilmek suretiyle yayımlanmaktadır. “Mahalle’de Hayat Var” ve “Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari” başlıklı uluslararası sempozyumlar düzenlenerek Bursa’ya farklı bakış açılarıyla irdeleme fırsatı

yaratılmış ve sunulan bildiriler kitap haline getirilerek araştırmacılar ve Bursalılarla paylaşılmıştır.

Bursa Araştırmaları Merkezi’nin amaçlarından bir tanesi de Kent Belleği oluşturmaktır. Bu sebeple Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile irtibata geçilerek Bursa’ya ait belge, bilgi, fotoğraf ve haritaların taramaları yapılarak, ilgili evrakların arşive kazandırılması çalışmaları sürdürülmektedir. Aynı zamanda yapılan araştırmalar ve sözlü tarih çalışmaları neticesinde görüşülen aileler ve kurumlardan edinilen fotoğraf ve belgeler dijital ortama aktarılarak arşive alınmaktadır.

Sonuç olarak biz biliyoruz ki, bir şehrin gerçek sahipleri, sadece o şehri kuranlar değil, onu yaşatanlardır.

● 1830'DAKİ BURSA NÜFUS KÜTÜĞÜ

Bugüne kadarki kaynaklarda Osmanlı Devleti'nde ilk muhtarlık teşkilatının 1829'da İstanbul'da, taşrada ise 1833 yılında Kastamonu'da uygulamaya geçtiği belirtilirken, 1830 Bursa Nüfus Kütüğü verilerine göre, o dönemde Bursa'da her mahallede bir muhtar olduğu saptandı.

Bursa Büyükşehir Belediyesi Bursa Araştırmaları Merkezi tarafından yayımlanan Prof. Dr. Muammer Demirel'in hazırladığı, "1830 Bursa Nüfus Kütüğü" kitaplarının ilk iki cildi, tarihin bilinmeyen bazı gerçeklerini gün yüzüne çıkardı. Osmanlı'da ilk genel nüfus sayımı 2. Mahmut'un emriyle 1831 yılında yapılırken, Bursa'daki nüfus sayımının 1830'da tamamlandığı ve o dönem kent nüfusunun 32 bin kişi civarında olduğu belirlendi. Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, Bursa'da yapılan nüfus sayımının Osmanlı'ya öncülük ettiğini ve bu sayımdan sonra nüfus sayımı kanunu çıkarıldığını

hatırlatarak, Bursa'nın sosyal ve ekonomik tarihinin bu eserle ortaya çıkarıldığını vurguladı.

Bursa'nın tarihi ve kültürel mirasını ayağa kaldırma çalışmaları kapsamında 2300 yıllık Bithinya surlarından 8500 yıllık arkeolojik bölgelere, Osmanlı eserlerinden Cumhuriyet Dönemi sivil mimari örneği yapılara her alanda yoğun bir çaba harcayan Büyükşehir Belediyesi, soyut olmayan kültürel miras çalışmaları kapsamında da Bursa belgeliğine yeni bir eser daha kazandırdı. Sadece Bursa için değil Osmanlı tarihine de ışık tutan toplam 8 ciltlik "1830 Bursa Nüfus Kütüğü" adlı

eserin basılan ilk iki cildi düzenlenen törenle kamuoyuna tanıtıldı. Büyükşehir Belediyesi'nin Kayhan Döner Sofrası Sosyal Tesisleri'nde düzenlenen basın toplantısına Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'nin yanı sıra kitabın yazarı Prof. Dr. Muammer Demirel ile akademisyenler ve davetliler katıldı.

Tarihimize ayna tutuyoruz

Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, önceleri her gün önlerinden geçip de fark edilemeyen tarihi yapıları restorasyonlarla ayrıcalıklı mekanlar olarak Bursa'ya kazandırırken, somut olmayan

kültürel mirası da ayağa kaldırmaya devam ettiklerini söyledi. Bugüne kadar Bursa'nın kültürel, siyasi, ekonomik ve doğal tarihi birikimini ortaya çıkaran 150'ye yakın eser yayınladıklarını dile getiren Başkan Altepe, "Bu çalışmaların hepsi, Bursa'mızın yapısal özelliklerinden, toplumsal yaşamına, kültürel birikiminden sosyal hayatına kadar çok geniş bir yelpazede tarihimize tutulan ayna vazifesi görmektedir. İşte bugün bu çalışmalardan birini daha arşivlerimize kazandırmanın mutluluğunu yaşıyoruz" dedi.

184 yıl öncesi Bursa

Başkan Altepe, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde bekleyen ve bu zamana kadar çalışılmayan nüfus sayım defterlerinin çevirilerinden hazırlanan "Bursa Nüfus Kütüğü" çalışmasının 184 yıl sonra günümüz harflerine aktarılan ve önemli bir boşluğu dolduracak nitelikte olduğunu vurguladı. Eserin Bursa araştırmaları için önemli bir başvuru kaynağı olacağını kaydeden Başkan Altepe, "1830 yılında Sultan 2. Mahmut'un emri ile İstanbul'da başlatılan nüfus sayımının ikinci ayağını Bursa oluşturmaktadır. Osmanlı'nın bu ilk nüfus sayımı, sadece rakamsal verileri içermiyor. O günün toplumsal yapısının, şehrin sosyal ve ekonomik hayatının verilerini de içinde taşıyor. Hazret-i Üftade Mahallesi'nden başlayan ilk ciltte 43 mahalle, Baba Zakir Mahallesi'nden başlayan ikinci ciltte 45 mahallenin nüfus sayımı yer alıyor. Bu çalışma sayesinde 1830 yılında Bursa'nın nüfusu net olarak ortaya çıkmış, nüfusun ne kadarı Müslüman, ne kadarı gayrimüslim mahalle mahalle tespit edilmiştir. Bursa'daki meslek grupları da tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışma sayesinde o dönem Bursa'nın uluslararası bir ticaret merkezi olduğu, hanlarının çok aktif çalıştığı ve Avrupalı tüccarların Bursa'ya çok sık geldikleri görülmüştür. Bursa'da yapılan nüfus sayımları Osmanlı'ya öncülük etmiş, Bursa sayımından sonra nüfus sayım kanunu çıkarılmıştır. Kısaca Bursa'nın sosyal ve ekonomik tarihinin bu defterler ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. O gün 32 bin 236

kişinin yaşadığı şehrin bugün 3 milyon insana kucak açmasının hikmetini bu defterlerden çıkarıyoruz. İnanıyorum ki bu kaynak eser Bursa aşıklarına yeni ufuklar açacaktır" diye konuştu.

Muazzam bir sayım

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Muammer Demirel ise tüm kaynaklarda Osmanlı'da ilk nüfus sayımının 1831 yılında yapıldığı yer olsa da İstanbul gibi Bursa'da da ilk nüfus sayımının 1830'da yapıldığının tespit edildiğini kaydetti. Bursa'da yapılan çalışmanın muazzam bir sayım olduğunu ifade eden Demirel, asker ve vergi tespiti için yapılan sayımda sadece erkeklerin sayıldığını ancak, yeni doğanlarla ölenlerin, askere ve hacca gidenlerin, Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin, mahalle ve sakinlerinin, ekonomik faaliyetler ile mesleklerin, medreseler, hanlar, bekâr odaları ile değirmenlerin ve burada kalanların isimleri ile kimi özelliklerinin tek tek kayıt altına alındığını ifade etti. Yine bu çalışma ile önemli bir tarihi bilgiyi daha gün ışığına çıkardıklarını hatırlatan Prof. Dr. Demirel, "Bugüne kadar ki kaynaklarda Osmanlı Devleti'nde İstanbul dışında ilk muhtarlık teşkilatının 1833'te uygulamaya geçtiği yer alırken, '1830 Bursa Nüfus Kütüğü' verilerine göre, o dönemde Bursa'da her mahallede bir muhtar olduğunu görüyoruz. Hatta büyük mahallelerde iki muhtar olduğu bile gözlemlendi" dedi.

Değerli taşın kıymetini sarraf bilir

Tarihe ışık tutan bu tür eserlerin ortaya çıkmasının ancak desteklerle olabileceğini özel yayınevleri aracılığıyla bu çalışmaların ortaya çıkmasının mümkün olmadığını kaydeden Prof. Dr. Demirel, "Çünkü bu tip eserler bir hazinedir. Değerli taşın kıymetini ancak sarraf bilir. Bu tür çalışmaları gereksiz gören birçok belediye varken, sarraf niteliğindeki Başkanımız ve çalışma arkadaşları bu kıymeti çok iyi görüyor. Kendilerine teşekkür ediyorum. Bu çalışmalar aslında bizim hafızamızdır" diye konuştu.

● OSMANLI TARİHİNE AÇILAN PENCERE

Modern anlamda ilk nüfus sayımı defterlerinden Bursa şehri mahalleleri ve bugün çoğu şehre katılmış olan merkez köylerin defterleri yayına hazırlanmış, Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne teslim edilmiştir. Bursa Nüfus Kütüğü kitapları sekiz cilt olarak yayına hazırlanmış, ilk iki cildi Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'nin himayesinde Bursa Büyükşehir Belediyesi yayını olarak basılmış ve diğer ciltler yayın aşamasındadır.

○ PROF. DR. MUAMMER DEMİREL

Sultan II. Mahmud, Osmanlı Devleti modern devlet sistemine dönüştürmenin temellerini atarken işe nüfus sayımı ile başlamıştır. İlk nüfus sayım deneyimi 1828-1829 Osmanlı – Rus Savaşı'ndan önce başlatılmışsa da savaş nedeni ile sayım sonuçlandırılmamış, Osmanlı – Rus Savaşı'nı bitiren Edirne Antlaşması (14 Eylül 1829) imzalandıktan sonra 1830 Haziran ayında öncelikle İstanbul'da nüfus yazımı yapıldıktan sonra ikinci olarak

Bursa vilayeti nüfus sayımı yapılmıştır.

Böylece İstanbul ve Bursa nüfus sayımları pilot uygulama olarak yapılmıştır. Bursa'da nüfus yazımı 27 Ekim 1830 tarihinde başlanmış ve 1 Aralık 1830 tarihinde tamamlanmıştır. Bir aylık sürede tamamlanan sayımda Müslüman ve gayrimüslim erkeklerin tamamı yazılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yeni kurulmakta olan askeri sistem ve vergi düzenini oluşturmak

üzere bu nüfus sayımı yapıldığı için sadece erkekler yazılmıştır. Bursa nüfus sayımı Osmanlı Devleti'nin diğer vilayetleri için örnek teşkil etmiştir. Bursa'da kazanılan tecrübe üzerine Nüfus Yazım Nizamnamesi hazırlanarak diğer vilayetlerin nüfus sayımlarına başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ikinci nüfus sayımı 1844 tarihinde yapılmış ancak bu ve bundan sonraki nüfus sayımlarına ait orijinal belgelerin tamamı henüz

bulunabilmiş değildir. Osmanlı döneminde 1885 ve 1907 tarihlerinde yapılan nüfus yazımları en önemli sayımlardır. 1885 tarihli nüfus sayımında ilk defa kadınlarda yazılmış ve aynı zamanda yaş, cinsiyet, medeni durum, dini cemaat, meslek, doğum yerlerine göre vatandaşlar yazılmıştır. 1907 sayımında oluşturulan ve Nüfus Kayıt Defterleri ile Vukuat Defterleri adı ile düzenlenen defterlere dayanan nüfus kayıt sistemi, Türkiye’de bugün kullanılmakta olan nüfus kütüklerinin temelini oluşturduğu bilinmektedir.

Müslüman ve Gayrimüslimler ayrı defterlere yazılmışlardır. Bursa’da yazım önce şehir merkezinde başlamış, daha sonra merkez köyler ve devamında da tüm vilayetin nüfusu yazılmıştır. Bursa’nın mahalleleri Müslüman nüfusu yazılırken mahallede eskiden beri oturanlar, taşradan gelmiş olanlardan hane-i avâriz (Osmanlı Devleti’nde önceleri olağanüstü zamanlarda toplanan avâriz vergisi daha sonra devamlı toplanan vergi olmuştur. Avâriz vergisi mülkü ve arazisi olan kişilerden alınmıştır. Avâriz vergisi veren haneler hane-i avâriz olarak yazılmıştır. Mustafa Akdağ, Türkiye’nin İktisadi ve İctimâî Tarihi (1453-1559), Anakara, 1999, s. 197.) kayd olunmuş olanlar ve buldukları yere taşınmalarının üzerinden on sene geçmiş olanlar yazılmıştır.

Müslümanların yazımında askerlik ve vergi toplamak hedeflenmiş iken Gayrimüslimlerin yazımında sadece vergi konusu öncelik arz etmekteydi. Bunun için Müslümanlar yazılırken kişilerin şekil özellikleri; uzun boylu, kır sakallı, kara bıyıklı şeklinde belirtildikten sonra kişinin adı baba adı ile (Mehmed bin Ali) birlikte yazılmış ve son olarak yaşları yazılmıştır. Lakabı olanların lakapları da yazılmıştır. Gayrimüslimlerin fiziki özelliklerine değinilmemiş gelir durumları, düşük (edna), orta (evsat) ve yüksek (âla) olarak yazılmıştır.

1830 tarihinde yapılan nüfus yazımına göre, Bursa şehrinde Müslüman ve

Gayrimüslimlerden 16.118 erkek yazılmış olup bu sayıya kadınlar eklendiğinde toplam 32.236 nüfus olduğu tespit edilmiştir. Bursa şehrinde 10.532 Müslüman erkek yazılmış olup kadınlar da hesaplandığında 21.064 Müslüman olduğu tespit edilmiştir. 5.586 gayrimüslim erkek yazılmış olup kadınlar da hesaplandığında toplam gayrimüslim nüfus 11.172 kişi olduğu tespit edilmiştir. Gayrimüslimlerin 5.600 (2.800 erkek) Ermeni, 4.318 (2.159 erkek) Rum ve 1.254 (627) Yahudi nüfus olduğu tespit edilmiştir.

Medreselerdeki talebeler, bekâr odalarında kalan işçiler, değirmenlerde kalan işçiler ve ticaret için gelip hanlarda kalanlar yazılmıştır. Defterde son kısma yazılan bu kesimler Bursa nüfusuna dâhil edilmemiş olup genel nüfus toplamı yazıldıktan sonra yazılmıştır.

Mahallelerin bazıları homojen nüfusa sahipken birçok mahallede Müslüman ve Gayrimüslimler karışık olarak yaşamışlardır. 148 mahallede Müslümanlar yaşamaktaydı. Mahallelerden 147 mahalle 1393 ve 1391 numaralı Müslüman mahallelerinin yazıldığı defterlerde, Hüdavendigâr Mahallesi ise Bursa merkez köylerinin yazıldığı 1392 numaralı defterde kaydedilmiş olup bu mahalle aynı zamanda Çekirge köyü olarak da yazılmıştır. Bursa Nüfus defterlerinin yayınlanması ile Bursa tarihinin birçok yönüne ışık tutacak bilgiler ortaya konulduğu gibi Osmanlı tarihindeki bazı bilgiler de düzeltilmiştir.

Şimdiye kadar seyyahların tahminleri ile Bursa nüfusu verilirken bu kitaplar ile birebir yazılmış nüfus ortaya çıkarılmıştır. Bu nüfusun dini ve etnik dağılımı tespit edilmiştir. Bursa müslümanlarından çok sayıda kişinin Hacca gittiğini görüyoruz, aynı zamanda o devirde Hacca gidip gelme süresinin bir yıl olduğu ortaya çıkmıştır. Bursa şehrinde Müslüman nüfustan yaklaşık 3.300 kişi seyyid sıfatı ile yazılmıştır. Bu kadar Peygamber soyundan gelen kişi olacağı ihtimal dâhilinde gözükmemektedir. Burada seyyid

sıfatının efendi anlamında kullanılmış olacağı tahmin edilmekle birlikte, bu seyyid yazımının kişilerin kendi ifadeleri üzerine yazılmış olduğunu belirtmeliyiz. Tüm meslek erbabı özellikleri ile tamamen yazılmıştır. Böylece 1830 tarihinde Bursa’nın sosyal ve ekonomik yapısı ortaya çıkmıştır. Bursa şehri Müslümanların daha çok tekstil üretimi ve diğer üretim alanlarındaki işlerler uğraştıkları tespit edilmiştir. Gayrimüslimler şehrin ticaretini ellerinde tutmaktadırlar. Şehirde ithalat ve ihracat yapanlar da Gayrimüslimlerden olup bunlar Avrupa Tüccarı beratına sahiptiler. Bursa şehrindeki Medreseler isimleri ve mahalleleri kaydedilmiş ve talebeler özellik ve yaşları ile birlikte yazılmıştır. Medresede her yaşta Müslümanların okuduğu görülmüştür. Şehirde 28 medrese mevcuttur. Osmanlı şehirleri içinde Bursa’nın önemli ticaret merkezlerinden biri olduğu görülmüştür. Şehirde 23 han olup hanlarda kalanlar geldikleri yerler belirtilerek yazılmıştır. Osmanlı memleketlerinin her tarafından tüccar Bursa’ya gelmektedir. Bursa nüfus defterlerinin yayımı ile Osmanlı tarihinin bazı konularındaki bilgileri değiştirmiştir. Bunların başında ilk Osmanlı nüfus sayımının 1831 tarihinde yapıldığı bilinmekte idi, ancak bu sayımın 1830 tarihinde başladığı ortaya konulmuştur.

Şimdiye kadar Türkiye’de ilk muhtarlık teşkilatının 1831 tarihinde kurulduğu yazılmakta ise de 1830 tarihinde yapılan Bursa sayımında her mahalle ve köyde muhtar tayin edilmiş olduğu ortaya çıkmıştır. Bursa Nüfus Kütüğü kitapları, Bursa Büyükşehir Belediyesi projesi olarak hazırlanmış olup Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe Bey’in tarihe vermiş olduğu önem sayesinde hayat bulmuştur. Sayın Başkan Recep Altepe’ye tarihe katkılarından dolayı teşekkür ederim. Başkanın yakın ekibinden ve kültürel işlere kendini adanmış Bursa Büyükşehir Belediye Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas ve değerli ekibine teşekkür ederim.

● BURSA ÖRNEK OLDU

Bursa'da yerel politikaları yükselecek olan kültür merkezli çalışmalardır. Bütün belediyelerin Bursa'yı örnek almaları, hangi başlıklar altında, hangi ileri hedefler doğrultusunda ilerlediğini dikkate almalarını istiyorum. Çünkü Bursa'da 200'e yakın yayına ulaşıldı. Yıllarca ilgili Bakanlıkların ulaşamadığı bu büyük boyuta Bursa özverili çabaları ve uzman ekipleriyle zaman kaybetmeden çalışarak ulaştı.

○ PROF. DR. METİN SÖZEN

Her biri geçmişten bugüne aktarılan, ancak daha önce ulaşılmamış yeni ve taze bilgilerle donatılan yayınlar; buna Bursa külliyatı da denebilir. Bursa yayın politikasıyla büyük bir birikim ve bütünlük elde etmiş oldu. Bu bütünlük içinde beni en çok ilgilendiren şeylerden birisi merkezden köylere kadar her kesimden insanın anılarını, yaşam hikâyelerini sözlü tarih çalışmaları yaparak belgelenmiş olması. "Bursa'nın kitaplarında; doğal yaşamı, mahalle hayatını, gelenekleri, eğlenceleri, kentin gelişimini, çarşıları her şeyi birinci ağızdan öğrenmemiz mümkün." Sadece sözlü tarih değil belgelerle de donatılan kitaplar, zengin birer bilgi hazinesi. Örneğin Bursa'nın köyleriyle ilgili yapılan son yayınlar, kırsal mimariden yaşam kültürüne kadar geniş bilgiler içeriyor. Süreci yakından takip ettiğim için biliyorum. Bu bilgiler kolay toplanmadı. Defalarca köylere gidildi. Toplantılar yapıldı, hem fotoğraf hem kamera kayıtları alındı. Uzmanlar farklı yöntemler kullanarak belli bir sistematik içinde bilgileri topladı. Hele son yıllarda kırsal yaşamda başlayan değişiklikler bu kitaplarla belgelenmiş, izlenmiş, sorunlar tespit edilmiş oldu. Çıkan yasalarla gelişen yeni politikalarda kırsalın günden güne daha zor koşullar yaşayacağını biliyoruz. Büyükşehirlere çok iş düşüyor. Kırsal yaşam kültürünün kaybolup gitmemesi için Bursa'nın yoğun çalışmalar yürüttüğünü biliyorum. Bu nedenle diğer belediyelere de örnek olması için omuzlarında büyük bir sorumluluk var. Gelecek kuşakların

"Böyle bir yaşam var mıydı? İncelikleri nelerdi" sorusuna cevap veremez hale gelmemeliyiz. Köylerin yaşamaya devam etmesi için atılan her olumlu adımı bu sorumluluk duygusuyla, gelecek kuşaklara hesap vermek zorunda kalmayacağımız bir dikkatle atmamız gerekiyor. Bu süreci özetliği için, elime son geçen Bursa'nın Köyleri kitap seti Cumhurbaşkanlığı'na da ulaştırıldı.

Bursa'nın bir sorumluluğu daha var: Yayınların dağıtımının doğru yapılması. Çünkü sadece kendi kentlerinin geleceğine

bir iz bırakmak değil, diğer tarihi kent belediyelerinin de yapacağı çalışmalara örnek olmaları gerekiyor. Gözlemlediğim kadarıyla toplantılar ve fuarlarda açtıkları yayın masalarında Bursa'nın kitapları farklı kesimlere ve yerel yöneticilere ulaşıyor. Tarihi Kentler Birliği'ne üye belediyeler Bursa'nın kitaplarını incelemeye, yöntemlerini örnek almaya başladı. Örneğin Sivas kenti de yayın politikasını genişletti. Oradaki çalışmalarda yerel yönetimin katkısı sınırlı ancak Kültür Müdürlüğü'nün yürüttüğü çalışmalar takdir edilmeli.

Bizzat yerel yönetim odaklı, bu boyutta yayın yapan, Bursa gibi bir ikinci belediye henüz çıkmadı. Bunun yalnız Bursa'yla kalmasını istemiyoruz. Bursa'yla beraber TKB üyesi yaklaşık 400 belediye daha var. Bursa TKB'nin kurucu belediyesi olduğu için yaptığı her çalışmayla örnek olmak zorunda. Örnek olmanın yolu da süreklilikten geçer. Sürekliliğin yolu da halkın her dakika anlayacağı bir dil kullanmaktan, bilim insanları ve uzmanlardan yararlanmaktan, birikim ve tecrübeyi paylaşmaktan geçer.

Tarihsel ortamlarda doğru onarım yapmanız bile, o yapılarda yaşanmış günleri unuttuğunuzda, mekânın belleğini görmezden geldiğinizde, doğru işlev verilmesi, her kesimden insanın o mekandan faydalanması zorlaşır. Bursa'nın yayınları mekanların belleklerini de canlı tutuyor. Kısacası bilgiler kitaplarda kalmıyor. Bursa yaptığı çalışmaların hepsinde bu bellekten, birikimden

yararlanıyor yaşama geçiriyor. Geçmişte çok hata yaptık. Çok kültürlü bir ülke iken tek boyutlu bir yol denedik. Hâlbuki çok boyutlu, derinliği olan somut ve somut olmayan mirasımızın olmazsa olmaz bütünlüğü, birbiriyle kenetlenmesi, çoğu zaman farklılıkların içinde kesişmesi önemli. Biz çok katmanlı kültürel, tarihsel bir zenginliğin üstünde oturuyoruz. Bursa bunu fark eden kentlerden birisidir. Her yerde söylüyorum; çok da mutlu oluyorum: Bursa'da 1984'de başlattığımız hareket, bugün geleceğe taşınmış bir Bursa'yı karşımıza çıkardı. İşte bu süreklilik, değişen yönetimlerin bayrağı birbirinden aynı sorumluluk ve bilinçle almasıyla sağlandı. Bunun sonuçlarından birinin en yakın örneği UNESCO Dünya Miras Listesi'ne Bursa ve Cumalıkızık'ın girmesi olmuştur. Yıllardır özveriyle yürütülen çalışmalar Bursa'nın sesini dünyaya taşımıştır. Üniversitesindeki hocalarının, bu süreçteki varlıkları ve başarılarıyla da Bursa'da yürütülen Alan

Yönetimi ve UNESCO adaylık sürecindeki yöntem yine örnek olarak gösterilmelidir. Yıllardır vurguladığım, üniversitelerin yerelin bilimsel verilerini üretmeleri Bursa'da bu süreçte gerçekleşmiştir. Yerel yönetim ve üniversitenin beraberliği farklı boyutlardaki alanlardan bilimsel bilgi ve yöneme ulaşılmasını sağlamıştır. Bursa'ya emek veren, yayınlara katkı sağlayan hocalarımızı minnetle anıyorum; hepsi çok özverili ve güzel çalışmalar yaptı.

Bursa UNESCO sürecinde akademisyenlerle buluşarak da fark yaratmış oldu. Söylemeden geçmek istemiyorum: Bunu başaran kentler arasında yine Sivas örneğini verebilirim ama aynı ölçekte, aynı boyutta büyükşehir statüsündeki kentler arasında, yayınlarla beslenen kalıcılık ve süreklilik, kültür öncelikli yatırımlar Bursa boyutuna henüz ulaşmadı.

METİN SÖZEN

● TARİHE ADANMIŞ BİR ÖMÜR

○ SAFFET YILMAZ

Ruhaniyetli şehir Bursa. Geyikleriyle Bursa'nın fethine katılan Geyikli Baba, imparatorluğun manevi temellerini atan Şeyh Edebalı, Sultanlara kılıç kuşatan ve Türkistan'a geri gönderen Emir Sultan, mum ışığında somun hazırlayan ve Fatıha suresinin yedi farklı tefsirini yapan Somuncu Baba, Peygambere olan aşkıni mevlid ile dile getiren Süleyman Çelebi ve daha niceleri... "Osmanlı Medeniyeti" dediğimiz sistemin doğduğu ve

Balkanlar'dan Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya yayıldığı yer. Adaletten mimariye, esnaf ilişkilerinden askerliğe kadar pek çok toplumsal kural ve kanunlar Bursa'da oluştu. Bu şehir Cumhuriyet Dönemi'nde de çok önemli görevler üstlendi. Ancak 1950 sonrasında kontrol edilemez dış etkenler kenti adeta alt üst etti. Yüzyıllarca Doğu'dan ve Batı'dan sürgün ya da başka nedenlerle gelen tebaaya yurtluk eden kent, 1950 sonrası Doğu'dan ve Batı'dan

gelen zorunlu göçler sonucu bir anda ve kontrolsüz büyüdü. Buna, kentte istihdama dayalı sanayi kuruluşlarının oluşumu da eklenince, bir anda Anadolu'nun en çok göç alan ve doğal yapısı o ölçüde hızla değişen kenti ortaya çıktı.

Yerel yönetimler hızlı göçe göre planlar üretip sunamadı ve ortaya hem kontrolsüz büyüyen hem de kendi öz tarihine saldıran, onu yağmalayan bir şehir çıktı. Bütün

bunlar olurken, yani; göçle gelen kesim kentin o bilinen yüzünü değiştirmekle meşgul iken, sayıca az bir kesim de, Bursa'nın yine o bilinen yüzünü tekrar ortaya çıkarmak için bir mücadele başlattı. Başlangıç noktası olarak, Bursa'da Anıtlar Kurulu ve Tarihi Kentler Birliği gibi kurumların kurulması, 1985 yılında "Tarih İçinde 85" programının başlatılması, tarihi bir bölgenin topyekün restorasyonu/sağlıklaştırması startının verilmesi dönemlerini göstermek mümkün. Önce teker teker sonra bölgesel olarak başlatılan restorasyon ve sağlıklaştırma çalışmaları, günümüzde daha ileri bir boyuta taşınarak, yıllar içinde Batı

kültürüne uyarlanmış (Muradiye külliyesi örneğinde olduğu gibi) olan tarihi yapıların aslına dönüştürülmesine kadar uzandı. Bir dönemler "yıkılsa da kurtulsak" gözüyle bakılan anıtsal yapılar bugün artık kentin asli kimliğini oluşturan varlıklar olarak algılanıyor. ÇEKÜL ve TKB'nin Türkiye genelinde yaptırdığı bir araştırmada, tarihi kültürel miras çalışmalarına en fazla ilgi gösteren, bu çalışmaları en fazla kabul eden, içselleştiren kentin Bursa olması bir tesadüf olmasa gerek. Elbette bu sonuca kolay ulaşılmadı. Vaktiyle 3-5 yılda anca hazırlanabilen rolöve-restorasyon projeleri artık çok kısa sürelerde hazırlanır, yıllarca süren

restorasyonlar bir iki yıl içinde tamamlanır oldu. Bunun sonucudur ki ÇEKÜL ve TKB için Anadolu'ya model olarak sunulmakta ve bu çabalar Cumhurbaşkanlığı Büyük Ödülü gibi çok değerli ödüllere mazhar olmaktadır. Bursa'nın tüm belediye başkanlarına teşekkür etmek gerekir ama tarihi miras konusunda Recep Altepe'yi ayrı bir başlıkta değerlendirmek gerekir. Uzman ekipler oluşturdu, tarihçilerle, akademisyenlerle sürekli yakın ilişki içinde oldu. Bursa'da tarihin ayağa kaldırılması için katkı vermek isteyen her kesimi bu sürece dahil etti. Çalışmalarda sık sık görüşüne başvurduğu, "Tarihçilerin Kutbu" Prof. Dr. Halil İnalcık'ın adını Osmangazi

Yıl 2007, Sömbüllü Bahçe Konağı.

Belediye Başkanlığı döneminde bir sokağa verdi. Büyükşehir Belediye Başkanlığı sırasında ise Hoca'ya kentin fahri hemşehrisi beratını takdim etti. ÇEKÜL Yönetim Kurulu Başkanı ve TKB Danışma Kurulu Başkanı Prof. Dr. Metin Sözen ise, Bursa'da tarihi mirası ayağa kaldırma çalışmalarını başlatan ve yakından takip eden, elinde fotoğraf makinesiyle kentin tarihi nitelikli her bölgesini kayıt altına almış bir isim. İnalçık ve Sözen gibi yüzlerce kişi ve kurumun emeği oldu Bursa'nın bugünkü kazanımlarında. Ama burada Prof. Dr. Metin Sözen'in yeri ayrı. Biraz, izin alınmamış bir değerlendirme olacağı, biraz da haddimi aştığı-aşacağı

endişesiyle doğrusu korkarak yazıyorum. Bursa'da koruma tarihinin her aşamasında hem akademisyen hem de gönüllü olarak yer almış, sonra o tarihe rengini, yönünü vermiş bir aktör, Metin Sözen. Tesellim şu; başta sivil toplum kuruluşları olmak üzere, ülkedeki tüm dinamikleri, siyaset kurumunu, devleti, hükümetleri tarihi kültürel mirasın ihyasına seferber eden, Bursa yerinde hem mücadele eden, özendiren, hem de yön veren birini kim anlatsa eksik kalırdı!

Metin Hoca'yı anlatmak için aslında Bursa'nın özel durumunu analiz etmek gerek. Kültür ve doğal mirası bakımından

görmekli, potansiyeli yüksek bir şehir Bursa. Aslında 20. yüzyıl başında başlayan ve yüzyılın ikinci yarısı hızlanan tarihi mirasın yağmalanması sürecinde, kendini koruması için pek çok nedeni olan bir şehir. Ne var ki bu görkem ve potansiyelin kente yüklediği anlam, iddia, sorumluluk, kendini koruma bilincinin gelişmesinde gösteremedi. En azından erken bir koruma bilinci oluşmasına yeterli olmadı. Bu bilincin oluşması için kentin tarihi ve doğal değerlerinin önemli bir kısmını kaybetmesi ve tarihin de artık yüzyılın üçüncü çeyreğini göstermesi gerekiyordu. Çeyrek yüzyıl boyunca hızlı bir şekilde kendi tarihine saldıran, onu yağmalayan

Yıl 2004. Metin Sözen Ördekli Hamamı harabelerinde inceleme yaparken...

Yıl 2008, Bursa surları.

bu şehir, 20. yüzyılın son çeyreğinde anca kendine gelebildi. Aslında korumanın tarihi Türkiye’de Batı ile aynı tarihlerde başlıyordu. Ancak bizim topraklarımızda, mesela müzecilik alanında Batı’dan farklı olarak ne toplandığını ve niye toplandığını, neyin korunduğunu ve niye korunduğunu bilmeden uzun yıllar geçirildi. 19. yüzyılın ikinci yarısı, koruma tarihi bakımından tuhaf bir duruma sahne oldu hem Türkiye’de hem de Bursa’da. İlk çeyrekte doğal ve kültürel değerler birer birer yok edildi, ikinci çeyrekte ise koruma bilinci oluşmaya başladı. Bu oluşum, kendi içinde kahramanlarını da üretti. Bursa özelinde en büyük kahramanlardan biri kuşkusuz Prof. Dr. Metin Sözen.

1970’li yıllar, Bursa’daki koruma politikaları ve koruma bilincinin temelini atıldığı yıllar. Metin Sözen ve Bursa bağlantısının da kurulduğu yıllar. Hoca’nın Bursa üzerine planları, İstanbul Teknik Üniversitesi’nde öğretim görevlisi iken başladı. Öğrencileri ile birlikte, içinde Bursa’nın da bulunduğu Anadolu buluşmaları başlattı. Kendisini Türkiye’nin kültür mirasının sahibi gören bir anlayışın koruma mücadelesiydi bu. Bir dönem tarihi miras çalışmalarına yön veren Bölge Koruma Kurulu’nun Bursa’da kurulması Metin Hoca sayesinde oldu. Zaten kurulun 1988-1994 arası başkanlığını da Hoca yaptı. Bu süreçte çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla çok önemli projelere imza attı. Bütün bu mücadelede hep yanı başında olan dostlarından, daha doğrusu öğrencilerinden biri Mithat Kırayoğlu oldu.

2000 yılında Bursa’da Tarihi Kentler Birliği’nin kurulması, Bursa’da koruma bilincinin geldiği noktayı göstermesi bakımından çok önemlidir. Koruma bilincinin gelişim aşamasında tüm kararların yerel yöneticilerle alınması sürecini, tecrübesini yaşattı Metin Sözen Bursa’ya. Tarihi miras konusunda Bursa’da ortak akılın oluşturulmasının temelleri Metin Sözen’le oldu desek abartmış olmayız. Metin Hoca, Cumalıkızık ve İznik’e büyük önem verdi. Cumalıkızık’ta tüm evlerin tescillenmesi ve eski Osmanlı köyünün bugüne kadar ulaşmasında rol sahibi. ÇEKÜL’ün kurulması da Metin Sözen’in bu şehirde verdiği mücadelenin önemli aşamalarından biri.

Metin Sözen, Tanpınar’ın, “mazi ile nerede ve nasıl bağlanacağız” sorusuna

bugün en güzel yanıtı veriyor, tarihi miras ve ulusların kimlik ilişkisini kurarak; “Uluslar, yeni tarih içindeki olmak veya olmamak savaşlarını, mücadelelerini, geçmişten devraldıkları tarihi mirası bugün ne oranda yaşattıkları ve ne oranda geleceğe aktardıkları ile bağlantılıdır.” Şu cümleler de Metin Hoca’ya ait; “Toplumlar bu varlıklarını korudukları oranda yorum yapma şansları artar, örgütlenmeleri güçlenir. Kısacası kimlikli bir ulusun sınırları çizilmiş olur. Güçlü bir kimliğin yaşatılması, güçlendirilmesi için yaşam şansı tanıdığımız her kültürel öge ve sağlıklı bir eğitim, onurlu bir ulus için bulunmaz, yerine konulamaz büyüklükler içermektedir.”

Prof. Dr. Metin Sözen’in Bursa ilgisi, sadece kitaplarda, toplantılarda, planlarda veya resmi süreçlerde kalmadı. Hoca on

yıllar boyunca elinde makinesi ile Bursa’da gördüğü her detayı, her gelişmeyi belgeledi. Hatta bazen belediye başkanlarını da yaptıklarıyla birlikte fotoğrafladı. Kale Sokak ve Tophane yamaçlarıyla başlayan restorasyon sürecinde, Metin Hoca’nın enkazında dolaşmadığı bir anıtsal yapı yoktur desek yanlış olmaz. Recep Altepe’nin Osmangazi Belediye Başkanı olduğu dönemde restore ettirdiği ve Bursa’nın restorasyon tarihinde önemli bir dönüm noktası sayılan Ördekli Hamamı’ndan, Gökdere Medresesi’ne, Sümbüllü Bahçe Konağı’na, Mahkeme Hamamı’ndan Kayıhan Hamamı’na, surlara, kapılara ve Haraççioğlu Medresesine kadar pek çok anıtsal yapının yıkıntıları arasında dolaştı.

Bu yapıların ve Bursa’da topyekûn tarihin şenlenmesini izledi, izledik. Hatta bizzat “şenlenme” kavramını zihinlerimize soktu. “Metin Sözen Okulu”ndan mezun yerel yöneticiler yetiştirdi, bu sayede bugün Bursa tarihi değerlerini şehirleşmeye kurban etmiyor, şehre ruhunu veren temel unsurun tarihi miras olduğu gerçeğini tüm unsurlarıyla içselleştiriyor.

● DÜNYA MİRASI BURSA

○ ATILLA EGE

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girişinizden dolayı başta sevgili, çalışkan Büyükşehir Belediye Başkanınız Sn. Recep Altepe olmak üzere tüm Bursa halkını candan kutlarım. Dünyada değerli doğal ve kültürel hazinelerin dahil olduğu bu en prestijli listeye girmek gerçekten çok büyük bir onur ve çok büyük bir başarı. Ne kadar gururlansak azdır. Sizlere önce girdiğiniz Dünya Miras Listesi hakkında biraz tarihi bilgi ve sonra da şu andan itibaren yapılacaklar konusunda fikirlerimi paylaşacağım.

Dünya mirası fikrinin doğuşu

1959 senesinde Mısır Hükümeti, Nil Nehri üzerinde Nasır Barajı dolunca su altında kalacak Nubian Bölgesi'ndeki Abu Simbel ve Philia Mababetleri'nin kurtarılması için UNESCO'dan yardım istedi. UNESCO, Birleşmiş Milletler'in eğitim, bilim ve kültür organizasyonu olarak daha 13 sene önce kurulmuş bir birimdi. Soğuk savaş bütün hızı ile sürüyordu. Ama bir devletten bir istek gelmişti. Para yardımı yapılmasını istiyorlardı. UNESCO'nun böyle projelere ayıracak parası yoktu. Zaten böyle bir yere para yardımı yapsa bunun sonu da

Çin- Juizhaighou

gelmezdi. Ama kendisinden talep edilen bu istek karşısında da sessiz kalamazdı. Onun için kendisine üye bütün devletlere konuyu açıklayan bir yazı gönderdi ve para istedi. Çok kısa zamanda ulusların katkıları ile 50 milyon dolar toplandı. 80 ülke yardım etmişti. Bu mabetler bölüm bölüm kesilerek baraj dolduğunda etkilenmeyecekleri 64 metre yukarıda ve de kilometrelerce uzakta bir başka yerde tekrar kuruldular. 80 ülke dedik. Kimlerdi bu ülkeler... Japonya, Brezilya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, Norveç, İtalya... Bütün devletlerin bu olaya yaklaşımı dünyada bazı yerlerin Dünya Mirası olduğu ve buna sahip çıkmanın sınır tanımadığını gösterdi. Böylece Dünyadaki diğer yerleri de tespit ve koruma altına alma fikri doğmuş oldu. 1972 senesinde Dünya Kültür ve Tabiat Mirası'nın korunmasına dair sözleşmesine dayanılarak UNESCO bünyesinde Dünya Kültür Mirası Merkezi kuruldu.

Kuruluşun amaçları

- * Dünyamızın kültür ve tabiat mirasının korunmasında uluslararası işbirliğini teşvik etmek
- * Sözleşmeye taraf ülkeleri kendi milli toprakları dahilindeki yerleri Dünya Mirası Listesi'ne dahil ettirmek için aday

göstermek için teşvik etmek

- * Dünya Mirası'nın muhafazası için taraf ülkelerin kamu oyu bilincini oluşturma faaliyetini desteklemek
- * Kendi kültür ve tabiat mirasını korumada yöre halkının katılımını teşvik etmek
- * Teknik yardım ve mesleki eğitim sağlamak suretiyle Dünya Mirası yerlerinin korunmasında yardımcı olmak
- * Yakın tehlike içinde olan Dünya Mirası yerleri için acil yardım sağlamak üzere faaliyet göstermektedir.

UNESCO 1972 senesinde Dünya Kültür ve Tabiat Mirası'nın korunmasına dair sözleşme hazırladı ve BM üye devletlerin imzasına açtı. Bu sözleşmede Dünya Mirasları 1. Kültürel Miraslar 2. Tabiat mirasları diye ikiye ayrıldı. Ve mirasın tanımı verildi. Miras, geçmişten geleceğe bir armağandır. Miras, geçmişten gelWen bugün birlikte yaşadığımız ve gelecek nesillere aktardığımız varlıklarımızdır. Kültür ve tabiat mirasımız, her ikisi de, yeri doldurulamaz yaşam ve ilham kaynaklarımızdır. Onlar bizim mihenk taşlarımız, referans noktalarımız ve bizim kimliğimizdir. Dünya Mirası yerleri onların buldukları topraklara bakılmaksızın bütün dünya halklarına aittir.

1972 senesinde hazırlanıp imzaya açılan bu sözleşmeye bugün itibarıyla Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerden 190'ı bu ilkeleri benimseyip imza atarak STATE PARTY unvanını almışlardır. Türkiye bu sözleşmeyi 1983 yılında onaylamıştır.

Bu sözleşme hazırlanıp imzaya açıldıktan sonra liste ilan için hazırlıklar yapıldı. Dünya Mirası ilan edilen yerleri diğerlerinden ayıracak bir amblem hazırlandı. Yanda gördüğümüz bu amblem yalnızca UNESCO Dünya Mirası ilan edilen yörelerce kullanılabilir. Bursa'mız ve Bursa'mızdaki tüm yerler bu amblemi kullanma hakkına sahiptir. Bu çok önemli bir olaydır. Ve bir de bir sertifika hazırlandı. Henüz Bursa'mızın sertifikası elinize geçmedi. Yakında gelecek ama bunun bir örneği burada gördüğümüz gibidir. Bu amblem dünyanın doğal ve kültürel farklılıklarının dayanışmasını ifade eder. Ortadaki kare insanın ustalık ve ilhamlarının sonucunu gösterir. Etrafındaki daire doğanın bize verdiği armağanları temsil eder. Amblemin yuvarlak oluşu bize bırakılan bu mirasların küresel olduğunun simgesidir. Bu amblemi gördüğümüz her yerde UNESCO tarafından çok titiz bir incelemeden geçirildikten sonra kabul

edilmiş bir Dünya Mirası ile karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Bu yerler kendi visitor center'lerinde veya müzelerinde bu beratlarını gururla sergilerler. Biliriz ki bu yer tüm dünya devletlerince bir miras olarak tanınmakta ve koruma altındadır. Bugün itibariyle Dünyada 779 Kültür Mirası vardır. Bursa'mız onlardan biridir. Bu amblem ve sertifikayı kullanma hakkına sahiptir.

Dünya mirası olmanın kazançları

Bir yer Dünya Mirası listesine girdiği zaman UNESCO bunu kendi sayfasında bütün dünyaya devamlı bir surette duyurur. Dünya Mirası ilan edilen yerlerde, belediyeler ve devletler kendi isteklerine göre plan değişikliği yapamazlar, rant

sağlayamazlar. Aksi halde listeden çıkarılma tehlikesi vardır. Onun için bazı belediyeler bu onurlu listeye şahsi çıkarları için girmek istemezler. Listeye girmek için uğraşan Bursa Büyükşehir Belediyesi gibi kurumların davranışları çok takdire değerdir.

Şimdi kazançlara şöylece bir göz atalım. Bir kere Dünyanın koruması altına giren bu tarihi değerler artık gelecek nesillere devredilecektir. Tehlikede değillerdir. Bizim atalarımızdan aldığımız değerleri gelecek kuşaklara aktarmak vazifemizdir. İşte bu vazife yerine getirilecektir. Diğer bir açıdan, artık Turizm dünyanın bir numaralı sanayi kolu halindedir. İnsanlar ülkeden ülkeye gezmekte ve 5 sene

içerisinde turist sayısının bugüne göre 3 misli artacağı hesaplanmaktadır. Nereye gidecek bu insanlar? Günümüzde turistler çok bilinçli gezmektedirler. Çok büyük bir kısmı UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmenin ne zor olduğunu ve giren yerlerin ne değerli yerler olduğunu biliyorlar. Onları gezdirmek isteyen acenteler turlarını pazarlar iken size o ülkede şu kadar dünya mirası göstereceğiz diyorlar. Artık dünyadaki turizm acenteleri Bursa'yı da listelerine aldılar. Onlar bu konuyu bizden daha iyi takip ediyorlar.

Size bazı dünya örnekleri vermek isterim: Çin'deki Juizhaighou: Günlük turist sayısı 500'den 11 bine, giriş ücret ise 50 centten 46 dolara yükseldi.

İran - Tebriz yakınlarında Ermeni Kiliseleri - Kara Kilise

Çin Taş Ormanı

Hırvatistan Plitviçe gölleri bölgesi

Filipinler Palawan Milli Parkı

Venezuela- Canaima Milli Parkı

Hırvatistan Plitviçe Gölleri Bölgesi:
Giriş ücretsizdi. Günde birkaç yüz insan geliyordu. 3 sene önce bir günde 6 bin turist, kişi başına 8 euro giriş ücreti, geçen sene bir günde 9 bin turist kişi başına 18 euro giriş ücreti ödeyerek Plitviçe'yi ziyaret etti. Pansiyonculuk da had safhada. Biz o civarda pansiyon olmayan bir ev bulamadık örneğin. Venezuela Canaima Milli Parkı: 2 senede 5 misli turist artışı sağladı. İran Tebriz yakınlarında Ermeni kiliseleri: Bir senede 4 misli turist artışı oldu. İspanya Pirene Dağları'ndaki taş kiliseler: Hepsine giriş ücreti kondu; 2 dolar. Filipinler Palawan Milli Parkı: Pek bilinmez iken bugün günde 22 uçak geliyor.

Günde yalnızca 900 kişiye permi veriliyor. Aylar öncesinden rezervasyon yapılıyor. Giriş ücreti 45 dolar. Çin: Taş Ormanı'nda tüm düzen değişti. Günde 7 bin 500 turist bekleniyor.

Daha neler neler... Ülkemizden iki örnek: Edirne Selimiye Cami listeye girdiği 2010 senesinden beri çok önemli miktarda Japon turistlerinin uğrak yeri oldu. Pamukkale'ye gelen yabancı turistlerin oranında büyük artış var. Bunlar saymakla bitmez. Ben her gittiğim yerde bu istatistikleri araştırmaktayım. Aldığım cevap her defasında "Ooooooh çok artış var çok" oluyor. Esnafımıza katkısı neler olacaktır?

Turist artışı ile Bursa'da ticaret çok önemli miktarda artacaktır. Gerek yerel ürünler gerekse bu amblemi kullanarak hazırlanacak mallarımız ve hediyelik eşyalarımız büyük talep görecektir. Daha çok otoparka, daha çok otele ihtiyacımız olacaktır. Uluslararası yapılacak Dünya Mirası konusundaki çalışmalar ayrı bir hareket getirecektir. Bu konuda gerek belediyemize ve valiliğimize, gerekse sivil toplum kuruluşlarına ve halkımıza önemli görevler düşmektedir. Yapılacak toplantılarda bu konular daha detaylı ve bol örnekli olarak masaya yatırılacaktır.

● ŞİİR SÖYLER HER YAPI BURSA SOKAKLARINDA

○ METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

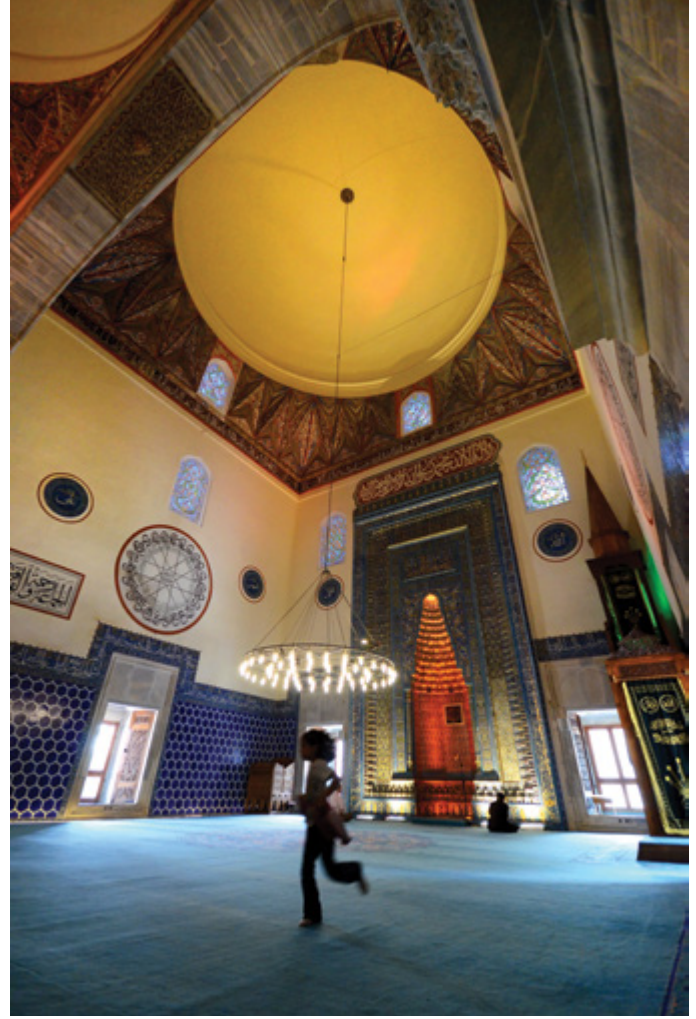
Şiirin ve mimarinin unsurları sanat alanları arasındaki münasebet düşünüldüğünde söz gelimi musiki ile dans, hikâye ile roman, heykel ile resim birbirine akraba sanatlar olarak görülebilir. Nitekim Yedinci Sanat diye adlandırılan sinema ile tiyatronun doku beraberliği görmezden gelinebilir mi? Peki, benim göz ağrım şiirin bunlara benzer bir hısımlığı var mıdır? İlk nazarda şu hatıra gelebilir; denilebilir ki madem şiir bir söz sanatıdır, onu roman veya hikâyeye yakın görebiliriz. Hiçbir vakit bu kanaati paylaşmadım. Belki roman gibi şiir diye bir metin karşımıza çıkabilir. Mesela Nazım Hikmet'in Memleketimden İnsan Manzaraları bence böyle bir metindir. Cahit Koytak'ın Dudakta Bekletilen Şarkılar kitabına şiir-roman demiş olması bana bir hayli şık görünmüştü. Ancak yine de şiir gibi bir roman rastladığımız bir şey değildir; en azından benim için bu

böyledir. Hikâye bakımından durum daha da imkânsızdır. Çünkü hikâye neticede romana göre hayli kısa bir metin olacaktır ve boyutları itibarıyla şiire çok yakın duracaktır. Bu durumda elimizdeki metin eğer şiirsel ise ona artık hikâye demek yerine mesela mensur şiir denebilir.

Ben okuma ve düşünmelerim esnasında şiir sanatına ne resim, ne heykel ne de musikiyi, mimari kadar yakın ve doku uyuşması halinde asla göremedim. Yeryüzünde rastladığım mimari şaheserlerin elbette bir yanı heykel öteki yanı resim sanatına bakmakta idi. Ne var ki bütüne bakıldığında mimari şaheserler bana her zaman şiir okumaktaydılar. Hayata gözümü açtığım Harput'taki Süt Kalesi, Ulu Cami, Alaca Cami, Kümbet ve öteki türbelerden bana hep şiirsel sedalar yansımıştır.

Rengârenk mermerlerin, kesme taşların, pişirilmiş tuğlaların örüp yükselttiği, rüzgârların, yağmurların, karların ve de yüzyılların bağrına bıraktığı yapılardan her zaman şiir hazzına benzer zevkler alabiliriz diye düşünüyorum. Hele bizim toplumun icadı zannettiğim şu Horasan Harcı denen yapı malzemesi yok mu, onunla inşa edilmiş her yapı, emsalsiz bir nehir şiirden dizeler okumaktadır bana. Mesela Kâbe bana şiir okumaz ama şiir gibidir Medine-i Münevvere'deki Ravzayı Mutahhara. Taç Mahal de öyledir. Hele Bursa'daki Yeşil Cami ve Türbe, onu hiç sormayın.

Şiir ve şehir veya mimari arasındaki yakın akrabalığı Bursa bakımından en iyi yansıtan metin, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Bursa'da Zaman şiiri değil de nedir? Baştan sona Bursa'daki mimari şaheserleri anarak sürüp giden bu muhteşem eserin bir kıtası şöyledir:

Yeşil Türbesini gezdik dün akşam,
Duyduk bir musiki gibi zamandan
Çinilere sinmiş Kur'an sesini.
Fetih günlerinin saf neş'esini
Aydınlanmış buldum tebessümünle.

Şiire akraba saydığım bir başka sanat
sinemadır. Bu bir bahsi değerdir lakin Raj
Kapoor'un oynadığı Avare filmi, Tarkovsky
ve Kurusawa filmlerinin tamamı, hatta
Elia Kazan, Ingmar Bergman filmlerini
hatırlayınca ruhum şiirle yoğrulmaktadır.

Benim meşrebimde beşeri hayata dair
hassasiyetler daima ölüme dair olanların
önüne geçmiştir. Bu sebeplerdir ki
aralarında doğup büyüdüğüm ve aslında
kendilerine ta göbekten sarsılmaz
bir şekilde bağlı bulunduğum doğu

toplumlarının, ölüme dair hassasiyetlerini,
kıyasıya bir özeleştiriyeye tabi tutmuşumdur
bir ömür boyu. Ne var ki akleden yanımın
eleştirdiği bu tutuma rağmen, duyu ve
duygularımın gösterdiği zaafa da pek mani
olamamışumdur. Hem sanatkâr bakışı hem
de mümin sıfatıyla şunu peşinen açık
etmeliyim; Afganistan'da Taliban, öteki
müslüman coğrafyalarda El-Kaide benzeri
oluşumların sergiledikleri vahşi eylemler
arasında, en çok zarara uğrattıkları sanat
yapıları içimi yakmıştır. Hangi dine ait
bulunursa bulunsun, isterse benim bağlı
bulduğum din tarafından haram sayılsın,
başkalarının kutsal bildiği mekân veya
eserlere saygının, benim inancımın bir
gereği olduğunu düşünürüm.

Bu böyledir lakin yine de ısrarla, yaşayan
hayata gösterilen özenin, ölümlere gösterilen
kadar olmadığını gözlediğim doğu
toplumlarının inanç, düşünce, duyu ve
ruh hallerindeki kaçıışı, uzaklaşmayı, ana
damardan kopuşu görmezden gelemiyorum.
Nitekim her birisinin bir bölümüne
tanıklık ettiğim iki dünya yüzyılındaki
gözlemlerim, aynı inancı paylaştığımız
kardeşlerimin toplumsal ve bireysel
hayatları hakkında bana harika malumat
aktarmıştır. Kimi aydınların mesela Alev
Alatlı'nın bizim toplumlarımızın yaşadığı
nekrofil (ölü seveci) hastalığına ısrarla
işaret etmesi bence boşuna değildir. Hep
atalarıyla övünen, onların yapıp ettiklerini
öne çıkartan ama kendileri ortaya önemli,
dünyayı değiştirecek, kendilerini tarihte
nesne konumundan özne konumuna

taşıyacak sanat ve ahlak örnekleri sunmayan/ sunamayan toplumlar, maalesef hep geçmişle meşguldürler.

Katıldığım bu gerçeğin altını kalın hatlarla çizdikten sonra, hemen şunu hatırlatmalıyım ki, Dünya Kültür Mirası arasına girmiş Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi elbette bir Mengücek çocuğu olarak göğsümü kabartmaktadır. Ve elbette otuz küsur yıldan bu yana yaşadığım ve artık kendimi rahatlıkla oralı saydığım sevgili Bursa'mızdaki kimi mekânların, bu yıl, Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girmiş bulunmasını, büyük bir memnuniyetle karşılıyor ve başta Büyükşehir Belediyesi yönetimi olmak üzere, bütün emeği geçenleri minnetle anıyorum.

Şiirden bir şehir, Bursa
Osmanlı sultanlarının Bursa ile alakası hemen hiç kesilmemiştir. Bursa'nın ilk Payitaht olarak seçilmiş bulunması bir tür ilk göz ağrısı şeklinde, bütün saltanat boyunca sürüp gitmiştir. Öyle ki ileri zamanlarda kimi tarihçilerin Osmanlı bir Balkan devletidir şeklindeki belirlemelerine en değerli itirazı, bizzat Bursa şehri, dimdik ayakta duran Osmanlı eserleriyle yapmaktadır.

Sözünü ettiğimiz eserler arasında sahiden mümtaz bir mevkie sahip olması gereken Yeşil veya 1.Mehmet Cami ve yine ona ait Yeşil Türbe başı çekmektedir. 1.Mehmet 3. Osmanlı Sultanı 1. Murat'ın torunu ve Yıldırım unvanıyla bilinen 1.Bayezid'in oğludur. 1389'da doğduğu rivayet olunan 1.Mehmet, Amasya, Tokat ve Bursa gibi Anadolu'nun üç muhteşem şehrinde yaşamış ve yetişmiştir. Öteden beri şehirleri insanların kurduğunu ancak bir süre sonra, bu şehirlerin, kendi sakinleri üzerinde derin izler bıraktığını düşünmüşümdür. Yani medeni insan ile şehir arasındaki alaka sahici bir muhabbet münasebetidir.

Bazı açılardan fazla iddialı sayılabilecek yukarıdaki sözlerin en muhteşem modeli bence Bursa ile Yeşil Cami arasındaki ilişki biçimidir. Yeşil Cami ile de sarsılmaz

biçimde bağlı bulunan asıl hakikat, 1. Mehmet Çelebi ismi değil midir?

1. Mehmet Çelebi Külliyesi adıyla da hatırlanabilecek olan Yeşil Cami ve Türbe, eski deyimle, bütün Şark Aleminin mimari özelliklerini bünyesinde taşır. Her ne kadar Anadolu coğrafyasında bulunan türbeler, öteki Şark dünyasındakilerle kıyaslandığında (mesela Semerkant, Buhara, Kum, Meşhet ve Necef'tekiler) neredeyse fukara kabristanı mesabesinde kalıyor görünmüş olsa da, estetik değerinden asla hiçbir şey kaybetmez.

Yeşil Cami ve Türbe, Bursa'da kendilerinden daha önce inşa edilmiş bulunan şehrin batısındaki 1. Murat Külliyesi ile doğu kısmındaki -ki Mehmet

Çelebi'nin babası adına inşa edilmiş bulunan- Yıldırım Külliyesi arasında, şehrin tam orta kısmına denk düşen bir mevkide yükselmektedir.

Türbeler, netice itibarıyla birer kabirdirler. Kabirlerini şehirlerin en yüksek, en göz önünde, en görünür yerlerine diken toplumlardır, hayat ile ölüm arasındaki hakikati köklü biçimde kavramış toplumlardır. Ölüme karşı kendilerini her dem hazırlıklı kılmaktan geri durmamışlardır. Ölümü hatırlamakla, hayatı daha dengeli yaşamak arasında müthiş bir alaka mevcuttur. Şehirlerinin en yüksek tepelerine, İlahi olanla kendilerini temasa geçirecek yapılar kuran toplumlardır, İlahi Vahyin Vasat Ümmet dediği toplumlardır olmalıdır.

Şark mimarisinde gözümüze çarpan başka bir husus da eserlerin, tek bir etnik espri yerine, bölgedeki bütün etnik unsurların duygu ve düşünceleri ile dillerine dair alametlerin, ortak biçimde yansıtılmasıdır. Nitekim Yeşil Cami kapılarında, pencerelerinde, tavan, mihrap, minber ve tüm duvar süslemelerinde kullanılan yazıların, Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça tam üç dilde olması, yazdıklarımızın en sağlam kanıtıdır.

Yeşil Cami'nin Tebriz'deki Gökmedrese'ye benzetilmesi boşuna değildir. Çünkü her iki yapı üzerinde benzer estetik görüşlere sahip mimar ve sanatkarların imzası mevcuttur. Mesela Yeşil Türbe'nin görenleri hayrete düşüren türbe kapısı,

BURSA YEŞİL CAMİ

Dinlenme, aydınlığa dalma, denge yeri, kutsal gökmavisi, kırışksız gökmavisi, zihnin yetkin sağlığına kavuştuğu yer... Enfes bir tanrı yerleşmiş senin içine ey cami. Sivri kemerin silmesinin ortasında ve onu kırarak, bu çakışma ve sevgi yerinde rahatlayan, çatışmaya ara verip dinlenmeye soyunan iki eğrinin tam kesişmeleri gereken bu gizli, etkin yerde insanlara öğüt veren ve bu yassı taşın manevi asılışını sağlayan o tanrıdır. Ey ince gülümseyiş! Parça aralıkları tam kıvamında ayarlı kemer! Karşılarında ne kadar da rahatça kuruluyorsun zihnimin zarif inceliği! Uzun süre bu kutsal mekanda derin derin düşündüm ve sonunda anladım ki ibadetlerimizi bekleyen kusur bulma tanrısı buradadır ve bizi arınmaya çağırılmaktadır.

**André GIDE Le journal(günlük) adlı eserinden.
Fransızca aslından çeviren Ali AKTOĞU
*Çevirinin son hali.**

Tebrizli Hacı Ali namlı bir nakkaşın eseridir. Mihrap ve Hünkâr Mahfilini süsleyen çinilerin hem renk hem ahenk ve hem de desen bakımından Orta Asya'daki eserlerle olan kan bağı, Osmanlı'nın ve de Anadolu'nun Asya ile olan sarsılmaz irtibatını gösteren nişanelerdir. Sanki Timur ile Yıldırım arasında cereyan eden Ankara Savaşı sonrasında yaşanan kısa (1402-1413) süreli Fetret Devri'nin, nihayete erdiğini gösteren sembol, Yeşil Cami ve türbesidir. Savaşan iki toplum arasında bir sulh anlaşması gibi, her iki kardeş kabile mimar ve sanatkarlarının, ortak eseridir bu yapılar. Ayrıca bir mimari eserde belki de ilk kez mimarlar, sanki sözünü ettiğimiz anlaşmanın belgesi olarak kalsın diye duvarlara kendi isimlerini de nakşetmişlerdir.

Burada benim en çok dikkatimi çeken husus, her ikisi de Müslüman olan kardeş kabilelerin, daha o tarihlerde, mezhep ayrışmasına adeta bir tokat gibi olsun diye, Yeşil Cami'nin giriş pencereleri kenarına

kondurdukları, Hz. Ali'ye ait üç muhteşem sözdür. Malumdur ki iman gaibe dair bir eylemdir. Hz. Ali sözün birisinde gaibe dair olan imanın asıl alametlerini bu dünyada bulduğundan, “gaibin perdesi kalksa dahi imanım artmaz” diyerek dikkatleri evrendeki sözsüz ayetlere çekmiştir. Bir başka sözünde ise İslami felsefeye adeta yol yordam öğretircesine, şöyle bir söz söylediği rivayet edilmiştir: “Nazar (özgün görüş) sahibi ibret alır, zan sahibi ise ancak kehanet (ve yanılgı) peşindedir.” Bazı kaynaklarda yanlış biçimde Hz. Peygamber'e aitmiş gibi zikredilen şu meşhur söz de Yeşil Cami penceresinde Hz. Ali sözü olarak alıntılanmıştır: “Nefsini bilen Rabbini bilir.”

Bu alıntının asıl sebebi Osmanlı'nın Bursa döneminde yalnızca mimari alanda değil, ilmi alanda da hayli ileri olduğunu göstermek ve bunun üç dili de ortaklaşa konuşan bütün Müslüman etnik unsurlar tarafından, paylaşıldığını hatırlatmaktır.

Bence, her vesileyle dile getirdiğim gibi Osmanlı'nın yalnızca Bursa'ya mahsus olarak gördüğüm anlayışını yansıtan şey, bugünkü adıyla söylersek camilerin (asıl adı mescit) salt namaz kılma mekânı olmadığıdır. Aynı zamanda birer irfan mektebidirler. Hz. Ali'ye atfen pencere kenarlarına nakşedilen ifadeler bunun en güzel göstergesidir. Dahası bir camide eğer Hünkâr Mahfilini diye bir mekân mevcutsa, orada bir Hünkâr bulunmuş demektir. Yani memleketin en yüce yönetim sahibi ile namaz kılan sade yurttaş, günde en az beş kez buluşma, bir araya gelme imkânını, hem de bu çatı altında dilerlerse elde edebilirlerdi. Cami gerçek manada bir toplanma yeri idi. Sosyal ve siyasi hayatın hem komuta hem de yaşama mekânı idi.

Bütün bunlarla beraber, Yeşil Cami'nin inşa edildiği tarihin Bursa şehrini, dönemin cümle eserlerini düşünerek ne kadar ortaya çıkarırsanız, o kadar muhteşem bir şiir okumuş olursunuz. Hülusa Bursa şiir gibi bir şehirdir.

● YENİ YÜZÜYLE MURADIYE TÜRBELERİ

○ MAHMUT SABUNCUOĞLU

UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin 15-25 Haziran tarihleri arasında Katar'ın başkenti Doha'da gerçekleştirilen toplantısında; Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu dosyası ICOMOS tarafından hazırlanan rapor kapsamında değerlendirmeye alınarak Dünya Mirası Listesi'ne 998. sırada dahil edilmiştir. Bursa Sultan Külliyesi'nin en önemlilerinden olan Muradiye Külliyesi Bursa Kalesi'nin kuzey batı eteklerinde, Sultan II. Murad tarafından inşa ettirilen ve bulunduğu semte de adını veren cami, medrese, hamam, imaret, çeşme ve türbeden

oluşan yapılar topluluğudur. 1425 Mayıs ayında başlanıp 1426 Kasım ayında bitirilen caminin önüne 1451 yılında vefat eden II. Murat'ın türbesi inşa edilmiş bu türbenin civarına daha sonra birçok şehzade ve saray mensubunun da gömülmesiyle caminin haziresi hanedan kabristanı haline gelmiştir. Sultan II. Murat'ın eşi Fatih Sultan Mehmet'in annesi Hüma Hatun, Fatih Sultan Mehmet'in ebesi Gülbahar Hatun, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Cem Sultan, Fatih Sultan Mehmet'in eşi Gülşah Hatun, Sultan II. Beyazıt'ın oğulları

Şehzade Ahmet ve Şehzade Mahmut, Sultan II. Beyazıt'ın eşleri Gülruh Hatun, Şirin Hatun, gelini Mükrimme Hatun, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa ve Saraylılar türbeleri yer almaktadır.

Kültürel mirasın önemli bir parçası olan bu külliye Bursa Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca başlatılan ve büyük bir titizlikle yürütülen restorasyon çalışmaları 2012 yılı son aylarında gerçekleşen yer tesliminden itibaren aralıksız olarak devam etmektedir. 15

günde bir toplanan Bilimsel Kurul ışığında ve Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararları doğrultusunda Saraylılar, Gülbahar Hatun, Gülruh Hatun, Şirin Hatun, Mükrime Hatun, Şehzade Mahmut, Sultan II. Murat, Şehzade Mustafa Türbeleri olmak üzere 8 adet türbedeki restorasyon çalışmaları bitmiş olup gelen ziyaretçilerin ihtiyaçlarına hizmet edecek bir yapı ile tüm alandaki çevre düzenlemesi tamamlanmıştır. Cem Sultan, Gülşah Hatun, Şehzade Ahmet ve Hüma Hatun Türbeleri'nde

ise dış mekana ait kısımlarındaki uygulamalar tamamlanmıştır, kalem işleri ve çini restorasyonu gibi iç mekana ait uygulamalara ise devam edilecektir.

Dış mekan çalışmaları

Türbelerin tamamında dış cephe taşlarının üzerindeki muhdes çimento sıvalardan temizlenmiş ve sonrasında açığa çıkan statik anlamda problem olan çatlaklar dikiş ve enjeksiyon yapılarak güçlendirilmiştir. Tüm derzler; çimento harçlardan arındırılıp horasan harcıyla

yapılmıştır. Cephelerde oluşmuş nem ve karbon birikiminden kaynaklı kararmalar yüzeydeki bitkilenme(biyolojik bozulma) temizlenmiştir. Türbelerin tamamında yapıya zarar verecek etkenlerden korunmak amacıyla temel duvarlarında drenaj yapılmıştır. Kurşun örtüler sökülüp altındaki çamur sıvalar yenilenmiş ve kurşun ile kaplanmıştır.

Tüm ahşap doğramalar, kepenkler, kündekari kapılar temizlenip fumigasyonları (tüm böcek ve kurtlara

Şirin Hatun Türbesi

karşın ilaçlanması) yapıldıktan sonra kurt yenikleri talaş tozu tutkal yardımıyla dolguları yapılmış ve eksik parçalar uygun ahşaplarla onarılmıştır. Üzerine daha sonra ahşabın nefes alabilmesi için cila uygulanmıştır. Pencerelerin lokma demir parmaklıklarının üzerindeki boya temizlenip üzerine antipas ve boya uygulanmıştır. Pencere etrafındaki mermer söveler ve tüm mermerlerin üzerindeki çatlaklar iyileştirilmiş, daha sonra üzerindeki karbon ve is tabakası kimyasal yöntemlerle temizlenmiştir.

İç mekan uygulamaları

Bütün türbelerde çalışmaya başlamadan önce belgeleme yapmak için detaylı fotoğraflar çekilmiştir. Daha sonra desenler yerinde alınarak mevcut durum rölöve projesi hazırlanmıştır. Yapılan araştırma raporu sonucu Kurul kararı doğrultusunda hangi dönemin korunacağına karar verilmiştir. Karar verilen döneme ait restorasyon projeleri hazırlanmış ve üstteki dönemden dönem eki olarak kubbeye bir dilim bırakılmıştır. Raspa sırasında ortaya çıkan çimentolu kısımlar yapıya zarar verdiği için yüzeyler çimentodan arındırılmıştır. Çimento yapıda tuzlanmaya yol açtığından çimento raspası yapılan yerlerde saf su yardımıyla tuz alımı yapılmıştır.

Duvar yüzeyinden yer yer ayrılmış sıva tabakaları tespit edilerek enjeksiyon yardımıyla verilen harçla birbirine tutturulmuştur. Yüzeyde bulunan çentik ve kopmalar özgün harç ile tamamlanmış çimento raspasıyla alınan sıvalar oranları belirlenmiş geleneksel sıvalar ile tümlenmiştir. Bütün yüzeylerde toz ve kirden arındırmak amacıyla temizlik yapılmıştır.

Bazı türbelerde mevcutta bulunan sıvanın, çok hareketli ve yüzeyden tamamen ayrılması gibi durumlarda Japon kağıdı ile yüzeye uygun malzeme kullanılarak (facing) alınmıştır. Alınan sıvanın arkası sağlamlaştırılarak tekrar yerine tampon yapılarak oturtulmuştur.

Daha önce izlerine rastlanılan malakariler yerinde tümlenmiştir. Tamamen yok olmuş malakariler ise özgün kısımları örnek alınarak yeniden yapılmıştır. Mevcut durumda kısmen sağlam kalmış malakarilerin üzerinde sülyen (kırmızı boya) ve altın izlerine rastlanılmıştır. Bunlar onaylı projeye uygun olarak sülyen sürülmüş ve bazı alanlarda sürme altın, bazı alanlarda ise altın varak uygulaması yapılmıştır.

Kurul kararıyla yapılması onaylanan kalemişi dönemi yukarıdaki uygulamalar yapıldıktan sonra mevcut durumdakiler ihya edilmiş, kaybolan kısımlarda projeye uygun olarak yerine aktararak tamamlanmıştır. Ahşap yüzeylerde yapılan raspa sonucu bazılarında Edirnekari dediğimiz ahşap üzeri desenlere rastlanılmıştır. Buna bağlı olarak ahşap yüzeyler temizlenip konservasyonu yapılarak desen ihyası gerçekleştirilmiştir. Çini bulunan türbelerde öncelikle restorasyon öncesi tüm cephelerin mevcut durum fotoğrafları çekilip envanter ve belgeleme çalışmalarıyla işe başlanmıştır. Tüm bozulmalar, çatlaklar, eksik bölgeler ve yüzeyden kopmalar projelere işlenmiştir.

Tüm çini yüzeylerde kimyasal ve mekanik yüzey temizliği yapıp kötü durumda olan sırların sağlamlaştırılması için kimyasal yöntemler kullanılarak konservasyon uygulaması yapılmıştır. Daha sonra derz temizliği yapıp derzler yenilenmiştir. Derz açım esnasında mukavemetini yitiren çiniler duvardan ayrıldığında çıkan çinilerin öncelikle arka yüzeylerinin temizliği yapılmış tuz alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu işlem sonrasında çiniler, paraloid banyosu yaptırılıp horasan harcı ile takılacak hale getirilmiştir. Bu işlemler sürerken çini takılacak zeminde de tuz alımı işlemi yapılarak çimentonun yapıya verdiği zarar azaltılmıştır. Son aşama olarak takılan çinilerdeki ve yüzeydeki eksik kısımlar tamamlanıp renklendirilmesi yapılmıştır. Tüm türbelerdeki dış mekan aydınlatmalar da tamamlanmıştır.

Şehzade Mustafa Türbesi

Şehzade Mustafa Türbesi

Şehzade Mahmut Türbesi

● ZAMAN BALKIYOR MURADIYE'YE

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş zamanını, şen ve dinç çağlarını, dolayısıyla Osmanlı Bursa'sını TV dizilerinden keşfetmeye, anlamaya çalışıyoruz. Güzel bir çaba kuşkusuz, ama zamanın balkıdığı Bursa'da, zamanın rahmetin ışığında yıkandığı Muradiye'de yaşıyoruz. Demek ki neredeyse tarihin içindeyiz, dolaysız olmasa bile tarihte olup bitenlerin tanıyız. Çünkü gerçek tanıklarla, gerçek yaşanmışlıklarla her an yüz yüzeyiz. Burada tek bir yapı, örneğin Muradiye Cami yahut Sultan Murat Türbesi tarihe dair bütün sorularımıza yanıt verebilir...

○ HACI TONAK

Hilmi Yavuz "Bursa ve Zaman" başlıklı şiirine şu dizelerle başlar:
Zaman balkıyor Bursa'ya
bilinen budur
ve şiirdir adı...

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin kentin kültür ve tarih kimliğini belirginleştirmeyi,

öne çıkarmayı amaçlayan uzun erimli planları ile bu çerçevede başlatıp tamamladığı çok sayıda (150'yi aşkın) uygulama biliniyor. Muradiye Külliyesi'ni kapsayan ve özellikle türbelerde erken ve klasik dönem Osmanlı bezeme sanatının inceliklerini gözler önüne seren restorasyon da tamamlanmak üzere.

UNESCO'nun, Bursa'nın tarihsel kent merkezi ile Cumalıkızık Mahallesi'ni "Üstün Evrensel Değere Sahip Dünya Mirası" olarak tescilinde bu çalışmalar ile bunlara yol veren bakış açısının büyük payı var. Bu yazıda, dışında kaldıkları için külliyedeki yapılardan daha az dikkat çeken, ama anıtsal nitelikleriyle külliyenin

hatırlattıklarını güçlendiren ve tamamlayan çevredeki bazı yapılar ile Muradiye Cami ve Sultan II. Murat Türbesi üzerinden zamanın içinde bir yolculuk denendi.

Şu kadarı açık: Bursa'nın dünya mirası veya evrensel miras içinde düşünülmesi gereken önemli değerlere sahip olduğu şüphe götürmüyor. Yalnızca Ahmet Hamdi Tanpınar ve Metin Sözen, Halil İnalçık, İlber Ortaylı hocalar gibi Bursalıların yakından tanıdığı isimler değil, onlar kadar uluslararası üne sahip başka pek çok kültür insanı, mimar, yazar, tarihçi de Bursa'nın kültürel ve tarihsel zenginliğine, dolayısıyla bu öz niteliğine neredeyse yüz yıldır vurgu yapıp durmaktadır. Örneğin, Türkiye'ye önyargılardan öteye handiyse açık bir düşmanlıkla gelen Andre Gide, Bursa'da Yeşil'de büyülenir; Türkiye'ye ve Türklere bakış açısı değişir, dünya edebiyatında Bursa'nın övgücüsü olarak akıllarda yer eder. Üniversitelerin mimarlık kürsülerinde günümüzde de yerini koruyan Le Corbusier bütün dünyada insanlık kültürü bakımından olduğu gibi korunmasını zorunlu gördüğü iki kentten birinin (diğeri Floransa) Bursa olduğunu söyler. Söylemekle kalmaz ısrar eder, neredeyse yalvarır. Albert Gabriel'in ve Piccinato'nun Bursa üzerine çalışmaları, Fransa ve İtalya'da öteki akademik faaliyetleri kadar, hatta daha fazla önemsenir...

Ne var ki bunlardan farklı olarak UNESCO'nun onayı, Bursa'nın sahip olduğu değerlerin yalnızca akademiler çevresinde değil tüm dünya tarafından fark edilmesi, tüm dünya tarafından bilince çıkarılması anlamına geliyor. Dünyanın gözünde Bursa, o listeye girdikten sonra artık, değerlerini kendine saklayıp bu alanda yerelliği aşamamış bir kent değil, onları bütün dünyanın dikkatine sunan ve maddi öğelerini her koşulda koruyup kollamayı vaat eden anlayışı, cesareti ve kararlılığı ile de evrensel bir kenttir. Ayrıca, bu andan itibaren başta en entelektüel, en yaratıcı, en birikimli kesimler olmak üzere dünyanın her köşesindeki insanlar için, öteki tüm

Şehzade Mahmud Türbesi

Mükrime Hatun Türbesi

kentleri imrendirecek kadar büyük bir merak ve ilgi kaynağıdır. Bunun bugünden yarına bütün meyvelerini vereceği elbette beklenemez; ama bugünden geçi yok, vermeye başladığını da düşünmek gerekir.

Tarih güncel feda edilemeyecek

Kaldı ki Bursa'nın evrensel değerlerini sahiplenmede ve korumada kurumsallaşması, bu alanda evrensel ölçütleri geçerli kılıp uygulaması kent için, özellikle de geleceği için başlı başına büyük bir kazanımdır. UNESCO'nun listesine girmiş bir kentte tarih ve kültür değerlerine, bunların bulunduğu alanlara (doğal çevre) rastgele müdahale edilemez, edilemeyecektir. Bursa bunu taahhüt ettiği, bu taahhüdüne uygun olarak koruma çabalarını kurumsallaştırdığı ve neyin nasıl korunacağını uluslararası ölçütler içinde belirlediği, ayrıca bunlar tüm kentliyi kuşatan kolektif bir bilinci ve duyarlılığı geliştireceği için edilemeyecektir. Demek ki güncel olarak "önemli" görülene, güncel olmasa da daha az önemli olmayan tarihsel ve kültürel bir değer kolayca feda edilemeyecek; sözelimi, "bize yol gerek mezarlığı yıkıp geçelim" denilemeyecek, yanmış yıkılmış ama orijinali kültürel bir değeri ifade eden bir yapının yerine "kamu yararı" gerekçe gösterilerek çok katlı bir yapı dikilemeyecek, yahut tarihsel sit ilan edilmiş alan üzerinde bir alışveriş merkezi yapılamayacaktır!

Konumuz Muradiye, özellikle de külliye'deki 12 türbe; gene de bir örnek üzerinde erken erken durmanın sakıncalı olacağını düşünmüyorum. Külliye'deki türbelerin hemen kıyıcığına dağıtılmış bir kısmı antik döneme ait sayısız mezar taşı ilginizi çekmemiş olamaz. Pekiyi, kimlerin adını taşırlar ve niçin olmaları gereken yerde değil de oradadırlar? Kırk, elli yıl önce bu soruya yanıt verilmez veya verilemezdi. Kendi başınıza bulmanız gerekirdi sorunuzun yanıtını. Yeterince kararlıysanız bulurdunuz da, ama "toplum yararı" bir duvar gibi dikilirdi önünüze: Ne yani, kentin caddelerinin, yollarının genişletilmesi gereğine inanmıyor musun? Devci Mezarlığı elbette feda

edilmeli, yüzlerce yıldır ebedi uykusunu uyudukları yerden dedeler (Ahmet Vefik Paşa ve Yürüyen Dede Türbesi söylencesi) yürütülmeliydi! Yoksa bu güzelim şehir çağdaş bir şehir olamaz, yalnızca bir kasaba olarak kalırdı!

"Kasabalılık" kabullenilemezdi; ama arzu edilirdi ki modernlik uğruna eski Bursa'nın ve Bursa'ya kimliğini veren yapıların, anıtsal alanların, mezarlıkların, tarih ve kültür varlıklarının yıkımı da kabullenilmesin... Bursa, kestirme ve kolay çözümlerden hep çekti, artık çekmemeli!

Zaman bekler mi, bekler!

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin, kente ilişkin gelecek tasarımı içinde ele alınması gereken önemli işlerinden biri Muradiye Külliyesi'nde bir buçuk yılı aşkın süredir 12 ayrı türbede ve türbelerin yer aldığı alanda sürdürülen restorasyon ve çevre düzenlemesidir. Burada üniversitelerimizin değerli hocalarının rehberliğinde mimarların, mühendislerin, sanat tarihçilerin, tezminat ustalarının ve başka meslek erbabının yetenek ve bilgilerini biri birine ulayıp ortaklaştırarak gerçekleştirdikleri çok yönlü çalışmada son adımlar atılıyor, son rötuşlar yapılıyor. Sultan İkinci Murat'ın camisi Muradiye Cami'nde ve külliye'nin öteki bölümlerinde de el'an hummalı bir faaliyet var. Derginiz elinize ulaştığında bunların tümü tamamlanmış olacak. Yapılanların sıradan işler olmadığını anlamak için gidip görmek, görmekle de kalmayıp belki biraz kitap ve dergi karıştırmak, geçmişte ve günümüzde olup bitenler konusunda yazılı kaynaklardan bilgilenmek de gerekiyor. Buna da, daha fazlasına da değer; çünkü açıkçası orada iyi bir restorasyon için "iğneyle kuyu kazıldı" denilse yeridir. Orada çalışanlar, çalışmaya devam edenler karınca sabrı, karınca çalışkanlığı ile ve bilgi ile bilimin ışığını son katresine kadar değerlendirerek çalıştılar. Hiçbir ayrıntı gözden kaçırılmadı, hiçbir ayrıntı ihmal edilmedi ve bütün bunlar, bin bir yıla dayanacak bir temelle temellendirildi.

Mükrime Hatun Türbesi

Unutmamalı ki bu yapılar topluluğu, yazının başlığının vurguladığı gibi Bursa'ya parıldayan yahut gülümseyen zamanın ve bu zamanın şiirinin önemli bir parçasıdır. Muradiye Külliyesi ve Muradiye'nin tümü ile birlikte ele alındıklarında ise, adı şiir olan zamanın balkımasının belki ta kendisidirler. Çünkü Tanpınar'da zaman, ikinci bir zaman olarak yoldadır; yanımız sıra yürüdüğünü duyumsarız da içine giremeyiz. Burada ise zaman "sözün yeşili, dilin mavisi, düzyazının en harelisi" olarak durmuş, beklemektedir. Sanki dilerse, yalnızca düşünsel değil eylemsel olarak da Tanpınar'ın zamanının içine girebilir, içinde yürüebilirsiniz...

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş zamanını, dolayısıyla şen ve dinç çağlarını, dolayısıyla Osmanlı Bursa'sını TV dizilerinden keşfetmeye ve anlamaya çalışan bizler; zamanın balkıdığı Bursa'yı, özellikle de Muradiye'yi hiç mi hiç tanımamış olmalıyız. Orada her taşın, her çizginin, her bezeğin anlatmak için sabırsızlandığı muazzam bir öyküsü var. Bu öyküler yalnızca ölüm ve elem üzerine değil, o genç ve dinç çağın coşkusu, atılımı, tutkusu, sanatı, edebiyatı, musikisi üzerinedir. Osmanlı İmparatorluğu ile imparatorluk sarayı, ekrandan yalanı ve doğrusu ile aktarılan

saray çekişmelerinden, idamlardan, kıyımlardan, kıyımlardan ibaret olmadığı gibi yaşadığımız Muradiye de bunların trajik sonuçlarının anıtaştığı türbelerden ibaret değil. Daha doğrusu oradaki her anıt, türbeler dahil, kendinden ve işlevinden daha fazlasını ifade eder. O halde bir iç muhasebe yapmalı; Sultan Murad'a gitmeli, toprağına inen ışığın, yağmurun fısıldadıklarını dinlemeli.

Fabrikayı Hümayun ve Kadızade Rumi

Muradiye'nin şiirini duyumsamak isteyen ona birçok yoldan ulaşabilir şüphesiz; ama en güzel görüntü için Hisar'dan, Kaplıca kapısından yürümek gerekir. Haşım İşcan Parkı'nın ucunda, Yıldız Kahve'ye varmadan ve eskiden Kaplıca Kapı olan yerden geçmeden önce Muradiye'yi, küçüklü büyüklü camileri, kubbeleri, minareleri, türbeleri, servileri, çınarları ve evleri ile göz önüne serilmiş görürsünüz.

Sola doğru kıvrılan yolda ilerlerken önünüze çıkacak tarihsel ve kültürel değer taşıyan ilk önemli yapının Fabrikayı Hümayun (Günümüzde, Faruk Saraçoğlu Tasarım Yüksekokulu) olması, aşağıda akan Cilimboz Deresi nedeniyle rastlantı değil. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, bu şaheser fabrika başta olmak üzere Bursa'da 8 bin 5 yüz civarında işçinin çalıştığı irili

ufaklı 132 fabrika var. Bunların büyük çoğunluğu da, suya olan gereksinim nedeniyle Cilimboz Deresi ile Gökdere üzerinde yer alıyor.

Belirtmeli ki Fabrikayı Hümayun herhangi bir fabrika değil, doğrudan padişahın iradesiyle kurulmuş. Gelip geçenlerin gözlerini ayıramadığı görse, güzelliği biraz bundan, biraz da dönemin mimarbaşılarının işinin ehli insanlar olmasından. İşlevsel olsun da ne olursa olsun denmemiş hiçbir şekilde. Doğrusu, Bursa söz konusu olduğu için, denemezdi de...

Osmanlı sarayına ve çağdaşı Avrupa saraylarına ipeklili üreten fabrika, yaklaşık 4500 metrekarelik alan üzerinde birbirleriyle bağlantılı beş yapı halinde kurulmuş bir külliye aslında. Günümüze kalan ilk iki katı kesme taş, üstü tuğla örülü olarak inşa edilen beş katlı ana yapı ile eklentisi, bunun yarısına yakın (yaklaşık iki bin metrekare) bir alanı kapsıyor. Yapının ahşap taşıyıcıları, ahşap döşemeleri ve ahşap çatı strüktürü ile taşıyıcılar ve iskeletindeki ayrıntılar hem hayranlık verici hem de dönemin sanayi yapılarını anlamak bakımından benzeri bulunamayacak bir hazine sayılıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nda, özellikle de gönençli zamanlarda doğal çevresiyle ve çevresindeki yapılarla uyumu olmayacak, dolayısıyla kentsel görünüşü estetik bakımdan bozacak binaların (Ola ki o bina bir fabrika ola) inşasına izin verilmezdi. Sarayın bir fermanıyla görevi belirlenmiş Mimarbaşı sorumluydu bundan. Son yüz yıldaki bocalamalara ve zaman zaman düşülen çaresizliklere rağmen mimarbaşı atanmaların, her biri bir Sinan olmasa bile, görevlerini layıkıyla yerine getirdikleri söylenebilir. Bursa, eski ve kurucu başkent olarak Osmanlı sultanlarının her devirde birinci sırada önem verdikleri kentlerdendi, mimarbaşılar da bunu herkesten iyi bilmek durumundaydı.

Fabrikayı Hümayun'un biraz ilerisinde solda, Esen Sokak içinde Koca Naib Cami var. Camiye adını veren Koca Naib Mahmut Efendi, I. Murat döneminde Bursa Kadısı. Bu görevi, imparatorluk tarihinde önemli roller üstlenmiş Çandarlı hanedanının kurucusu Kara Halil'den devralıyor. Koca Naib'in oğlu Kutup Mehmet Efendi tarafından yaptırılan cami, Bursa'da ve Osmanlı Türkiyesi'nde kalkan duvarlı olarak inşa edilmiş ilk cami. Dolayısıyla Osmanlı cami mimarisinde bu özelliği, ayrıca minaresinin özgünlüğü ile özel bir yere sahip.

Asıl ibadet mekanı içten içe 6.15 metre boyutlarında kare planlıdır. Beden duvarlarından kubbeye geçiş, içten üçgenlerle sağlanmış; dışarıda ise iki sıra kirpi saçakla son bulan sekizgen kasağa oturtulmuştur. Kubbe, kurşun kaplıdır. Toplam 18 pencere ile aydınlanmaktadır. Son cemaat yeri 6.20 X 3.80 metre boyutlarındadır. Revak bölümü ortada dar olmak üzere üç göze ayrılmıştır. Duvarları üç sıra tuğla ve bir sıra moloz taş örgülüdür.

Minaresinin kaidesinin altı düz, üstü sivri kemer kitabelidir. Gövdesi silindirik ve tuğladan örülmüştür. Bir çini bileziğe sahiptir. Şerefe üç altı sıra stalaktitlidir. Minareye giriş, son cemaat yerindedir. Caminin güney yönündeki haziresinde

birçok mezar bulunmaktadır.

Koca Naib, Osmanlı imparatorluk tarihinin en önemli en önemli bilim insanlarından Bursalı Kadızade Rumi'nin dedesidir. Asıl adı Selahaddin Musa olan Kadızade Rumi, Koca Naib Mahmut Efendi'nin yanında yetişti; ünlü bilgin Molla Fenari'nin ders verdiği Bursa medresesinden mezun oldu. Babası da Bursa'da kadısı olan Kadızade Rumi, bilim tarihimizin önemli şahsiyeti matematik bilgini Ali Kuşçu'nun hocası ve Sonradan Şeyh Bedreddin olarak ünlenecek Bedreddin Simavi'nin de yakın arkadaşı ve dostuydu...

Semerkan'ta, geleneksel tutuma sahip büyük alimlerle çelişip çatışmayı göze alarak yürüttüğü matematik esaslı bilimsel çalışmaları nedeniyle Uluğ Bey'in himayesini kazandı. Uluğ Bey Rasathanesi ve Uluğ Bey Medresesi'nin (çağının en önemli üniversitesi) yöneticiliğine atandı. Bu süreçte Muhtasar-ı Fi'l-Hisab (Hesap Özeti), Risale Fi-istihracı'l-Ceyb Derece-i Vahide (Bir Derecenin Sınüsünü Elde Etme Üzerine Risale), Şerh el-Mülhahas Fi'l-Hey'e (Çağmini'nin el-Mülhahas Fi'l-Hey'e adlı astronomi eseri üzerine yorum), Eşkâl-i Te'sis Şerhi (Euclides'in Elementler adlı eseri üzerine yorum) isimli yapıtlarını yazdı.

Azeb Bey Cami ve Türbesi

Eser Sokak'tan caddeye dönüp Muradiye Külliyesi yönünde yürümeyi sürdürdüğünüzde eski Kulluk Sokak, yeni Okul Sokak içinde 15. Yüzyılın ortalarında inşa edilen Azeb Bey Cami çıkar karşınıza. Sultan II. Murat'ın komutan ve devlet adamlarından Abdullah oğlu Azeb Bey yaptırmış bu camiyi.

Camide ana mekan, üç bölmeli son cemaat yerinin güneyinde 5.76 X 5.89 metre boyutlarında, dıştan sekizgen kasağa ve içten baklavalardan oluşan bir kuşak üzerine oturmuş tek kubbelidir. Alt sırada sekiz ve üst sırada on bir pencere ile aydınlanması sağlanmıştır. Mihrap sade ve düzdür. Duvarlar iki sıra tuğla ve moloz taşla örülmüştür. Son cemaat yeri ortada

dar, yanlarda daha geniş üç bölüm halinde, 2.90 X 5.77 metre boyutlarındadır. Yanları kapalı ve üstü yarım daire tonozlarla örtülüdür. Giriş gözü Bursa kemerlidir, üzerinde ikinci bir sivri kemer bulunmaktadır. Kalkan duvarı, düzgün kare biçimde taş sıraları ile süslenmiştir. İki sıralı kirpi saçığın altından başlayarak yanlarda kemer üzengi hizasına kadar inen, dışa çıkıntılı bir çerçeve dolanmaktadır. Kemerlerin arası sonradan camekânla kapatılmıştır. Minaresi caminin batısındadır, son cemaat yerinden açılan bir kapıdan çıkılmaktadır.

Azeb Bey'in, Varna zaferi ile ilgili bir sözü akıl defterine yazılacak türdendir. Sultan II. Murat savaş meydanını dolduran genç ölümlerle, esir alınmış sayısız genç nefere bakarak, yanında yürüyen Azeb Bey'e "Aralarında yaşlı bir kişi bile yok, neden acaba?" der. Azeb Bey'in yanıtı şöyledir: Sultanım; aralarında bir ihtiyar bulunaydı, bu kadar delice bir girişimde bulunmazlardı! Azeb Bey Cami ile Azeb Bey Türbesi'nden ayrılıp Muradiye Külliyesi'ne ikiye bölen Kaplıca Caddesi'nden yürümeyi sürdürdüğünüzde solda Muradiye hamamı ile Karşuduran Türbesi'ni, sağda ise Muradiye Cami ile Muradiye Külliyesi'nin mektep, medrese, aşevi ve türbelerden oluşan asıl bölümü görülür. Soldaki türbeye adını veren Karşuduran Süleyman Paşa Fatih Sultan Mehmet'in komutanlarından. Bursa'da bir medrese ile biri Albayocılar'da çeşmeler yaptırmış, servetini bunların yaşatılmasına vakfetmiştir.

Karşuduran Türbesi'nin yanındaki hamam ise semtin tek tarihi hamamıdır ve Sultan II. Murat tarafından 1426 yılında yaptırılmıştır. Bekçiler Hamamı olarak da adlandırılan yapının uzunluğu 25 metre, eni 11,80 metredir. Girişi doğudadır. Soğukluk, ılıkılık, iki halvet ve külhanda oluşmaktadır. Soğukluğun üzeri sekizgen çift kasnak üzerine oturan kiremit kaplı kubbe ile örtülüdür. Soğukluğun güneyindeki kapıdan ılıkığa, ılıklığın iki yanındaki kapılardan da halvetlere geçilir. Beden duvarları üç sıra moloz

Şehzade Mustafa Türbesi

Gülruh Hatun Türbesi

taş ve üç sıra tuğla hatıllardan oluşan bir sistemle örülmüştür. 1523, 1634 ve 1742’de onarımlar görmüş ise de, sonrasında nasıl olmuşsa başka semt hamamları gibi özel mülk haline gelmiş ve kullanılamaz durumda kalmıştır.

Çeşme, medrese, aşevi ve cami

Bu iki yapının karşısında Kaplıca Caddesi’ni külliye duvarı bitişik tarihi çeşme, Muradiye Medresesi Çeşmesi’dir ve medresenin yapıldığı dönemden kalmadır. Tuğla işçiliğinin bir zirvesi, eski ifadeyle şahikası kabul edilen bu çeşmenin her yanı, küçük mermer ayna dışında tuğla desenlerle işlenmiştir. Kemerli, Osmanlı kemeridir ve üstü iki sıra kirpi saçakla kapatılmış, ters kiremit ile örtülmüştür. Yalak tek parça mermerden oyulmuştur.

Yürüdüğünüz yönde Kaplıca Caddesi’nin Hamzabey Caddesi ile kesiştiği yerden sağa döndüğünüzde Muradiye’ye adını veren Muradiye Külliyesi’nin asıl bölümü ile yüz yüze gelirsiniz. Ne var ki burada da külliye ikinci kez bölünmüş, günümüzde Darülyazafe adını taşıyan imarethane Beşikçiler’den Muradiye merkezine uzanan yolun solunda yapılar sağ tarafta kalmıştır. Sağdaki yapılar sırasıyla II. Murat İlköğretim Okulu (eski Muradiye Mektebi), Kanser Erken Tanı ve Araştırma Merkezi (eski Muradiye Medresesi) ve külliye en görkemli yapısı olan aynı eksen üzerindeki Muradiye Cami’dir. Caminin inşaatına 1425 yılında başlanmış

ve 1426 tarihinde tamamlanmıştır. Caminin arka yüzünde taş ve tuğla örgüsünde göze çarpan özensizlik, doğru mudur bilinmez, o tarihlerde mühendis mimar, devlet adamı Hacı İvaz Paşa’nın gözlerine mil çekilmesine gösterilen tepkiye bağlanır. Hacı İvaz Paşa’nın Yeşil Cami, Yeşil Türbe ve Yeşil Medrese’nin mühendis mimarı, Karamanoğlu kuşatması sırasında Bursa subaşısı, sonrasında da vezir olduğunu hatırlamakta fayda var.

Cami, art arda iki büyük kubbeli, geniş eyvanlı kanatlı yapıyla Osmanlı Cami Mimarisi’nde “Bursa Üslubu”nun özgün örneklerindedir. Giriş ekseninde kubbeli iki mekan arka arkaya dizilmiştir; ancak aralarında düzey farklılığı vardır. Yanlardaki eyvanlar, doğrudan doğruya ana mekana açılır, öteki eyvanlara ise koridor ve odalarla geçilir. Cephede beş kemerli bir revakı bulunmaktadır. Son cemaat yeri beş kubbelidir. Dört yığma mermer ayak ve iki granit orta sütun üzerinde, birbirlerine sivri kemerlerle bağlanmıştır. Asıl ibadet mekanına açılan kapı Bursa kemerlidir. Kapının yatay ve dikey söveleri mermer kaplanmıştır. Bütün kubbeler mukarnaslarla bezelidir. Mukarnas ve üçgenler, her kubbe farklıdır. Asma kata, batı eyvanındaki bir kapıdan çıkılır; bu kattan batı minaresine geçen bir yol vardır. Doğu ve batı yan kanatlarının kuzeye bakan birer penceresi, XIX. yüzyılda yapılan onarım sırasında kapıya dönüştürülmüştür. Son cemaat yerinin kubbesinde, petek işlemeli bir bezeme göze

çarpar. Girişin ortasındaki ana kapıda ve pencere kanatlarının oymalarındaki işçilik, üstün değerdedir.

Padişah Murad emretti

Caminin son cemaat yerindeki cephe bezemesi farklı zamanlarda onarım görmüştür. Eyvan gibi olan girişin üstündeki yazıtta, günümüz Türkçesi ile şunlar yazılıdır: “Bu şerefli ve mübarek imaretin yapılmasını Arap ve Acem’in sultanı, Allah’ın yeryüzünde gölgesi, padişah oğlu padişah Bayezid Han oğlu Mehmed Oğlu Padişah Murad emretti, Allah mülkünü daim etsin. Recep ayı sene 828, tamamlanması muharremülharam 830’dadır. (Kâzım Baykal, Bursa ve Anıtları)

Caminin ilk yapımında tek minaresi bulunmaktaydı. İkinci minaresinin sonradan tamamlandığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın hemen başında yıkılan batı minaresi, Nisan 1904’te yeniden yapılmıştır. Doğu minaresinin girişi dışarıdan, batı yönündekinin ise asma kattandır. Her iki minare de, ana yapının beden duvarları üzerinde yükselmektedir. Caminin şadırvanı kuzeyinde avlu içindedir. Şadırvanın kuzeydoğusunda anıtsal ağaç olarak tescil edilmiş görkemli bir servi ağacı bulunmaktadır.

Cami çeşmesi de şadırvanın doğusunda, cami avlusunun doğu girişi yanındadır. Salı ve Cuma günleri semt pazarının

kurulduğu yol üzerinde kaldırıma oturan çeşmenin suyu, Demirkapı tarafındaki bir kaynaktan gelmektedir. Ortada büyük ve geniş, yanlarda ise mihrap nişine benzer dar ve yüksek girintilerle süslenmiştir. Ortadaki büyük girintinin önünde yer alan suyun biriktiği dağar mermerle kaplıdır. Dağardaki iki lüleden akan su, hemen önündeki mermer yalağa dolmaktadır. Çeşmenin çatısı kurşun kaplı, saçakları ahşap kaplama ve oyma ağaç parçaları ile bezelidir.

Caminin batısında yer alan Osmanlı medreseleri tipindeki medrese de, Sultan II. Murat tarafından yaptırılmıştır. İç avlusu 17.00 X 17.00 metre boyutlarındadır. Bu avlu çevresinde ikisi mermer sütun, diğerleri tuğla örgülü on iki adet revak ayakları bulunmaktadır.

Güneydeki yüksek eyvan, sekizgen kasnağın taşıdığı kurşun kaplı bir kubbe ile örtülmüştür. Burası dersane ve mescittir. Avlunun çevresinde yer alan onaltı oda, değişik büyüklüklerde. Odalar çapraz tonozla örtülüdür, her birinin birer ocağı ve penceresi vardır. Dersane olarak yapılmış olan büyük eyvanın duvarları 2.60 metreye dek firuze ve lacivert çinilerle bezenmiştir. Medrese moloz taş ve tuğla ile örülerek yapılmıştır. Avluya bakan duvarlarda, tuğlaların yatay-dikey dizilmesi suretiyle "hasır deseni" elde edilmiştir. Giriş yanındaki pencere alınlıklarında tuğla bezemeler görülmektedir. Kubbeye geçiş elemanları da aynı zamanda birer süsleme ögesi olarak düşünülmüştür. Bu medrese, tuğla işçiliği yönünden, Bursa'nın en yetkin medresesidir.

Avlunun ortasında mermerden bir havuz vardır. Revakların açıklığı sonradan camekânlarla kapatılmıştır. 1603 ve 1950 yıllarında onarım görmüştür. Medrese, çağdaş dönemde Verem Savaş Derneği Dispanseri ve Muradiye Sağlık Ocağı olarak kullanıldıktan sonra, günümüzde Dr. Ceyhun İrgil'in onayak olduğu bir dizi çalışma sonrasında Döne Ocak Kanseri Erken Teşhis Tarama ve Eğitim Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Bu yapılardan yolun ayırdığı, gene Sultan II. Murat'ın yaptırdığı imaret, 13.00 x 40.00 metre boyutlarında bir alana oturmaktadır. Giriş batıdaki geniş bir kapıdandır. Beş yuvarlak kemerli penceresi vardır. Salon dikdörtgendir. Fırın, şömine ve su kaynağı buraya bağlı idi. Kuzey bölümünün üzeri istalaktitli sekizgen kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. Duvar örgüsü üç sıra tuğla ve bir sıra düzeltilmiş moloz taş biçimindedir. Günümüzde Darülyazafe adıyla ticari aşevi olarak işlev görmektedir.

Sabrın acı meyvesi türbeler

Albert Gabriel, Une Capital Turque Bursa'da yer verdiği planda (Bursa Ansiklopedisi) Muradiye Külliyesi'ndeki eserleri şöyle sıralar: 1-Muradiye Camisi, 2-Medrese, 3- İlk Okul, 4- Murat II Türbesi, 5- Mustafa-i Atik Türbesi, 6- Şehzâde Mustafa ve Cem Sultan Türbesi, 7-Mustafa (Süleyman I'nın oğlu) Türbesi (Mustafa-i Cedit Türbesi), 8- Gülşah Hatun Türbesi, 9- Mükrim Hatun Türbesi, 10- Şehzade Mahmut Türbesi, 11- Ebe Hatun Türbesi, 12- Gülruh Sultan Türbesi, 13- Şirin Hatun Türbesi, 14- Hatuniye Türbesi, 15- Saraylılar Türbesi, 16- İmâret, 17- Çeşme, 18- Gusülhane, 19- Çeşme, 20- Hamam, 21- Karşıduran Süleyman Türbesi.

O gün, caddenin öteki tarafında kalan Karşıduran Türbesi hariç, külliyedeki türbeleri bu plandaki sıralamaya uyarak görmek arzusundaydım. Burada bir yılı aşkın bir süredir ince ince çalışıldığını, bu süreçte Barok bezemelerin kapattığı klasik dönem Osmanlı bezemelerinin gün yüzüne çıkarıldığını, yapılardaki yorgunlukların giderildiğini, kubbelerin elden geçirildiğini, kapı pencere ve saçaklardaki çoğunluğu olağanüstü güzellik ve önemdeki ahşap işlerinin bakımdan geçirilip doğal bir malzeme olan gomalak cila ile cilalandığını ve bütün bunlarda, sıranın karşıya geçip bakmaya geldiğini biliyordum. Umut bu ya: Belki, o işler için emek veren; ellerinin hünerini, beyinlerinin ışığını seferber ederek çalışmış olanların arasında, iyi ve güzel işler yapmanın gururuna ortak olmaya kalkışmadan elbette, bir yer bulur karşıdan bakabilirdim bitirilmiş iş!

Türbelere ulaşan bildik yolu izlemeden, çünkü çok yerinde olarak herkese söylendiği gibi bana da "onarım var, kapalıdır" denilecekti, dosdoğru bir kıyıda kendini gösteren şantiye binasına yürüdüm. Şantiye dediysem öyle azman bir yapı gelmesin aklı, iki bölümden oluşan küçük, portatif bir büro söz konusu. Kapıdan girdim, beş on adım yürüdüm ki karşımda elinde avadanlıkları ile bir Hanımefendi belirdi. Başıyla, güvenlik kulübesinin bulunduğu girişi işaret ederek, "Oraya gideceksiniz" dedi. Yüzde yüz haklıydı. İtiraz etmeyi denedim yine de: İyi ama, 'kapalı' diyeceklerdir; dedim. -O zaman bir ay sonra geleceksiniz... Uymamak olmazdı, kuşkusuz. İsteksiz isteksiz yüz geri edip çıkışa doğru ilerlerken ailecek tanıştığımız, çocukluğundan beri tanıdığım genç mimar Saliha Hanım'la burun buruna geldik. Bursa'da Zaman dergisi için külliyedeki türbeleri yazmak istediğimi, yardımcı olabilirlerse sevineceğimi söyledim. Saliha Hanım, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mimarlık okudu. Yüksek lisansını aynı üniversitede tamamladı. Çok başarılı bulunduğunu bildiğim tezinin konusu, Bursa kent merkezinde de birkaç örneği bulunan Bilecik'teki çatılı eski bir Türk camisiydi. Türbeleri onun rehberliğinde gezdim ve bilmediğim çok şey öğrendim. Öğrendiklerimi, her ne kadar anlatımda tasarrufu savunsam da bir yazıda anlatmayı başarabileceğimi sanmıyorum. Bu nedenle özür dileyerek, türbeler faslından yalnızca Sultan Murat Türbesi'nden ve Sultan Murat'tan söz etmekle yetineceğimi söylemeliyim.

Büyük hükümdarları gibi olmasın

Plandaki ilk türbe, birbirini tamamlayan iki yapı halindeki Sultan Murad ve Şehzade Alaeddin Türbesi'ydi. Buraya ne zaman gelmişsem büyük Sultan Murad'ın oğlununkine bitişik batı yönündeki Türbesi, inadına tüm türbelerin en "ihtişamlısı", en görkemlisi görünmüştür gözüme; yine öyle oldu. İkinci bölümdeki Alaeddin Ali Türbesi, şehzadenin 1443'te beklenmedik ölümünün ardından yapılmış. Büyük oğlunun zamansız ölümü Sultan Murat'ı çok üzmüş ve sarsmış; Bursa'da 1 Ağustos

1446 tarihinde Halil Paşa, Saruca Paşa ve İshak Paşa'nın tanıklıklarıyla düzenlediği vasiyetnamesinde, ölümü halinde ona yakın defnedilmesini vasiyet etmiş. Vasiyetnamenin bu bölümü şöyledir: "Öldüğüm zaman cenazem oğlum Alaeddin'in mezarına 3-4 arşın mesafeye defnedilsin. Büyük hükümdarlarıncı gibi ihtişamlı türbe yaptırılmasın. Cesedim doğrudan doğruya toprağa gömülsün. Üzerime Tanrı'nın rahmeti yağsın. Sadece mezarımın etrafında dört duvar çevrilip üstünü örttürün ki, mezarımın başında Kur'an okuyacakların sığınakları bulsun. Yanıma çocuklarımdan ve akrabalarımdan hiç kimseyi gömmeyiniz. Mezarımın yapılması için 5000 altın tahsis ediyorum. Şayet Bursa'da vefat etmezsem, cenazem oraya götürülsün. Bir Perşembe günü Bursa'ya vasil edilsin ve Cuma günü defnedilsin."

Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Sultan II. Murad Türbesi, bir kenarı 13.5 metre olan kare biçimindedir. Ortasında dört köşeye konulmuş örme ayaklar arasında birer sütun bulunmaktadır; bunlar birbirlerine kemerle bağlanmıştır. Sultan Murad, burada yalnız yatmaktadır. Lahdi toprakla örtülü ve türbenin üstü, vasiyeti gereği, yağmur girmesine olanak sağlamak amacıyla açıktır. Kubbe sekizgen kasağa oturmaktadır. Çevresi tonozla kaplıdır. İçinde herhangi bir süslemesi yoktur. Buna karşılık ahşap işçiliğinin seçkin örneklerinden olan iki kanatlı kapısı ve kapı üzerindeki renkli süslemeli ahşap saçağı benzersizdir. Bu saçağı korumak amacıyla sonradan eklenen ikinci ahşap saçak da ilki ile yarışır güzelliğindedir.

Türbenin doğusundaki pencere kapıya dönüştürülerek Şehzade Alaeddin Türbesi'ne geçiş sağlanmıştır. Bu bölüm 7.25 X 7.80 metre boyutlarındadır. Batısında cilâli yeşil bir sütunun taşıdığı iki kemeri bulunmaktadır. Üstü, sekizgen kasağın taşıdığı bir kubbe ile örtülüdür.

Burada şehzade Alaeddin Ali'den başka, şehzade Ahmet, Şehzade Orhan ve Orhan'ın kızı Şehzâde Hatun

Gülruh Hatun Türbesi

yatmaktadırlar. Bölümün giriş kapısı mermerdendir. Yıldızlı çivi başı, on iki köşeli yıldız ve istalaktitlerle bezemeli saçağı, olağanüstü güzelliktedir. Murat II Türbesi'nin kapısı üstünde bulunan 0.52 X 1.86 metre boyutlarındaki üç satırlık yazıtında, Sultan'ın, "...852 senesi muharremin ilk çarşamba günü kuşluk vakti..." (3 Şubat 1451) göçtüğü yazılıdır. Türbe sonuncusundan önce 1743'de, 1781'de, 1790'da ve 1844'de onarım görmüştür. Sultan II. Murat (Amasya 1403 - Edirne 1451), Altıncı Osmanlı padişahıdır. Çelebi Mehmet I ile Dulkadiroğlu Suli Bey kızı Emine Hatun'un oğludur. Amasya sancakbeyi iken babasının ölümü üzerine Bursa'ya gelerek tahta çıktı (1421). Osmanlı sultanları arasında, Burada tahta çıkan ve ölümünden sonra da Bursa'da gömülen son padişaktır.

Şair ve Musikişinas Padişah

Sultan Murad, çağının şair, edib ve sanatçıları koruyan, bilimi ve alimleri önemseyen padişahlardandı. Şiir yazar, ud çalardı. Geleneğin İslam sultanlar için biçtiği modeli aşan bir yenilikçiliği vardı. Fatih Sultan Mehmet'in düşünüş ve eylemlerindeki kimi çarpıcılıklarda Sultan Murat'ın bu tutumunun payı olmalıdır. Saltanatı döneminde Bursa, yalnız maddi değil manevi bakımdan da en parlak zamanını yaşamıştır. İ. Hakkı Uzunçarşılı, ondan şöyle söz eder: "İnce ruhlu, hassas, adil, merhametli, ahitlerine sadık, cesur, azim ve tedbirli, güler yüzlü, ahidine riayet edenler hakkında dost, ahdini bozanlar hakkında şedit idi. Harpte de sulhta da sözünün eri idi. İlmi sohbetleri sever, bilginleri korurdu. Musiki, edebiyat ve şiire düşkündü. Kadı ve öteki devlet görevlilerinin devlet hizmetinde çok adaletlî bir biçimde istihdam edildiğini, kiminin sürünüp kiminin refah içinde yüzmesinin önlendiğini tarihçiler bildirmektedirler."

Bursalı İsmail Belîğ de hakkında, "Latif tabiatlı olup ahlakı kerim idi. Gönlü uyanıktı, ömrünü hayra, hasenata sarf

etti" diye yazmaktadır. Türkçenin yazı dilinde daha yalın, daha anlaşılır olması için çaba harcayan, şiirlerini de öyle yazan Sultan Murat döneminde çok sayıda Türkçe yapıt verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: Yazıcıoğlu Ali Efendi: Tevarih il Selçuk; Molla Arif Ali: Danişmendname; Yazıcıoğlu Mehmet Efendi: Muhammediye; Mercimek Ahmet: Kabusname (çeviri). Sultan Murat, oğlu Mehmet'in de eğitimi, bilgisi, savaşı ve savaş ve savaş araçları konusunda donanımlı bir sultan olarak yetişmesi için çaba harcadı. Dönemin Molla Yegan ve Akşemsettin gibi önemli bilginlerinden ders almasını sağladı. Genç şehzadenin yönettiği halkların dilini bilmesi, kültüründen haberdar olması gerektiğini düşündüğünden, bu konuda da özel önlemler aldı.

Sultan'ın, günümüzde Yunanistan'da, Ortodoks Hristiyanların kutsal mekanı Aynaroz'da, papazların sabah dualarında adının yankılandığını ve Aynaroz'un bugünkü ayrık statüsünü (özerkliği ve dokunulmazlığı) onun tuğrasını taşıyan fermanına borçlu olduğunu hatırlatalım. Saltanatının başlarında Ankara Savaşı'nda Yıldırım'la birlikte tutsak düşüp daha sonra kaçarak önce Anadolu'ya, oradan da Rumeli'ye geçen amcası Mustafa Çelebi'nin (Düzmece Mustafa), ardından Anadolu beylerinin öne sürdüğü kardeşi Mustafa'nın (Küçük Mustafa) isyanlarıyla boğuştu. İstanbul'u kuşattıysa da herhangi bir sonuç alamadan kaldırmak zorunda kaldı, ancak bu arada Selanik'i aldı. Çünkü Anadolu beyleri, sorun üzerine sorun çıkartarak iktidarını tehdit etmekteydi. Onlara döndü ve başta Karamanoğlu olmak üzere hepsine boyun eğdirdi.

Ağustos 1444'te, Bursa'dan ayrılarak bir süre Mihaliç (Karacabey) Ovası'nda konakladı. Burada Yeniçeri Ağası Hızır Ağa'yı ve öteki önde gelenleri huzuruna çağırarak, hükümdarlıktan çekilip yerini oğlu II. Mehmet'e bıraktığını açıkladı. Ancak kısa süre sonra Haçlı tehlikesi nedeniyle, Vezir Çandarlı Halil Paşa'nın

girişimleri sonucu II. Mehmet, babasını tahtı yeniden almaya çağırarak; tahta dönen Sultan, Varna önlerinde Haçlı ordusunu bozguna uğratacak, savaş meydanında ölen Macar Kralı'nın kesik başını da Bursa'ya gönderecektir. Bu zaferin ardından, her şeyin yoluna girdiği kanaatine varan veya başka nedenleri bulunan Sultan II. Murat, oğlu Mehmet II lehine bir kez daha tahttan çekilerek Manisa'ya gitti. Ne var ki "Buçuktepe Olayı" diye anılan Yeniçeri ayaklanması üzerine Sadrazam Halil Paşa, Sultan Murat'ı bir kez daha tahta geçmeye, Edirne'ye çağırdı. Sultan, çağırışı kabul ederek yanında 4.000 askeri olduğu halde Edirne'ye döndü. Değinen vasiyetnamesini bu dönüşü sırasında yazdırdı.

Murat II, tahtı ikinci kez ele geçireşinden kısa süre sonra Arnavutluk'ta isyan eden eski Osmanlı askeri İskender Bey üzerine sefere çıktı. Ancak ayaklanma tam olarak bastırılmadı (1447). Bu durumdan yararlanmak isteyen Macar kralı Hunyadi Janos'un girişimi ile 50.000 kişilik yeni bir Haçlı ordusu Tuna'yı geçerek Sırbistan'ı işgale başladı. Osmanlı ordusu ile Haçlı ordusu, 17-20 Ekim 1448 günleri Kosova Ovası'nda karşılaştı. Haçlılar bir kez daha yenilgiye uğradı.

Ertesi yıl, Arnavutluk'taki İskender Bey'in ayaklanması üzerine yeniden sefer açıldı; Debre ve Svetigrad ele geçirildiyse de, bu seferde de kesin bir sonuç alınamadı. Murat II, 1450'de son bir kez Arnavutluk seferine çıktı. Berat'ı ele geçirdi, ikinci kez Akçahisar'ı kuşattı. Bu sırada yeni bir Haçlı ordusu hazırlıklarının başladığı haberi geldi. Kuşatmayı bırakıp Edirne'ye dönerken felç geçirdi. Bir süre hasta yattıktan sonra öldü. Cenazesi tahnit edildi, oğlu Mehmet'in (Fatih) Edirne'ye gelerek (18 Şubat 1451) tahta geçmesinin ardından Bursa'ya getirilip türbesinde toprağa verildi. Türbenin zamanından hayal gücü derin olmayan birine görünenler ve gösterilenler bunlar oldu...

Mükrim Hatun Türbesi

Şirin Hatun Türbesi

EVLİYA ÇELEBİ'DE MURADIYE CAMİSİ

Çelebi Mehmet Han'ın Oğlu Muradiye Cami

Bursa'nın batı tarafında, şehirden dışarıda, dört tarafı han, cami, imâret, mescitler,

tekke ve medreselerle süslü; mâmur, bahçeli, şirin, ışıklı bir ibâdet yeridir. Yaparı Fatih Sultan Mehmet'in babası İkinci Murat Han'dır ki, iki kere padişah olmuştur. Edirne'de vefat edip, nâşı Bursa'ya götürülmüş ve bu cami yanında gömülmüştür. Rûhâniyetli bir camidir. İnsan gece gündüz îtikâf niyetiyle içinde kalsa, çıkmak istemez. İki kubbeli, kible

kapısından mihraba kadar uzunluğu 150 adım, enliliği 60 ayaktır. Mihrabı, minberi, müezzin mahfili sâde, güzel, eski usuldür. Bu caminin tarihi 850'dir. Yüksek bir minaresi vardır. Dış avlusunda uzun çınarların her biri göğe baş uzatmış, gölgelerinde cemaat safe ederler. Bursa'nın gezinti yerinde bir selâtin camidir. Nice şehzâdeler burada gömülüdür.

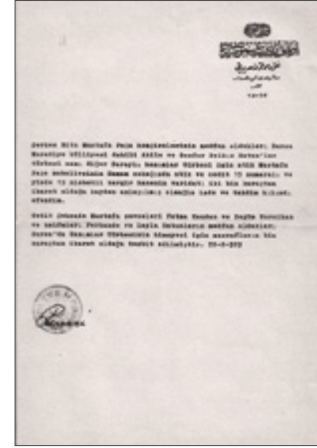
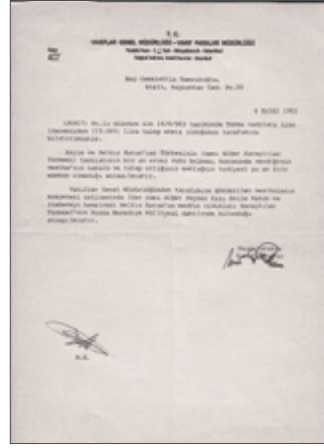
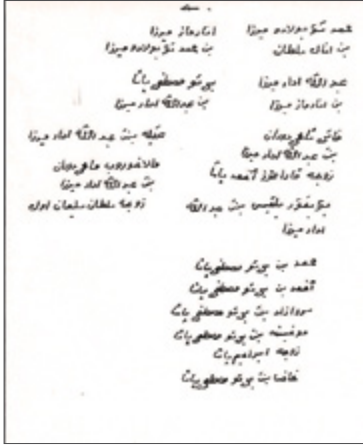
● SARAYLILAR VE ÜÇ HANIM KIZLAR TÜRBELERİNDE MEDFUN OLANLAR KİMLERDİR?

○ DOÇ. DR. DOĞAN YAVAŞ

1299 yılında tarih sahnesine çıkarak 1923 yılına kadar varlığını sürdüren Osmanlı hanedanına ait en büyük türbe topluluğu, ilk payitahtlardan olan Bursa'da, Muradiye Külliyesi'nin haziresinde yer almaktadır. Bu mahalde toplam 13 türbe yapısı mevcuttur ve bu türbelerin içinde

hanedana mensup 40 kişinin defnedilmiş olduğu tespit edilmiştir. Muradiye Cami'nin haziresine ilk olarak külliye'nin bânîsi Sultan 2. Murat'ın Türbesi inşa edilmiş ve daha sonra 2. Selim devrine kadar, zaman içinde diğer türbeler de eklenerek burası bir hanedan kabristanı halini almıştır.

Buradaki ilk mezar anıtı olan 2. Murat Türbesi'nden sonra ikinci yapı da 1442'de vefat eden oğlu Şehzade Alaaddin'in bu türbeye bitişik olarak inşa olunan türbesidir. Son yapının da Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa için Sultan 2. Selim'in 1573 yılında inşa ettirdiği türbe olduğu

Belge 1, 2 ve 3

bilinmektedir. Özellikle erken dönemlerde vefat eden şehzadelerin nerelerde defnedildikleri konusunda bilinmezlikler olduğu gibi Muradiye haziresindeki mevcut türbelerde yatanların kimliklerinde de bazı tutarsızlıklar vardır. Bunlardan başka Saraylılar Türbesi olarak bilinen mezar anıtı ile hazire dışında olup komşu paftada yer alan Üç Hanım Kızlar Türbesi gibi mezar anıtlarında defnedilmiş olanların adları bile bilinmemektedir. Bu konuda Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Topkapı Sarayı Arşivi ve Bursa Kadı Sicilleri üzerinde kapsamlı bir araştırma, titiz bir çalışma ve uzun bir zaman gereklidir. Bu yüzden bu bilinmeyenler hep söylenmiş fakat araştırma yapmak, yukarıdaki gerekçeler sebebiyle sürekli ertelenmiştir.

Osmanlı tarihi ve sanatı üzerine çalışanların, kimlikleri bilinmeyen hanedan mensubu ya da saraylıların bu sorununu çözme gayretleri de sürmekte, bahsedilen arşiv kaynaklarından ulaşılamayan bilgiler, tarihlerden aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Hanedana türbelerinde yatmakta olan şahısların hüviyetlerinin bilinmemesi hakikaten arzu edilmeyen bir olgudur ve burada defnedilmiş kişilerin kimler olduğunu tespit etmek, ecdadına karşı sorumluluklarının farkında olanlar için bir vefa borcudur. Bu meseleyi çözmek için bilim kurulu oluşturmak ve acilen sonuca ulaşmak yolunda planlamalar devam

ederken ilgi çekici bir gelişme olmuş, Bursa Vakıflar Bölge Müdürü Mürsel Sarı'yı arayıp da, Fransa'da yaşadığını ve Mahidevran Hatun'un akrabası olduğunu söyleyen bir bayan (Melike d'Henin de Chimay), Saraylılar ve Üç Hanım Kızlar türbelerinde yatanların kimler olduğunu bildiğini ve elinde bu konu ile ilgili bazı belgelerin bulunduğunu haber vermiştir. Muradiye türbeleri ve Bursa'daki diğer mezar anıtlarında yatanların kesin olarak ortaya çıkarılması için uzun zamandır Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde ve Bursa Kadı Sicilleri üzerinde çalıştığımı bilen Mürsel Bey de keyfiyeti bana bildirerek meseleyi araştırmamı rica etmiş ve konuyu bana havale etmiştir. Melike Hanım ile yapılan ilk telefon konuşmasında heyecanla kendisinin, Mahidevran Hatun'un ağabeyi Çerkes Bitu Mustafa Paşa'nın torunlarından olduğunu ifade ederek, dedesinin elinden çıkma, el yazısı ile bir de soy kütüğü sureti göndermiştir (Belge 1).

Besmele ile başlayan bu müsvedde soy kütüğünde Çerkes İnal Sultan, oğlu Muhammed Bulada Mirza, oğlu Enadmaz Mirza, oğlu Abdullah İdar (Haydar) Mirza olarak dört kuşak yazılıdır. Ondan sonra İdar (Haydar) Mirza'nın oğlu Bîtû Mustafa Paşa (Osmanlı paşasıdır) ile kızları Fâtû Şâhî Devrân (zevcehu Karagöz Ahmed Paşa), Akîle Hanım, Mâlâhurûb Mâhîdevrân (zevcehu Sultan Süleyman-ı

Evvel) ve Buygûr Belkıs Hanım isimleri geçmektedir.

Saraylılar Türbesi'nde yatanların da büyük halası Mahidevran Hatun'un iki ablası olduğunu, literatüre Üç Hanım Kızlar Türbesi adıyla geçen türbede de Şehzade Mustafa'nın eşleri Fatma Handan ve Nurcihan Hatun'un yatmakta olduğunu söyleyerek, yanlarındaki sandukalarda da onların hizmetçileri Ferhunde ve Leyla kalfaların defnedildiğini belirtmiş ve elindeki bazı belgeleri de yollamıştır.

Her ikisi de yeni harflerle yazılmış bu belgelerden bir tanesi eski harflerle "Evkaf Müdiriyyet-i Umumiyesi Nukûd-ı Mevkûfe Müdiriyyeti" antetli ve 12. 2. 929 tarihli olup yeni harflerle "Çerkes Bitu Mustafa Paşa hemşirelerinin medfun oldukları Bursa Muradiye Külliyesi dahili Akile ve Bosfor Belkıs Hatunlar Türbesi nâm-ı diğer Saraylı Hanımlar Türbesi için Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nin Hamam sokağında " şeklinde bir ibareyi içermektedir. İkinci paragrafta ise "Cedit Şehzade Mustafa zevceleri Fatma Handan ve Begüm Nurcihan Hatun ile kalfaları Ferhunde ve Leyla hatunların medfun oldukları Bursa'da Hanımlar Türbesi'nin himayesi için masrafların bin kuruştan ibaret olduğu tesbit edilmiştir" denilmektedir (Belge 2).

Yeni harflerle yazılmış Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Paralar Müdürlüğü

Üç Hanım Kızlar Türbesi

antetli ve 4 Eylül 1953 tarihli diğer bir belgede ise; "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden tarafımıza gönderilen vesikaların muayenesi neticesinde İdar nam-ı diğer Haydar kızı Akile Hatun ve li-ebeveyn hemşiresi Belkıs Hatun'un medfun oldukları Saraylılar Türbesi'nin Bursa Muradiye Külliyesi dahilinde bulunduğu anlaşılmıştır" denilmektedir (Belge 3).

Birçok kez ellerinde eğer orijinal belge varsa göndermelerini istediğim halde bazılarının çok özel olduğunu bu yüzden veremeyeceğini söyleyen Melike Hanım'ın gönderdiği iki vesika yine de bilim alemini ve kamuoyunu tatmin edici özellik

taşıdığından bu belge ve bilgilere dayanarak iki türbede medfun olanların kimliklerini doğru kabul etmekte bir sakınca olmadığı düşünülmüştür.

Elimizde bulunan bu resmî kayıtlar, bu iki türbede yatanların kimlikleri hakkında ikna edici içeriğe sahip olmakla birlikte, muayene edilen bu belgelerin neler olduğunun bilinmesi ve hangi evraka dayanılarak böyle bir sonuca ulaşıldığı da merak konusudur. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden o döneme ait yazışmaların kayıtlarının istenmesi gerekmektedir. Bu kayıtlara ulaşıldığı takdirde, elde edilecek vesikalar incelendikten sonra bilim alemini

ile paylaşılmalı ve bu bilgiler ışığında kamuoyu da aydınlatılmalıdır. Bu makale, bir haber niteliği taşımaktadır, konu daha sonra detaylı olarak incelenecektir. Ancak bundan sonra bu yapıdan Akile ve Belkıs Hanım Türbesi diye bahsetmek yerinde olacaktır.

Bu vak'a, halkımızın elinde, tarihimizin bilinmeyen birçok yönlerini aydınlatıcı böylesi belgelerin olduğunu da göstermiştir. Duyarlı vatandaşların sahip oldukları bu gibi kültürel ve tarihi zenginlikleri, akademisyenler ya da konusunda uzman olan kişilerle paylaşarak bilim alemine yardımcı olmaları gerekmektedir.

● KERBELÂ MUHARREM VE MERSİYE

○ PROF. DR. MUSTAFA KARA

Üzerinde yaşadığımız bu dünyanın değişen ve değişmeyen kanunları vardır. Süreleri farklı da olsa her kıtanın soğuğu ve sıcaklığı vardır. Müddetleri değişse de her iklimin gecesi ve gündüzi vardır. Bu dünya üzerinde yaşayan milyonlarca canlının en mükemmeli kabul edilen insanın da farklı olan ve olmayan özellikleri vardır. Menüleri çok çeşitli de olsa yemek ve içmek olmazsa olmaz bir ihtiyaçtır. Renkleri farklı da olsa doğmak ve ölmek hiç değişmeyen bir ilkedir. Doğan her insan insanları sevindirmiş, ölen her ademoğlu da üzümüştür. Doğumun şarkıları bir başka coşkun ve şen-şakrak, ölümün mersiyeleleri bir başka suskun ve tepe-taklak...

Ölenin ardından iyiliklerini sayıp dökmek anlamına gelen mersiye, insanoğlu kültürünün en yaşlı unsurlarından biri olsa gerektir. Hatta ilk mersiye Hz. Adem ve Havva tarafından terennüm edildiği söylenebilir. Ademoğlu sadece sevdiği insanlara değil bazen evinde beslediği

kedi-köpeğe, bazen düşmanlarına kaptırdığı şehir ve kasabasına da mersiye yazmıştır. Konunun diğer kültür ve coğrafyalardaki manzaralarını bir tarafa koyarak İslam kültür tarihine bakıldığında birçok şahsiyet için mersiye yazıldığı görülür. Söz konusu şahsiyetlerin bir kısmı âlim ve âriflerdir, bir bölümü üst düzey yönetici ve onların yakınlarıdır. Fakat bunların hiç biri Hz. Hüseyin'in şehadeti üzerine yazılan mersiyelelerin adedine yaklaşamamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından 24 sene sonra Hz. Ali ile Hz. Ayşe arasında cereyan eden Cemel Vakası ve bir sene sonra Hz. Ali ile Muaviye arasında vuku bulan Sıffîn Savaşı, müslümanlar arasında derin görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

1. Hz. Ali haklıdır, Hz. Ayşe ve Muaviye haksızdır.
2. İkisi de haklıdır, içtihat farklılığı vardır.
3. Taraflar komplo neticesinde birbirleriyle savaşımlardır, tekfir edilmeleri yanlıştır.
4. Birinci ve ikinci grup arasındaki

“makas” açıla dursun bir grup Müslüman da sessiz kalmayı tercih etmiş, Ashab'a saygıda kusur ederiz düşüncesiyle “kılıçlarımızın karışmadığı olaylara dilimizi de karıştırmayalım” şeklinde düşünmüştür. (Konunun detayları DİA'nın ilgili maddelerinde vardır: Cemel, Sıffîn, Havaric, Kerbelâ, Hüseyin, Nâsibe...)

Sıffîn'den 23 sene sonra 680'de Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ise bu ayrılık ateşini daha da alevlendirmiş, nefret duygularını derinleştirmiş, Şii-Sünnî farklılığının merkezine oturmuştur. Vefat eden/shahit olan insanların toplum içindeki yeri ve hizmetlerine göre anma merasimleri şekil almış, bazen günlerce yas tutulmuş, vefatın sene-i devriyeleri vesile edilerek hüznün geri gelmiş bazen de yüzyıllar boyu yaşatılarak adeta “unutma, unutturma” uyarısının gereği yapılmıştır. İslam dünyasında bu son maddenin tek örneği vardır: Hz. Hüseyin. İslam coğrafyasında her zaman anılan, kabirleri

her zaman ziyaret edilen büyük şahsiyetler, âlimler, ârifler, yöneticiler vardır. Fakat Hz. Hüseyin kadar bütün İslam ülkelerinde özellikle Muharrem ayında ve bu ayın 10. gününde derin bir hüznle anılan başka bir şahsiyet yoktur. Bunun sebeplerinden iki tanesi çok önemlidir: 1 - Hz. Peygamber'in torunu oluşu, 2 - Yakınlarıyla beraber gaddarca şehit edilmesi.

Bugünkü Irak'ta bulunan Kerbelâ şehrinde yaşanan o acı olay o gün bugün 'Müslümanım' diyen herkesi üzmüş, özellikle Şiîler bu olayın etrafında kenetlenmiş ve onbeş asırdan beri 10 Muharrem'de sadece yas tutmamış kendini zincirlerle kan-revan içinde bırakmış, Hz. Hüseyin'in duyduğu ızdırabı her yıl yeniden yaşamak istemiş, ona bu muameleyi reva görenleri nefretle ve şiddetle lanetlemiştir. Kerbelâ olayının cereyan ettiği günlerde yönetimin başında Muaviye'nin oğlu Yezid bulunduğu için İslam âlimlerinin gündemine o yıllarda bir soru daha ilave edilmiştir: Yezid'e lanet okumak caiz midir değil midir?

Şiî dünyasının bu soruya vereceği cevap bellidir. Sünnî ulema ise farklı görüşler ileri sürmüştür. Ali b. Osman Uşî (öl. 1179) meşhur Emalî şerhinde caiz değildir derken, meşhur kelimacı Taftazanî (öl. 1390) "bal gibi caizdir" demiştir. Gazalî'nin (öl. 1111) ılımlı görüşü şöyledir: Bir kişi Yezid'e lanet okumakla sevap kazanamaz. Şeytana bile lanet okumaktansa zikir, istiğfar, Kur'an tilaveti gibi ibadetlerle meşgul olmak daha iyidir. İbn'ül-Cevzî (öl. 1200) ise lanet okunabilir görüşünü savunan bir risale kaleme almıştır. Şiî-Sünnî yönetimler arasında siyasi rekabet ve savaşlar gündeme geldikçe bu konu da alevlenmiş Şiîler anma merasimlerinin tel'în atmosferini güçlendirirken, Sünnîler "bu yarayı her gün her gün kaşımayalım" tezini savunur hale gelmişlerdir. Bir taraf "her yer Kerbelâ her gün Aşura" derken diğer taraf adeta "tatlı yiyelim tatlı konuşalım" tezini savunmaya başlamıştır. Bu iki aşırı ucun ortasını bulan olmadı mı diye bir soru sorulursa bize göre oldu ve bu

zümrenin adı dervişler, sufilerdir. Sünnî muhitte yaygın olan tarikatlarda özellikle Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren tekkelerde 10 Muharrem törenleri zamanla temel ritüellerden biri haline gelmiştir. Bu hassasiyet her tarikatta eşit seviyede görünmüyorsa da Ehl-i Beyt ve on iki imam mahabbetinin öne çıktığı, Muharrem ilahileriyle ve Kerbelâ sohbetleriyle farklı bir atmosfer yakalanmıştır. Bazen 'Alevî neşve bazen teşeyyu' adını alan bu anlayış, tasavvuf edebiyatının da ana renklerinden birini oluşturmuştur. Bu "orta yol" vurdum-duymaz bir tavrı reddettiği gibi birilerine karşı kindarâne bir tavrı takınmayı da asgariye indirmiştir. Çünkü tarihî bir olayı gerçeğe en yakın bir şekilde öğrenelim derken gönlümüzü kin bulutlarıyla karartmanın gereği yoktur. Vazifemiz birilerine küfretmek değil benzer hataları yapmamaktır. Yezid'e lanet okurken şeytanın tuzağına düşmemektir. Şeyh Kenan Rifafî'nin cümlesi bu son görüşü özetliyor: "Nefsin Yezidi senin içinde olduğu halde bundan bin üç yüz şu kadar sene evvel gelen Yezid'e lanet ne kadar abestir! Onun için ya hayır söylemeli ya susmalı."

Türk edebiyatında mersiyenin ikiz kardeşi olan bir kelime daha vardır: Maktel. Kastamonulu Yusuf-i Meddah'ın 1362'de kaleme aldığı 3313 beyitlik Destân-ı Maktel-i Hüseyin bu türün en eski örneklerinden biridir. Maktel yazarlardan biri de Bursalı Lamî Çelebi'dir (öl. 1532). Osmanlı toplum ve zihniyetini besleyen Türkçe kitapların başında yer alan Bayramî dervişi Yazıcızâde'nin (öl. 1451) Muhammediye adlı eserinde konu ile ilgili 54 beyitlik manzume vardır. İki beyti şöyle: Yezid'e lanet olmazdı zaman-ı evvel içinde Veli sonra gelen etti, ederiz etme istib'âd Resulullah'ın ol zira ihanet eyledi ehlin Pes oldu lanete layık çu Hak'dan eyledi ilhad (Yazıcızâde Mehmed Efendi, Muhammediye, nşr. Amil Çelebioğlu, Ankara, 1987.)

Muhammediye'yi Ferahu'r-Ruh adıyla şerh eden Celvetî İsmail Hakkı Bursevî

(öl. 1725) farklı görüşleri belirttiikten sonra Yazıcızâde'nin tavrını benimsemiş "ulemayı küçük görmek ve onlarla alay etmek küfür olunca, her bakımdan gözetilmesi gereken Resulullah'ın hanedanını küçük görmek nasıl küfür olmaz? Böyle kafir nasıl lanetlenmez? Allah ona ve yardımcılara lanet etsin" (İsmail Hakkı Bursevî, Ferahu'r-ruh, Bulak, 1252, s. 245-247. Eser yeni harflere de aktarılmıştır. Mustafa Utku, Bursa 2006, c. I-X.) (VI, 236) demiştir. Ashab ve Rafizî kelimesiyle andığı Şia ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklıyor: "Ehl-i sünnet Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve âl-i Resul'ü mutlaka severler. Allah ve Resul'ü de onları sever. Hasedciler-Hariciler ve Nevasıb vs. onu sevmeyiz. Âl-i Resul'e buğz edenler Allah ve Resul'ü katında buğz edilenlerden olurlar. Amma Rafizîlerin mahabbeti makbul değildir. İfrattır, Şeyheyn'e (Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer) buğz etmeleri Hz. Ali ve evladına buğz etmeleri hükmündedir. Zira bunlar bir zincirin halkaları gibidir." Mümini kafir eyler işbu velâ Vardır işbu velâda nice bela

Mümin oldur ki cümle Ashab'ı Seve fark etmeye ferdi asla (İsmail Hakkı Bursevî, age, s. 243.) Zeynî Şeyh Vefa'nın müridi Sinan Paşa (öl. 1486) Tazarruname isimli muhteşem eserinde Hz. Hüseyin'e tahsis ettiği bölümde isim vermeden düşüncelerini ifade etmiştir:

"Zamanında hilafet onun idi, hatta muhalefet edenin idi. İmarete o mustehik idi, o davide muhik idi... Katilleri tâğî idi. Âsî olan bâğî idi." (Sinan Paşa, Tazarruname, nşr. Mertol Tulum, Ankara, 2001, s. 247.)

Kerbelâ olayını anlatan tarih kitapları bir tarafa konuyu manzum-mensur olarak ele alan pek çok eser kaleme alınmıştır. Bunların en meşhurlarından biri Hüseyin Vaiz-i Kaşifî'nin (öl. 1505) Ravzatu's-şüheda adlı Farsça eseridir. Molla Camî'nin müridi ve bir Nakşibendî dervişi olmasına rağmen eserindeki Ehl-i Beyt mahabbetini çok güzel bir şekilde vurgulaması sebebiyle Şiîlerce benimsenen eser yüzyıllarca ilgili törenlerde okunagelmiş, okuyanlara

da Ravzahan adı verilmiştir. Eseri Aşık Çelebi (öl. 1572) Terceme-i Ravzatü's-şüheda adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. (Kenan Özçelik bu eser üzerine doktora tezi hazırlamaktadır.) On bölümden meydana gelen eserin ilaveli bir Türkçe tercümesini de Kerbelâlı şair Fuzulî (öl. 1556) Hadikatü's-sueda (Nşr. Şeyma Güngör, Ankara, 1987.) adıyla kaleme almıştır. Osmanlı topraklarında yaygınlık kazanan bu eseri Muharrem'de okuyanlara Hadikahan denmiştir. Fuzulî'ye göre Kerbelâ'yı dolayısıyla âl-i abâyı anmak şerefli bir davranıştır, günahların affına sebep olur:

Tekrar-ı zikr-i vâkıa-yı deşt-i Kerbelâ
Makbul-i hâs u âm u sıgar u kibardır
Takrir edenlere sebeb-i izz u ihtişam
Tahrir edenlere şeref-i rûzigârdır

Yâd et Fuzulî âl-i abâ hâlin eyle âh
Kim berk-i âh ile yakılır hırmen-i günâh
İnlemek âl-i nebî vü müslümana şüphesiz
Bende-i âl-i abâyâ mücib-i gufran olur

Kerbelâ için mersiye okuyanlara mersiye-hân, nevheger, ravzahan gibi isimler verilirken zamanla bu merasimler için özel mekanlar yapılmıştır. Hindistan bölgesinde İmambâra adını alan bu mekanlar mâtemgâh, mâtemhane, mâtemgede, beytu'l-hazen olarak da isimlendirilmiştir. Bu mekânların meşhur isimlerden biri de Hüseyniyye'dir. Kerbelâ sebebiyle gündeme gelen zulüm, baskı ve işkence yüzyıllar boyu Şîî toplumun düşmanlarını da içine alacak şekilde işlenmiştir. Safevîler döneminde bu oklar Osmanlılara çevrilirken, Şahlık döneminde de söz konusu aileye çevrilmiştir. Bunun için "hükümet aleyhindeki gösterilere zemin hazırlıyor" gerekçesiyle 1928'de İran'da söz konusu törenler kısıtlanmış 1935'te yasaklanmıştır.

Son Yüzyıl

Bektaşî Sâmiî Rifat mersiyelerini Nefâisu'l-enfas adlı risalede 1904'te bir araya getirmiştir. Bedevî ve Celvetî dervişi olan Kazım Paşa'nın aynı konu ile ilgili manzumeleri Makalid-i Aşk

adıyla 1884'te Kadîrî-Üveysî meşrepli Osman Şems Efendi'nin Mersiye-yi Cenab-ı Seyyidü's-şüheda'sı ise 1327'de İstanbul'da basılmıştır. Şems Efendi'nin "bugün mâh-ı Muharrem vakt-i mâtemdir safa olmaz" mısraı ile başlayan ve elli bendden oluşan muhammes mersiye, Rifaî şeyhi Hayrullah Taceddin Efendi (öl. 1954) tarafından 1909'da yayınlanmıştır (Nşr. Selami Şimşek, İstanbul, 2012). Osmanlı döneminde gerek padişahlar gerekse Şehzâde Cem, Şehzâde Mustafa başta olmak üzere birçok şahsiyet için mersiyeler yazılmıştır. Fakat mersiyenin konusu kim olursa olsun Muharrem, Kerbelâ, Yezid kelimeleri mutlaka gündemdedir. İşte XIX. Yüzyılın başında III. Sultan Selim ile ilgili mersiyede 21 defa tekrar edilen beyit:

Kerbelâ'ya döndürüp İstanbul'u hasım-ı pelid
Han Selim'i bir alay kavm-i Yezid etti şehid

Mersiye Hz. Adem ile başladığına göre son insana kadar devam edecek demektir. Toplumların, devletlerin dolayısıyla sanatkârların konuya olan alakasına göre mersiye yazarların adedi değişmektedir. Osmanlı coğrafyasında daha çok tekkelerle iç içe olan bu geleneğin 1925'ten sonra zayıfladığını söylemek yanlış olmaz. (Kerbelâ olayı ve mersiyeleri hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, Kerbelâ Mersiyeleri, Ankara, 2009. Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ, nşr. Alim Yıldız, Sivas, 2010, 3 cilt.)

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemini idrak eden ve her iki dönemde de mersiye yazar dervişlerden birisi de Bursa Mısrî dergâhı şeyhi Mehmed Şemseddin (Ulusoy) Efendi'dir (öl. 1936). Bu mersiyelerden bir tanesi aktarıyoruz:

Mersiye-yi Sultân-ı Şühedâ

Hak tealâ hubbunuzu etti
fermân yâ Hüseyin
Hakkınızda nâzil oldu nass-ı

Kur'an yâ Hüseyin
Eylemek Âl-i abâyâ arz-ı ihlâs farz iken
Ettiler isyân u tuğyân âl-i Sufyân yâ Hüseyin
Eyleyen Fahr-i cihâna zerre-veş zulm ü ezâ
La'nete mazhar olur buyurdu Yezdân yâ
Hüseyin
Kim ezâ etse size ayn-i ezâdır ceddine
Ol münâfıkta bulunmaz zerre îmân yâ
Hüseyin
Zâtını evlâdını âh ettiler susuz şehid
Böyle zulmü görmedi çeşm-i cihânyân yâ
Hüseyin
Öyle akdesin ki ceddin arşı etti câygâh
Hûn-i pâkin Kerbelâda aktığı ân yâ Hüseyin
Fikr edenler hâlini kerb ü belâda yâ İmam
Akl ü fikri târumâr olur perîşân yâ Hüseyin
Olmamıştır halk olalıdan beri bu kâ'inât
Benzemez bu fâciâyâ başka bir kan yâ
Hüseyin
"Men tebâkî" mücibince ağlayan mağfûr
olur
Âlemîne rahmet etti seni Sübhân yâ Hüseyin
Mültecâ-yı halk-ı âlemdir sizin dergâhınız
Gayri bâba ilticâ etmez Müsülmân yâ
Hüseyin
Sun bize mahşerde Kevser yâ imâme'l-
müslimîn
Koyma bî-kes sâyene al eyle ihsân yâ
Hüseyin
Şemsi-i Mısrî ezelden sizlere düştü dahîl
Hamse-i âl-i abâdır cânıma cân yâ Hüseyin
12 Muharrem 1343

● TATARİSTAN'DA YENİDEN DOĞUŞ HAREKETİ

○ AZİZ ELBAS

13-15 Ağustos tarihlerinde bu yıl Türk Dünyası Başkenti olarak bu kapsamda etkinliklerin ve faaliyetlerin merkezi olan Kazan şehrinde idik. Tarih boyunca sancılı bir geçmişe sahip olduğu kadar bir kültür ve sanat kenti Kazan. Edebiyatçıların, şairlerin, bilim insanlarının, gönül insanlarının şehri. Rusya içerisinde Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti olan şehir...

Tatar Türkleri;

1-İdil-Ural Tatarları:

a-Kazan Tatarları

b-Kreşin Tatarları/Eski Kreşin, Yeni Kreşin,

c-Nogaybek, Mişer Tatarları
d-Tipter tatarları

2-Kırım Tatarları:

a-Dobruca(Romanya) Tatarları

b-Kırım Tatarları/Yalı Tatarları, Çöl Tatarları

3-Sibirya Tatarları :

a-Tobol Tatarları

b-Tümen Tatarları olarak ayrılmışlardır.

Kazan (İdil) Tatarları, İdil-Kama Bulgarları ile XIII. Yüzyılda Orta Asya'dan bu bölgeye gelen Kıpçak (Kuman) Türklerinin torunlarıdır. Bir Türk boyu

olan Bulgarlar VII. yüzyılda bu bölgeye yerleşmeye başlayarak IX. yüzyılda bir devlet kurmuşlardır. 922 yılında resmen İslamiyet'i kabul ederek İslam devleti hüviyetini kazanırlar. 1220'lerde Cengiz Han'ın torunu Batu Han'ın istilası neticesinde Bulgar Devleti, buradaki Altınordu (1236-1502) Devleti'nin himayesi altına girer.

XV. yüzyılın ikinci yarısında İdil-Ural ve Altınordu devletinin hakim olduğu topraklarda Kazan (1437-1552), Kırım (1460-1783), Kasım (1445-1681), Astırahan (1466-1556), Sibir (1220-1598) Hanlıkları ve bağımsız Nogay Uruğları ortaya

çıkılmıştır. Kazan Hanlığı'nın sınırları dahilinde ise Türk boyu Çuvaşlar, Başkurtlar, Fin kavimleri Udmurt, Mari (Çirmiş) ve Modrvnler yer almakta idi. Oldukça uzun süren çetin mücadelelerden sonra Moskova Knezliği'nin güçlenmesi ile Kazan Hanlığı (1552) düşer. Kazan Hanlığı'nın ortadan kalkmasından sonraki dönemlerde Müslüman Tatar Türkleri gerek siyasî, gerek iktisadî ve dinî açıdan oldukça sıkıntılı bir dönem yaşamak zorunda kalarak, buldukları bölgeleri terk edip bir kısmı daha doğuya doğru Başkurdistan, Urallar ve daha uzaklara, diğer kısmı ise daha güneye idil bölgesine göç etme zorunluluğunda bırakılırlar. 1860'lı yıllarda tüm direnişlere rağmen Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma politikalarına malzeme olurlar. Bu ikinci bir göç hareketini başlatır ve bu vesile ile bir kısım Tatar - Türk'ü Türkiye'ye göç eder.

Türkistan coğrafyasını işgal hareketini tamamlayan Rusya içerisinde bir konum edinme mücadelesi Şihabeddin Mercanî (1818-1889), Hüseyin Feyizhanî (1821-1866) ve Kayyum Nasırî (1825-1902) gibi önemli şahısların öncülüğünde başlatılır. 1905 Rus İhtilalinden sonra ifade özgürlüğü açısından daha uygun bir ortam oluşmasından yararlanılarak 1906'da "Müslüman İttifakı" adında siyasî bir oluşum teşkil edilir, gazeteler yayınlanır.

Kazan'da 1917 yılında toplanan kurultay "İç Rusya ve Sibiryâ Müslüman Türk -Tatarlarının" medenî özerkliği ilan eder. Başına ise Paris'te eğitim gören Sadri Maksudî (Arsal) getirilir. Seçilen 120 kişi ile meclis oluşturulur. Yeni meclisin ilk icraatı 29 Kasım 1917'de İdil-Ural Devleti projesini ilan etmek olur. İlan edilen devlet 1918'de Bolşeviklerin meclisi dağıtımalarına değin sürer. Bu kez Bolşevikler 23 Mart 1918 tarihinde Sovyet Sosyalist Tatar-

Başkurt Cumhuriyeti'ni kurduklarını ilan ederler. Bir yıl sonra bu devleti ikiye ayırarak 23 Mart 1919'da Başkurt, 27 Mayıs 1920'de ise Tatar Özerk Cumhuriyetleri'nin kurulduğu ilan edilir. Böylelikle birliktelik sona erdirilip güç bir nevi dağıtılır ve Türk birliğine darbe vurulur. Olan bitenler karşısında sessizliğini bozan Tatar - Başkurt komünistlerinin lideri Mirsait Sultangali(ev) mücadeleye girişir. Bu hareketiyle partiden atılan Sultangali, Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Tacik, Çuvaş, Azeri gibi Müslüman Türkleri içine alan "Turan Sosyalist Cumhuriyeti'ni" kurmak için girişimlerde bulunur. Ancak kısa süre sonra ortadan kaldırılarak tamamen susturulur. Tatar - Başkurt devlet hayali ancak Stalin'in ölümünden sonraki dönemlerde tekrar ortaya atılıp konuşulmaya çalışılsa da gerçekleşemez. 27 Mayıs 1920'de kurulduğu sınırlarıyla Tataristan cumhuriyeti Orta İdil'in kuzeyinde varlığını devam ettirir.

UNESCO Dünya Mirası Bulgar şehri ve ilk Bulgar devleti

Bulgar ismi kavim olarak V. yüzyıldan itibaren anılmaya başlanmıştır. Bulgar isminin nerden geldiği şöyle anlatılır; Avrupa Hun İmparatoru Atilla'nın ölümünden sonra çocukları ile yerli halk arasındaki oldukça sıkıntılı bir dönem yaşanmış, Ortanca oğlu Dengizik (469) ölümünü müteakip küçük kardeşi İrnek liderliğindeki Hun halkı Orta Avrupa'ya terk edip, Karadeniz kıyısında "ogur" olarak adlandırılan diğer Türk boylarıyla bir araya gelmişlerdir. Bu yeni karma topluluğun ileriki dönemlerde Türkçe ismiyle "Bulgar" olarak anılmaya başladığı ifade edilir. Birçok kaynak tarafından Bulgarlar'ın atası olarak İrnek Han gösterilir. Ogurlar kendi aralarında Sarı Ogur, Ak Ogur, Beş Ogur, Dokuz Ogur, On Ogur, Hun Ogur, Kara Ogur gibi gruplara ayrılmışlardır.

Kuzey Kafkasya da kurulan fakat uzun ömürlü olmayan İlk Bulgarya Devleti'nde

On Ogurlar'ın öncü rol oynadığı ifade edilir. Bulgar devletinin birisi Tuna Boylarında kurularak önemli bir alanı hakimiyeti altına almış,681 yılında Asparuh Han ile Bizans İmparatoru IV. Konstantinos arasında imzalanan barış anlaşması gereği Bizans haraç vermeyi kabul etmiş olması devletin o tarihteki gücünü göstermektedir.

Diğer Bulgar devleti ise Koyrag Han liderliğindeki genelde Otuz – Oguzların (ogur) oluşturduğu kitlelerin çekildikleri Volga (İtil) nehri kıyısında kurulmuştur. Buradaki yerli halklar olan Fin Ugurları ve diğer Türk Topluluklarını hakimiyetleri altına almışlardır. Ancak kuruluş ve sonrasındaki yüzyıllara dair fazla bilgi yoktur. Bulgarların İslam dini ile tanışmaları oldukça yoğun olarak yaşanan ticaret sayesinde olmuştur. Özellikle Samani devleti ve Harezmlilerle yapılan ticaret sayesinde İslam inancının bu topraklara gelip yerleştiği ifade edilir. İdil Bulgarlarının hakanı olarak tahta geçen Cılkı Han'ın henüz tahta

çıkmadan müslüman olduğuna işaret edilir. Parçalanmış ve sıkıntılı bir dönem geçiren İmparatorluğu birleştirme adına amansız bir mücadeleye girişen Cılkı Han, dönemin oldukça önemli "Bulgar" şehrine önceleri hakimiyet sağlayamamış olsa da daha sonraları kendilerine verdiği sözlerle Müslüman şehir halkı kendisini kabullenip şehre alır. 860 yılına rastlayan bu tarihte şehirdeki bir camide yapılan dualar sonrası Cılkı Hani, bir yandan Hakan olarak ilan edilirken diğer yandan Bozkırın ortasında "İdil İslam Bulgar Devleti" adıyla tarih sahnesine yeni bir devletin çıktığı ilan olunur.

İslam Halifesi tarafından İslam devleti olarak tanınması ise Cılkı Han'ın oğlu Almuş Han döneminde 921 yılında gerçekleşir. Bağdat'tan gönderilen Ahmed Bin Fazlan başkanlığındaki kalabalık Halifelik heyeti, Oguzların koruması altında uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Almuş Han'ın yazlık otağının kurulduğu 3 göller mevkiine varır.

Bu önemli heyet Almuş'un kardeşleri Mercan ve Bat –Uğor ile birlikte kalabalık bir topluluk tarafından karşılanırlar. Karşılıklı hediyeleşmeleri müteakip yapılan tören sonrası, İslam Devleti Hakanı kıyafetleri giydiren Almuş Han'a Halifenin mesajı okunup İslam Sancağı verilir. Bu törenle birlikte devletin resmen İslam halifesi tarafından tanınan bir İslam devleti olduğu tüm halklara ve dünyaya resmen duyurulmuş olur.

İşte bu devletin kurulduğu, birçok tarihi olaya şahitlik eden bu toprakları ziyaret etmek ayrı bir heyecan uyandırdı bizlerde. Kazan şehrinin geçmişe dair zengin hafızası kadar Bulgar şehrinin geçmişte üstlendiği misyon onu daha bir değerli kılıyor. 2014 yılında UNESCO tarafından Dünya mirası olarak ilan edilmiş olması çokta şaşırtıcı olmasa gerek. Ayağınızı bu topraklara basar basmaz hislerinizdeki değişim, doğanın kattığı gizem, ayakta kalan, kalmaya çalışan ve hummalı kazılar sonucu ortaya çıkartılan eserlerin sitemkar duruşları, Volga (İdil) nehrinin hafızlara sığmayan büyüklüğü ve her bir yanı sarıp sarmalaması sizi başka dünyalara alıp götürüyor. Geçmişte kervanların birinin gelip diğerinin yola koyulduğu, ilim ve irfanın gün ve gün yükseldiği bu kutlu şehirde şimdilerde sessizlik hakim. Bu sessizliği bozanlar ise bizler gibi gün ve gün artan ziyaretçileri.

Samimi duygularla buraya gelen Türk Tatar halkının yüzlerindeki tebessüm kadar kutsal topraklara gelmişesine sevinçlerini gözlemliyorsunuz. Anlatılanlara göre Rusların Hacca gitmeyi yasakladığı bir dönemde, müslüman Türk Tatar halkı buraya gelerek bu özlemlerini gidermekteymişler. Bu yüzden burası tarih boyunca hep kutsal bölge olarak kabul görmüş. Ziyaretimiz sırasında yalnızca dış duvarları kalan caminin mermer zeminine diz çökerek huşu ile dua edip namaz kılanları gördüğümüzde tüm bu anlatılanların gerçekliliğine bir kez daha şahit oluyorsunuz. Bölgede ilk yerleşimden kalan Cami, hamam, Türbe ve Mahkeme yapılarının yanında sonradan şehrin

kalbine Ruslar tarafından yaptırılan kilise dikkat çekici görüntü oluşturuyor. Birkaç noktada başlatılan kazılar oldukça heyecanla sürdürülüyor. Bulgar tarihini anlatan müze yapısı oldukça etkileyici bir mimariye sahip. Gerek dış yapısı ve gerekse iç teşhir salonları ile sosyal mekanlarıyla bölgeye oldukça önemli bir katkı koymuş. Teşhir edilen her bir materyalin buradaki anlamı çok büyük. Seminerlerin yapıldığı Salonda oldukça samimi ve sıcak bir orta hakim. Açılış konuşmasını Eski Cumhurbaşkanı ve Devlet Danışmanı Mintimer Şaymiyev ve diğer protokol üyelerinin yaptığı toplantılarda; Altay Cumhuriyeti, Tuva Cumhuriyeti, Kırgızistan, Azerbaycan, Tataristan, Saha (Yakutistan) Cumhuriyeti, Başkurdistan, Bulgaristan, Özbekistan, Kırım, Kazakistan, Çuvaşistan, Rusya St.Petersburg Bilimler Akademisi'nden katılan uzmanlar kendi bölgelerinde yapılan araştırma çalışmaları, müzecilik ve müze koleksiyonları konusunda yapılan faaliyetler ile ilgili oldukça zengin ve bilgilendirici sunumlar yaptılar.

Yeniden doğuş anlamına gelen yeni bir hareketin devlet adına öncülüğünü ve yürütücülüğünü yapan Eski Cumhurbaşkanı ve Devlet Danışmanı Mintimer Şaymiyev gelinen noktadan oldukça memnun. Tatar Türk halkının geçmişiyile olan bağlarının güçlenmesi, özgün kimlikleri ve değerlerine

sahip bir toplum yapısına duyulan özlemin kısmen giderileceği konusunda inancı tam. Yapılan her alandaki çalışmalar kültür etkinlikleri, faaliyetler hep bunun alt yapısını oluşturmakta. Türksoy'un organizasyonu ile gerçekleştirilen "II. Türk Dünyası Müzeler Buluşması"na ev sahipliği yaparak farklı coğrafyalardan Türk dünyası uzmanlarının ve müzecilerinin bir araya getirilerek ortak kültürel miras konusundaki oldukça değerli bilgilerini paylaşmaları bu konudaki işbirliklerinin artmasına vesile olacaktır. Bilgilerle birlikte gerek Kazan Tarihi şehir merkezinde ve gerekse kent çevresindeki önemli kültür alanlarında yapılan geziler oldukça değerli bilgiler edinilmesini sağladı. Özellikle 2014 yılı haziran ayında Bursa ile birlikte UNESCO Dünya Miras alanı olarak ilan edilen Bulgar kenti inanılmaz derecede etkili oldu.

İlk Toplantısı 2013 yılında Bursa'da gerçekleştirilen "Türk Dünyası Müzeler Buluşması" akraba topluluklar arasında yeni bir kültürel işbirliği koridoru açmış oldu. Her yıl farklı formatta gerçekleştirilmesi düşünülen toplantıların akraba cumhuriyetler ve halklar arasında geçmişte var olan sosyal ve kültürel birlikteliği günümüz dünyasında da pekiştireceğine eminiz. Umutlarımız, beklentilerimiz ve çalışmalarımız hep bu yönde.

● İPEK YOLU ŞEHİRLERİ BAYRAĞI BURSA'DA

Çin'in Uygur Özerk Bölgesi Urumçi'de gerçekleştirilen Dünya İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu'nda, İpek Yolu Şehirleri Bayrağı törenle Bursa'ya verildi.

Çin'den başlayıp Orta Asya'yı kat ederek Anadolu'ya ulaşan ve Bursa'da son bulan tarihi İpek Yolu'nun günümüz modern dünyasında da önemli bir sosyal ve ekonomik ağ oluşturması için başlatılan İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu, Çin'in Uygur özerk bölgesi Urumçi'de gerçekleştirildi.

26 ülkeden 48 şehrin belediye başkanı ve valisinin katıldığı toplantıda, bir sonraki

buluşmanın daha geniş bir perspektifle Bursa'da yapılmasına ilişkin karar yoğun alkışlar arasında kabul edildi. İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu'nu temsil eden İpek Yolu Şehirleri Bayrağı da düzenlenen törenle Bursa heyetine teslim edildi.

9. İpek Yolu Şehirleri Belediye Başkanları Forumu, "Küreselleşen Dünyada İpek Yolu'nun Rolü" teması üzerinde gerçekleştirildi. İpek Yolu ruhunun

pozitif etkileşim ve dünya vatandaşlığına katkılarının masaya yatırıldığı toplantıda, katılımcı kentler ülkelerini ve kentlerini tanıtan sunumlar yaptılar. Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni; Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas ve Kültür Sanat Danışmanı Ahmet Erdönmez'in temsil ettiği toplantıda, Bursa adına yapılan sunum büyük ilgi gördü. Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, sunumunda, Bursa'nın İpek Yolu ile bağlantısını anlattı

ve kentin yüzlerce yıllık tarihi içinde doğu ile batı arasında hem sosyal hem de ekonomik anlamda köprü olduğunu ifade etti. Yüzlerce yıllık İpek Yolu serüveninin bugün de canlandırılması, ilgili kentler ve ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik bağın güçlendirilmesi noktasında Bursa'nın hazır olduğunu vurgulayan Elbas, dünyanın dört bir yanından gelecek toplantıya katılan 300'ü aşkın davetliyi 2015 yılında Bursa'ya davet etti.

Kültür Sanat Danışmanı Ahmet Erdönmez ise Bursa müzeleri ve müzecilik anlayışındaki son gelişmeler üzerine 25 ülke delegesine bir sunum yaptı. Konuşmalarından İpek Yolu Şehirleri Urumçi Deklarasyonu imzaya açıldı. Deklarasyona, Bursa delegasyonunun talebi üzerine, İpek Yolu Şehirleri'ni kapsayan bir müzeler birliği oluşturulması ve bu birliğin, İpek Yolu hatındaki ülkeler ve kentler arasında iletişim kanalı olması teklifi kabul edildi ve bu öneri de imza altına alındı. Urumçi deklarasyonu genel olarak, İpek Yolu forumunun ülkeler ve şehirler arasında kardeşlik bağlarının artırılmasını, İpek Yolu kültürünün günümüz modern hayatı ile entegrasyonunun sağlanmasını, ekonomiye ve kültüre dayalı ilişkilerin artırılmasını ve İpek Yolu Şehirleri olarak dünya barışına ortak katkılar ve çözümler sağlanmasını

içeriyor. Bursa'da farklı bir başlangıç İpek yolu üzerindeki günümüz medeniyetlerinin uyumunu, karşılıklı etkileşimini ve özellikle de yeni ticaret kanallarının geliştirilmesini amaçlayan İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu'nun 10. toplantısının Bursa'da yapılacak olması hem Bursa için hem de İpek Yolu Şehirleri için büyük önem taşıyor. Yüzyıllarca dünya ekonomisine yön veren İpek Yolu sistemine günümüzde verilen ekonomik öncelikler, yerini sosyal ve kültürel önceliklere bırakacak. Bursa'da yapılacak toplantıda hem geçen yılın birikimleri masaya yatırılacak hem de bugüne kadar 'ekonomi' öncelikli olarak yürütülen projelere sosyal ve kültürel nitelik kazandırılacak. Kurulduğu günden bu yana İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu olarak gerçekleşen organizasyonun, Bursa toplantısıyla birlikte İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu ve Kültür Festivali olarak düzenlenmesi planlanıyor.

Konuyla ilgili değerlendirme yapan Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, tarihi İpek Yolu'nun önemli duraklarından biri olan Bursa'nın, modern İpek Yolu projesinde de aktör kentlerden biri olması gerektiğini söyledi. Günümüz dünyasında turizm olgusunun kültür turizmine ve özellikle de kültür yollarına yöneldiğini

anlatan Başkan Altepe, "Biz yıllardır bu alanlarda proje üretiyoruz, kentimizin turizm pastasından hak ettiğini alabilmesi için çalışıyoruz. Bu çabalardan biri de İpek Yolu şehirlerinin Bursa'da toplanması ve tarihi güzergah üzerinde oluşturulacak günümüz kültür ve ticaret ağlarına dahil olmaktır. Bu sayede hem modern İpek Yolu politikalarının belirlenmesine önemli bir katkı sağlayacağız hem de dünyanın farklı şehirden gelecek misafirlere Bursa'yı gezdirme imkanı bulmuş olacağız" dedi.

Dünya İpek Yolu Belediye Başkanları Forumu 2013 yılında Güney Kore'nin Yeosu kentinde 30 ülkeden 300 civarında delegenin katılımıyla yapılmıştı. 2014'de Çin Urumçi'de 25 ülkeden 350 civarında delegenin katılımıyla yapıldı, 2015'de ise Bursa'da gerçekleşecek. Bugüne kadar gerçekleşen toplantılarda ev sahibi kent ile toplantıya katılan diğer kentler arasında karşılıklı sosyal, kültürel ve ekonomik işbirliği anlaşmaları imzalandı. Güney Kore'nin Yeosu şehri 16 ülkeyle, Çin'in Urumçi kenti de 9 ülkeyle karşılıklı ekonomik işbirliği anlaşmaları imzaladı. Aynı şekilde Bursa toplantısında da, Bursa ile diğer dünya kentleri arasında ekonomik ve kültürel anlaşmaların imzalanması bekleniyor.

● DÜNYA TARİHİ KENTLERİ BURSA'YI DÜŞÜNÜYOR

Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin de üyesi olduğu Dünya Tarihi Kentler Birliği'nin toplantısı Çin'in Yangzhou kentinde yapıldı. Dünya genelinden yaklaşık 30 ülkenin 52 şehrinden temsilcilerin katıldığı toplantıya Bursa Büyükşehir Belediyesi'ni Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas ve Başkan Kültür Sanat Danışmanı Ahmet Erdönmez temsil etti. Elbas ve Erdönmez toplantıda, hem kentin tanıtımı niteliğinde sunumlar yaptı hem de tarihi kültürel miras ve müzecilik alanında gelinen noktayı anlatan sunumlar yaptı. Tarihi kentlerde eski kültürlerin modern toplumla bütünleşmesi ve tarihi mahallelerin canlandırılması teması üzerine gerçekleşen toplantıda konuşan Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas, Birliğin önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek toplantılarına Bursa olarak ev sahipliği yapmaya hazır olduklarını bildirdi. Bursa'da yapılan çalışmalarını inceleyen; Orta Doğu'dan Avrupa'ya, Uzak Asya'dan Afrika'ya kadar pek çok farklı coğrafyadan katılan kentlerin temsilcileri, en yakın zamanda Bursa'da toplanılması konusunda görüş birliğine vardılar. 2015'te

toplantı yapılacak ülke ve kent daha önceden belirlendiğinden, 2016'nın ev sahipliği için en büyük aday Türkiye ve Bursa olacak. Genel Kurul toplantısının ardından önümüzdeki yıllarda hangi ülke ve kentlerde toplanılacağına karar vermek üzere toplanan Dünya Tarihi Kentler Birliği Yönetim Kurulu üyeleri, Bursa'nın bu sürece dahil olmasından büyük bir memnuniyet duyduklarını bildirdiler.

Toplantıya katılan Japon delegasyonu UNESCO tarafından kültürel değerler listesine alınan Japon mutfağı ve çevre kirliliğini azaltan toplu taşıma uygulamaları üzerine, Türkiye Konya delegasyonu tarihi bedesten çarşısındaki restorasyon, turizm hedefleri ve ulaşım uygulamaları konusunda, Lubiana delegasyonu Roman Emona Arkeoloji Parkı'ndaki uygulamalar üzerine, Avusturya Ballarat delegasyonu UNESCO'nun tarihi şehir alanındaki yaklaşımları üzerine, Bursa Osmangazi delegasyonu Yeşilşehir, Kamberler Tarih Parkı ve İnkaya Çınarı çevre düzenlemesi üzerine, Japonya Nara

heyeti Today Tapınağı'nda bulunan tarihi değerlerin UNESCO listesinde yer alması, tramvay projesi ile çevreci toplu ulaşım sistemlerinin kurulması üzerine, Türkiye Ankara delegasyonu genel olarak restorasyonlar, Göksu Parkı, Gençlik Parkı ve Harikalar Diyarı uygulamaları üzerine, Bağdat delegasyonu tarihi kültürün medeniyet ile entegrasyonu üzerine, Yangzhou (Çin) delegasyonu tarihi değerlerin turizme yansımaları, tapınaklar, mutfak kültürü ve ulaşım projeleri üzerine, Honolulu delegasyonu ise Uzakdoğu kültürel değerlerinin tanıtılması, peyzaj uygulamaları ve tarihi değerler üzerine sunumlar yaptı.

Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantısında bunun dışında; adil ticaret, turizm ve teknolojiye sorumluluk sahibi gelişmeler, kültür yoluyla dünya vatandaşlığının desteklenmesi, ipek yolu ekonomik ağında yeni planlamalar gibi konular görüşüldü. Toplantının sonunda imza altına alınan deklarasyonla, tarihi şehirlerdeki yeşil ve çevreci büyüme konusunda tüm dünya kentleri duyarlı olmaya çağrıldı.

Dünya Tarihi Kentler Birliği Başkanı Daisaku Kadokawa, toplantıya katkısından dolayı Bursa Heyeti'ne teşekkür etti.

Toplantının ardından Bursa ekibi, Çin'in Yangzhou Belediye Başkanı Zhu Mingyang'la özel bir görüşme yaparak Bursa ve Yangzhou arasında kurulabilecek kültürel ilişkileri konuştu.

● ÇİN RÜYASI!

○ SAFFET YILMAZ

İki ayrı uluslararası toplantı nedeniyle yaklaşık bir hafta süren bir Çin seyahati imkanımız oldu. Saatler süren uçak yolculuğu, 4 ayrı şehir, taksiler, toplu ulaşım araçları, kaybolan bavullar, sayısız büyüklü küçüklü toplantı... Bu kadar meşakkate rağmen ne gördük? Özgünlüğünü kaybetmiş şehirler, inisiyatif kullanamayan insanlar ve baskıcı yönetimin tüm unsurları. Tam bir Çin işkencesi...

Öncelikle doğru bildiğimiz iki yanlışı düzeltelim; Çin ne çok ucuz ne de çok kalitesiz ürünler diyarı. Çarşı pazardaki elektronikten tekstile kadar pek çok ürünü oldukça kaliteli ve Türkiye ortalamasına göre oldukça da pahalı. Cep telefonundan

ayakkabıya kadar uluslararası markaların pek çoğu Çin'de üretiliyor. Ama herkesin bildiği, Türkiye'de de çokça kullanılan bir markanın ayakkabısı orada bizim paramızla 250 lira civarında. Aynı ayakkabıyı Türkiye'de 120-130 liraya bulmak rahatlıkla mümkün.

İstanbul'dan 9 saatlik bir uçak yolculuğundan sonra ilk durağımız Pekin oldu. Buradaki kısa bir molanın ardından Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantısının yapılacağı Yangzhou'ya geçtik. Yine uçakla ve yaklaşık 3 saatlik bir yolculukla. Yangzhou yaklaşık 4,5 milyon nüfuslu büyük bir şehir. Toplantıların yoğunluğundan mıydı bilemiyorum, ev

sahiplerimiz bizi, kente dair sosyal-kültürel açıdan etkilenemediğimiz bir yere götüremedi. Ya da gittiğimiz yerlerden biz etkilenmedik. Üç nokta hariç. Birincisi, kentin merkezindeki uzunca bir caddede yöresel yiyeceklerin hazırlanıp sunulduğu bir gıda pazarı tarzı yer. İkincisi ise, anca birkaçını görebildiğimiz Çin bahçeleri.

Yöresel yiyeceklerin hazırlanıp satıldığı sokak muhteşemdi. Çubuklara sarılıp kızartılan yılanlardan, Pekin örneğine ve adını bilmediğimiz bilimum sürüngen ve deniz canlısına kadar her türden hayvanı bulmak mümkün. Biz sadece seyrebildik, Pekin Ördeği'ni tadalım dedik ama o kadar sosun ve yağın arasında ördeğin tadının

nasıl bir şey olduğunu çıkaramadık. Sokağın tertibini, düzenini, yiyeceklerdeki hijyeni, personelin temizliğini ve güler yüzlülüğünü takdir ettik, o kadar. Onun dışında yarı modern yarı çöküntü kent görüntüleri karşıladı bizi.

Üzerinde durulacak ikinci nokta, vaktiyle hanedan mensuplarının veya Çin İmparatorluğu'nun önemli komutan veya devlet adamlarının yaptırdığı, bugün Çin Bahçesi dedikleri alanlar. Giriş çıkışları kontrol altındaki bu alanlarda çok güzel restoran vb. alanlar oluşturmuşlar. Bilinen ince saçaklı Çin mimarisinin tüm detaylarını görmek mümkün. Çok dengeli aydınlatmalar yapmışlar, geceleri muhteşem görüntü veriyor. Su ve peyzaj ögesini de çok iyi kullanmışlar. Bu bahçeleri her gün binlerce insan ziyaret ediyor. Üçüncü ve bana göre son nokta ise, kentin tarihi mahallesi, çarşı pazarından oluşan bölge. Geleneksel mimariyle oluşturulmuş uzunca bir cadde ve her iki yanda hediyelik eşya dükkanları var. Gezmek ve alışveriş için güzel bir alan.

Yangzhou'daki Dünya Tarihi Kentler Birliği toplantısının ardından bir başka uluslararası toplantıya, Dünya İpek Yolu Şehirleri Belediye Başkanları Forumu'na katılmak üzere Urumçi'ye geçtik. Tabii öyle geçtik demekle geçilmiyor. Önce 2,5 saatlik bir yolculukla başka bir şehre uçuyorsunuz, buradaki birkaç saatlik beklemenin ardından da 4,5 saatlik bir uçak yolculuğundan sonra Urumçi'ye varıyorsunuz. Çin'de hangi kente giderseniz gidin, eğer sizi karşılayan biri yoksa, havaalanından kent merkezine ulaşım bir çile. Daha doğrusu risklerle dolu. Yangzhou'da havaalanından şehre ulaşmak için iki taksiye bindik, benim de içinde bulunduğum taksiye 21 Yuan ödedik. Heyetimizdeki diğer arkadaşlarımızı taşıyan ikinci taksiye 250 Yuan ödedi, aradaki farkın nedenini ne biz anlatabildik ne de taksiciler anlamak istedi!

Gergin şehir; Urumçi

Çin'de gittiğimiz şehirlerde yoğun bir

asker, polis, özel güvenlikçi olduğunu görüyorduk ama Urumçi'deki kadarını beklemiyorduk. Bursa'yı bilenler için şöyle bir örnek vereyim; Kültürpark'ın içine bine yakın asker polis koysanız, bunların bir ellerinde telsiz diğer ellerinde her zaman kullanmaya hazır cop olsa ne düşünürsünüz! Biz biraz çekindik doğrusu. Ya da şöyle bir örnek vereyim; uluslararası bir toplantıdasınız, araçlar sizi otelinizden alıp toplantının yapılacağı yere götürecektir. Araçlara binerken titiz görevliler sizi güzelce arıyor, şaşırtıyor ama sorgulamıyorsunuz, araçtan inince sizi yine bir tabur asker karşılıyor, toplantının yapılacağı binaya girerken yine x rayların arasından ve yine aranarak geçiyorsunuz, şaşırtıyorsunuz ama yine sorgulamıyorsunuz. Bir ara soracak olduk bu olağanüstü güvenliğin sebebi ne diye, 'bizim güvenliğimiz için' mealinde bir yanıt verdiler, bunu duyunca rahatladık tabii!

Urumçi, bilindiği gibi Uygur Türkleri'nin yoğunlukta olduğu ve zaman zaman gerginliklerin yaşandığı, hatta daha ileri boyutta olayların olduğu bir şehir. Bugünkü Çin yönetimi şehirde binlerce konut inşaatına girişmiş. Söylemiyorlar ama Uygur nüfusunu dengelemek için olduğu apaçık. En fazla 10 yıl önce kent nüfusunun yarısı Uygur iken, bugün sorduğunuzda yüzde 5-10 arası bir şey diyorlar.

Şehrin merkezinde tarihi turistik eşyaların satıldığı çarşılar bulunuyor. Bu bölgeye girmek için yine güvenlik noktasını ziyaret etmelisiniz. Şehri bölen ana arterin bir tarafı tümüyle Uygur nüfusun yaşadığı ve ticaret yaptığı bölgeler. Diğer tarafı ise nüfusun geri kalanının bulunduğu alanlar. Uygurların bulunduğu bölgenin bakımsızlığı, görsel olarak kötülüğü dikkatlerden kaçmıyor. Ama kentte yaşamın en hızlı aktığı, en canlı bölge de burası diyebilirim. Ayağınız düşerse Hacı Ahed Amca'nın brandalarla çevrilmiş lokantasında yemek yiyiniz, balalarına(oğullarına) küçük bir talimatla sofrayı donatıyor. Alüminyum tasarlarda ikram ettiği çayını içmeyi de ihmal

etmeyiniz. Zaten Türkiye’den geldiğinizi duyunca sizi en azından bir çay içmeye mecbur bırakıyor. Endişe etmeyin, keyifli bir mecburiyet. Para verirsiniz eğer, ‘sizin paranız burada geçmez’ deyip yüzünüze fırlatıyor.

Urumçi’ye gitmişken, denk gelen bir Uygur düşününe katılmamak da olmazdı elbette. İyi ki gitmişiz. Hanımlar ve beyler bizde olduğu gibi şıkır şıkır bir halde. Pırıl pırıl iki genci evlendiriyorlar. Önce sahnede gençlerin fotoğraflarından oluşan bir slayt şov izliyorsunuz, ardından nerdeyse Bursa Senfoni kadar büyük bir orkestra konser veriyor. İki önemli geleneği hala canlandırıyorlar. Bizde geleneksel köy düşünlerinde erkek tarafına, özellikle de damada uygulanan türlü zorlukları Uygurlar salona da taşımışlar. Gelinle birlikte sahneye çağrılan damadı maymuna

çeviriyorlar. Sunucunun şarkılarına hareketleriyle eşlik etmeye mecbur bırakılan damat yerlerde yuvarlanıyor. Ama asıl işkence babasına. Damat babasının koluna giriliyor, masa masa dolaştırılıyor. Bu sırada konuklar, hanımların çantalarından çıkardıkları oje, ruj ve bilumum kozmetik ürününü adamın yüzüne gözüne sürüyorlar. Zavallı adam salonda, bir yanı kırmızı diğer yanı pembe rujlarla yapılmış bıyıklarla, yüzünde, kaşında türlü şekillerle salonu dört döntüyor, kim çağırırsa onun masasına gidip yüzünü uzatıyor.

Yapmak istediklerimizle gerçekleştikleri yan yana getirdiğimizde, bir haftalık Çin seyahatiyle ilgili Bursa heyeti olarak vardığımız ortak kanı şu oldu; Urumçi’yi görmeseydik Çin’den aklımızda kalan pek bir şey olmayacaktı. “Tamam

ama insanın her istediği de olmaz ki!” diyebilirsiniz, diyenlerimiz oldu, olmuyormuş sahidem; test ettik, yaşadık, olmuyormuş. Ne umutlarla gitmiştik oysa, ne büyük şeyler göreceğiz ve yaşayacaktık! Görüp göreceğimiz, -küçük istisnalar dışında- tam bir Çin işkencesi oldu. Elbette kanaatlerimiz gittiğimiz zaman ve mekana bağlı, başka bir zaman ve başka mekanlarda daha değişik kanaatler oluşabilir.

Küçük bir itiraf

Nerden gelirsiniz gelin; İster Çin’den ister Sırbistan’dan, ister Kazakistan’dan ister Almanya’dan, Orhangazi’yi geçip sağdaki Bursa İşkembecisi’nde duruyorsunuz ve bol sarmısaklı, kekikli, limonlu sıcak bir çorba içiyorsunuz. Kendinizi evinizde hissediyor, “aman bir daha şu güzelim şehirden ayrılmayalım” diyorsunuz. Ben öyle dedim.

● HER MEVSİM ULUDAĞ

○ SAFFET YILMAZ

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarım doğayla iç içe bir ortamda geçti. İlkbaharın çitirtılar içinde açan çiçeklerini de günbegün izledim, yaz yağmurlarının ıslattığı toprakların saldırdığı kokuyu da içime çektim. Sonbaharla birlikte insan ve hayvanların terk etmeye başladığı 2000 metrelerdeki ormanlarda yürüdüm; korkuyu, huzuru ve

dinginliği içimde hissettim. Öğrencilik, iş-güç, hayat-memat mücadelesi nedeniyle doğduğum topraklardan ayrıldığımda, gittiğim yerlerde ilk aradığım; soluklanabileceğim, hırçınlığıyla mücadele edeceğim bir doğa ile, korku ve endişeden damıtılmış huzuru bulabileceğim yükseklikler

oldu. Bursa ulu dağı ile bunların hepsini verdi. Uludağ'la yaklaşık 20 yıl önce Oteller Bölgesi - Göller arasında sisler içinde 3 saati aşkın yürüyüşle başlayan serencamımız, zaman içinde farklı arkadaş grupları ile Uludağ'ın farklı noktalarında sürdü. Ketenli Yayla, Aras Deresi, dağın arka yüzünde zirveye ulaşmaya çalışan

irili ufaklı orman içi dereler, teleferik hattı üzerinden Çobankaya, Kaynana Çukuru ve Sarıalan üzerinden oteller bölgesi, Baraklı üzerinden zirve, Orhaniye-Burhaniye üzerinden göller, Alaçam üzerinden yaylalar ve göller, Şevketiye-Sayfiye üzerinden Kıran Yaylası ve daha pek çok noktayı geçtik; kah yürüyerek, kah araç sırtında. Elbette, çadırlarını kurup yıldızlarla arkadaşlık eden, sabah sislerin arasında uyanan arkadaşları da gıptaıyla izleyerek...

Üç yıl kadar önce bir arkadaşım, göllerde çok ciddi -ziyaretçilerden kaynaklanan-kirlilik olduğunu söylemiş ve belediyenin müdahale etmesi gerektiğini bildirmişti. Ben de Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'ye iletmiştim ve ilgili kurumların temsilcilerini de alarak göllere çıkmıştık. Büyükşehir İtfaiyesi botlarla göllere girerek detaylı bir dip temizliği

yapmıştı. Çevredeki uygun olmayan görüntüler de kaldırılmıştı. İnsanların bıraktığı kirliliğin temel nedeni olarak, bazı devlet kurumlarının Uludağ'a çıkan yolları iyileştirmesi gösteriliyordu. Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe de bu düşüncede idi ve talimat vererek söz konusu yolların sadece arazili ve özel donanımlı araçların geçebileceği bir hale getirilmesini sağladı. Bir süre sonra Orman teşkilatı da Alaçam ve Orhaniye-Burhaniye köyleri üzerinden göllere giden yol üzerine kapılar yaptı ve bu kapılara kilit koydu. Alınan önlemler sayesinde son yıllarda göller ve çevresinde önemli bir kirlilik gözlenmediğini görüyor ve mutlu oluyoruz.

Benim gibi dağ sevdalısı bir arkadaşımın, bugüne kadar yaptığımız gezilerin biraz daha kapsamlısını arazili araçlarla da yapalım önerisi gelince, kısa sürede organize olduk. Önce hanımlarla kavgalar

edildi, izinler alındı, sonra sırt çantaları, fotoğraf makineleri hazır edildi, en sonunda araçlar, bakımları, yakıtları vs. her şey gönüllü uğraşlar, keyifle katlanılan bir meşakkat. Orhangazi'den gelen araç ve arkadaşlarla da Yalova Yolu'nda buluşup yakın çevre yolundan Uludağ'ın doğu yüzüne harekete geçtiğimizde saatler sabah dokuzu gösteriyordu. Kestel'den eski İnegöl yoluna girip Çimento fabrikası yanından tarihi Aksu Köyü'ne ulaştık. Köy içinden Lütfiye'ye dönüp, kıvrıla kıvrıla önce Lütfiye Köyü'ne, buradan Şevketiye ve sonra da Sayfiye Köyü.

Yaklaşık üç ay önce, ilkbaharda; Uludağ'a İnegöl'ün köylerinden tırmanmayı planlamış ve bu güzergahı kullanmak istemiştik. Sayfiye Köyü'nün dağ yamacındaki arazilerinde hangi yöne gideceğimizi bulmaya çalışırken bir genç yolumuzu kesip, "abi şu yolu

takip edeceksiniz” demişti. Gösterdiği yolun nereye gittiğini sorunca da, “Abi az önce yamaç paraşütçüleri o yoldan gitti” demişti. Yamaç paraşütçülerini duyunca, aklımızdaki diğer güzergah planlarını bir kenara koyup doğru peşlerine koyulmuş ve ormanın bittiği noktada dağa tırmanırken yakalamıştık kendilerini. Mustafakemalpaşa’dan gelen yamaç paraşütçüleriyle kısa sürede ahbap olmuş, araçlarının gitmediği noktadan sonrasında eşyalarına yardım ederek

havalanacakları noktaya kadar çıkarmıştık. 20 kadar paraşütçünün iki bin metreden teker teker havalanması ve önce Kestel, sonra Bursa üzerinden süzülerek Dağ’ın batı yamaçlarına dönmesini büyük keyifle, hayaller kurarak izlemiştik. Paraşütçüleri gönderince, günün geri kalan bölümünde yakın bölgede keşif yapmış ama zamanımız yetmediği için “buraya bir daha gelmeliyiz” diyerek geri dönmüştük. Şimdi o yarım kalan güzergahı tamamlayalım dedik ve Sayfiye Köyü’nden kıvrıla kıvrıla orman

içinden dağa tırmanan yola girdik. Kısa bir süre önce yağın yağmurun bozduğu yollarda biraz zorlansak da, bu zorluğun birkaç saat sonra göreceğimiz yanına hiçbir şey olmadığını bildiğimiz için keyifle yol aldık. Yer yer gökyüzünü bile kapatan ormanın içinden dağa tırmanmak yaklaşık yarım saatimizi aldı. Önce yamaç paraşütçülerimizi gökyüzüne yolcu ettiğimiz nokta. Sonra devamı. İnegöl’ün Uludağ yamaçlarındaki en önemli yaylalarından biri olan Kıranyayla’yı artık

tepeden seyrediyoruz. Bu noktaya kadar daha önce de çıkmıştık ve orada bizi gören bir çoban uzaylı görmüş gibi davranmıştı. Haksız da sayılmazdı çünkü aracın gitmesi için yol gerekir ve yol kavramı kilometreler önce bitmişti. Araçlar kah kayalar arasından süzülerek kah kayalardan atlayarak, küçük tepelikleri aşarak ilerliyordu.

Güzergah üzerinde kayalar içindeki yapı kalıntılarını inceleyerek Küçüktepe Manastırı kalıntılarına ulaşıyoruz. Burayı ikinci kez görüyorum ve yine ilginç detaylar buluyorum. Manastırın bulunduğu Küçük Tepe'nin bir yanı Kıranyayla, diğer yanı Uludağ'ın krater gölleri. Uzaktan bazı gölleri seçmek mümkün.

Küçüktepe'den sonra, öncekilere göre daha büyük ve kayalık bir tepe daha var. Araçlarımız onu da aşıyor ama doğrusu makinanın gücü ile şoförlerin cesaretini, tecrübesini ve ince hesaplarını göz ardı edemeyiz. Neredeyse, her hareketin ivmesini momentumunu hesaplıyorlar. Küçük bir yanlış hesap araçları dağ başında bırakmamıza neden olabilir. Kuşkusuz daha kötüsü de ihtimal dahilinde.

Tepeyi aştıktan sonra devam etmek imkansız, ya da belki devam edilir ancak medeniyete ulaşmak için Bursa'ya değil Kütahya'ya uğramak gerekir. Biz Bursa'dan çıkmak istemiyoruz ve Alaçam'dan çıkıp Göller'e giden yola inmek için tepe aşağı yuvarlanmaya başlıyoruz. Yol alıyoruz diyemiyorum çünkü bir anlamda yuvarlanıyoruz. Bu araçların her türlü yokuşu tırmanması kolay, ona göre üretilmişler. Ama kayalık ve tümseklerin olduğu bir zeminde yokuş aşağı inmek tam bir eziyet. Kayaları savuşturmak için biraz yan hareket etseniz araçlar devrilme tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor, dik aşağı inse tümsek ve kayalar çok büyük. Bir süre inildikten sonra, yola yaklaştığımızı düşünerek, araçları bırakıp yaya olarak güzergahı kontrol etmek istedik. İyi ki etmişiz, gittiğimiz doğrultudan yola inmek imkansız! Tekrar gerisin geri

tepeye tırmanmak ve farklı bir noktadan inmeyi denemek gerek. Yarım saatlik bir uğraştan sonra nispeten daha iyi bir güzergah buluyor ve tali yolla buluşuyoruz. Araçları sırayla yola indirdikten sonra, dağ ile ormanın birleştiği noktada, asıl yol olan Alaçam yoluna iniyoruz. Sararmaya başlayan ormanın seyrine doyumuyor. Kış yüzünü göstermeye başlamış. Ağıllar

ve yaylalar boşalmış, “peynir var” tabelaları sahihsiz. Krater göllerinin yolunu tutuyoruz ama çok geçmiyor ki, karşı yönden gelen atv araçlarını görüyoruz. Biz bir şey demeden onlar bizi durduruyor ve “yol kaynamış, gidemezsiniz” diyorlar. Ekibimizden bazı arkadaşlar, “bir metrelik atv aracı geçemiyorsa biz hiç geçemeyiz, dönelim buradan” dese de, çoğunluk

görmeden dönmeye razı olmuyor ve devam ediyoruz. Yolun kaydığı nokta gerçekten korkutucu, oradan değil bir araç insan bile geçemez. Ne yapalım diye düşünürken, makinaların gücü ile insanoğlunun cesareti yine birleşiyor ve yoldan uzaklaşıp derenin başka bir noktasından karşıya geçmeye başlıyor ve hayli uğraştan sonra geçiyoruz. Yola devam, hedef göller. Her ne kadar

“yol” desek de özel tasarlanmış arazi araçlarının bile zor ilerlediği yollar. Göllere yaklaşıyoruz, ekip başı, her zaman gittiğimiz Kilimli Göl’e değil de aracı daha geriden dik bir yamaca sürüyor. Tabii diğer tüm araçlar peşinde. Araçların sınırlarını zorlayan bir tırmanıştan sonra küçük bir tepeye çıkıyoruz, aşağıda inanılmaz bir manzara, Aynalı Göl. Dört

tarafı kapalı olduğu için bir noktadan çıkıyor, birikiyor ve bir noktadan yeraltına akıyor. Oradaki hava hareketi de girdap etkisi yaparak Aynalı Gölün yüzeyini “çırpınırdı Karadeniz” türküsüne uygun hale getiriyor. Araçlarımızı gölün içine uzanan kara parçasına çekip semaverde çay demlemeye koyuluyoruz. 5 dereceye kadar düşen bir havada bir bardak sıcak çay tüm

yorgunluğumuza değişiyor. Hava kararmaya başlayınca dönüşe geçiyoruz ve o muhteşem anıları geride bırakıp, en kısa zamanda tekrarlayalım temennileri içinde Orhaniye-Burhaniye üzerinden Kestel’e iniyoruz. Uludağ’ın bizim için, Bursalılar için bir yaşam kaynağı olduğunu bir kez daha test etmiş oluyoruz.

● TARİHİN YORGUN TANIĞI ESKİ İHTİŞAMINDA

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından, Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle restore edilerek eski ihtişamına kavuşturulan Mudanya Mütareke Evi Müzesi, Mudanya Mütarekesi'nin 92. yıldönümü kutlamaları haftasında yeni yüzüyle ziyarete açıldı.

Bursa'da tarihi mirası ve kültürel değerleri gün yüzüne çıkaran Büyükşehir Belediyesi, merkez ilçelerdeki ecdat yadigarı eserleri de restore edip geleceğe taşımaya hızla devam ediyor. Bu kapsamda; Büyükşehir

Belediyesi tarafından, Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle restore edilerek yenilenen Mudanya Mütareke Evi Müzesi, törenle ziyarete açıldı.

Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe, törende yaptığı konuşmada, Bursa'daki değerleri gün ışığına çıkarıldığını ve işlevlendirip halkın kullanımına sunulduğunu belirterek, Mudanya'nın

ziynetlerinden olan Mudanya Mütareke Evi'nin yeniden orijinal kimliğine kavuşturulduğunu söyledi. Mudanya Mütarekesi hakkında da bilgiler veren Başkan Altepe, "Türk tarihi ve dünya barışı açısından tarihi bir öneme sahip olan Mudanya Mütarekesi'nin 92. yılındayız. Büyük Taarruz'un sona ermesiyle başlayan mütareke sürecinde, Mudanya tarihi bir rol üstlenmiştir. 11 Ekim 1922'de Türk, İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilciler arasında imzalanan mütareke, 15 Ekim 1922'de yürürlüğe girmiştir. 14 maddelik Mudanya Mütarekesi'nin görüşmeleri esnasında, zaman zaman gergin anlar yaşanmıştır. Görüşmelerin tehlikeye girmesi sebebiyle Türk ordusu yeniden harekât hazırlığına bile girmiştir. Ancak 3 Ekim 1922'de başlayan görüşmeler 11 Ekim 1922'de uzlaşmayla sonuçlanmıştır. Böylece büyük zaferden sonra Ankara hükümeti tek kurşun atmadan isteklerini yerine getirmiş oldu. Müttefikler ilk kez Ankara hükümetini Türkiye'nin tek meşru hükümeti olarak karşılarına almışlardı. Bu

da ülkemizin yeni bir zaferi oluyordu" diye konuştu.

Başkan Altepe, Mudanya Mütarekesi'nin Türk Devleti'nin siyasi üstünlüğünü tanıtan ilk belge olduğunu da belirterek, "Mütarekenin izlerini 19. yüzyılın mimari özelliklerini taşıyan ve müze olarak hizmet veren 'Beyaz Yalı'da görmek mümkündür. 11 Ekim 1922'de Mudanya, özgürlük bilincinin merkezi olmuştur. O gün Mudanya'da elde edilen başarı Türkiye'nin başarısı sayılmaktadır" dedi.

Baştan başa yenilendi

Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye'nin ilk siyasi başarısına ev sahipliği yapan, 1937'den sonra müze olarak kullanılmaya başlanan Mütareke Evi'nin, restorasyon çalışmalarının ardından yine müze olarak hizmete açıldığını söyleyen Başkan Altepe, "Mütareke Evi, 19. yüzyıl başlarında Rus Asılı Tüccar Aleksandr Ganyanof tarafından yapılmıştır. Restorasyon kapsamında çürümüş durumda olan tüm

aşşap imalatlar aslına uygun olarak yenilendi. Projede ve raporlarda belirtilen özgün kapı ve pencereler ilaçlanıp bakımı yapılarak korundu, bina etrafında çevre düzenleme imalatları yapıldı, yapıda sağlam durumda olan tüm aşşap elemanlar ilaçlandı, yeni yapılan tüm aşşap imalatlar emprenye edildi. Sıvaların raspa işlemleri yapılarak taşıyıcı elemanlarda görülen bütün çatlaklar uygun dikiş ve enjeksiyon yöntemiyle onarıldı. Yapı genelinde baca imalatları tekniğine uygun malzeme ile yapıldı, dış cephede çürüyen yağmur iniş boruları ve oluk, dere imalatları çinko malzemeden yapıldı. Bina giriş tabelası, ofis mahallerinde duvar koruma bantları ve ferforje imalatları yapıldı. Çatının aşşap taşıyıcılarından çürüyenler 1. sınıf çamdan yapılmış yenileri ile değiştirilerek çatı güçlendirildi ve çatı arasına ısı yalıtım malzemesi serildi" şeklinde konuştu.

Ecdat yadigarı

Binanın iç elektrik tesisatının komple yenilendiğini, bina dışı aydınlatmalarını

yapıldığını ve binanın yangın tesisatının tamamlandığını anlatan Başkan Altepe, çalışmaların yaklaşık 1 milyon 100 TL'ye mal olduğunu belirterek, “Mudanya Mütareke Evi Müzesi ile ecdat yadigarı bir eser daha, Bursa'nın incisi Mudanya'ya kazandırıldı” dedi. Başkan Altepe, Büyükşehir Belediyesi'nin Bursa'ya değer katan çalışmalarının Mudanya'da ve tüm ilçelerde devam edeceğini de sözlerine ekledi.

Bursa Valisi Münir Karaloğlu ise Mudanya'nın Bursa'nın önemli bir ilçesi olduğunu söyleyerek, “Mudanya, Türk tarihinin çok önemli kavşaklarından. 1. Dünya Savaşı'nda ülkemizi paylaşmak isteyenlerin karşısında dimdik durulan

Mudanya'nın Mütareke Evi'nin müze olarak yenilenmesinden mutluyuz” diye konuştu. Kültür ve Turizm Bakanlığı Genel Müdür Yardımcısı Mustafa Bozdemir de kurumun faaliyetlerinden bahsettiği konuşmasında Mudanya Mütareke Evi'ne değer katan Büyükşehir Belediyesi'nin özellikli çalışmalarından dolayı Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe'yi tebrik etti. Bozdemir, müzeye Kurtuluş Savaşı'nın izlerini taşıyan bir kılıç kazandıran Emekli Tümgeneral Yaşar Karagöz'e de teşekkür etti.

Mudanya Belediye Başkanı Hayri Türkyılmaz ise Büyükşehir Belediyesi'nin ilçedeki çalışmalarının önemine değindiği konuşmasında, “Mudanya Mütareke

Evi Müzesi'nin açılışı Mudanya ve Cumhuriyet için çok önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri burada atılmıştır. Nerede olursa olsun bugün, savaşları ve kavgaları kınıyor, tüm dünyaya Mudanya'dan barış dilekelerimizi gönderiyoruz” dedi. Türkyılmaz, Başkan Altepe'ye de restorasyon nedeniyle teşekkür etti. Konuşmaların ardından Mudanya Mütareke Evi Müzesi'nin açılış kurdelesini kesen Başkan Altepe ve protokol üyeleri müzeyi de gezdi. Törene Bursa Garnizon ve Jandarma Bölge Komutanı Tümgeneral Seyfullah Saldık, Bursa milletvekilleri ile Bursa Kent Konseyi Başkanı Semih Pala ile Büyükşehir Belediyesi bürokratları ve Mudanyalı vatandaşlar katıldı.

MUDANYA ATEŞKES ANLAŞMASI

Kurtuluş Savaşı'nın TBMM Orduları'nın zaferiyle sonuçlanması üzerine, 11 Ekim 1922 günü Mudanya'da, Başlaşık Devletler (İngiltere, Fransa, İtalya) ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan ateşkes anlaşması.

Batı Cephesi'nde 26 Ağustos 1922 sabahı başlayan Büyük Taarruz'un 30 Ağustos'ta "Başkomutan Meydan Savaşı"nda düşmanın kesin yenilgiye uğratılması ve 9 Eylül'de İzmir, 10/11 Eylül'de de Bursa'nın işgalden kurtarılmasından sonra, ateşkesin sağlanması amacıyla 3 Ekim'de Mudanya'da bir konferans düzenlenmesi kararlaştırıldı. Bu konferansa TBMM adına Garp (Batı) Cephesi Komutanı İsmet Paşa, İngiltere adına General Harrington, Fransa adına General Charpy, İtalya adına da General Monbelli katıldılar. Yunanistan temsilcisi Albay Mazarakis, çağrılı olmasına karşın konferansa katılmayarak Mudanya açıklarındaki bir gemide bekledi.

Görüşmeler birkaç kez kesintiye uğradı, anlaşmazlıkların sıcak çatışmaya dönüşmesi olasılığı belirdi. Ancak Fransa ve İtalya, Türkiye ile anlaşmaktan yana idiler. İngiltere de başlaşıklarının bu eğilimini benimsemek durumunda kaldı. Böylece 11 Ekim 1922 günü saat 03.00'te son kez toplanan konferansta, dört nüsha halinde Fransızca olarak hazırlanan ateşkes sözleşmesi saat 06.00'da imzalandı. Anlaşmaya sırasıyla Büyük Britanya adına General Harrington, Fransa adına General Charpy, İtalya adına General Monbelli, Türkiye adına İsmet Paşa imzaladı. Yunanistan temsilcisi Albay Mazarakis anlaşmayı imzalamadıysa da bu bir sorun olarak görülmedi. Nitekim İstanbul'daki Yunanistan temsilcisi Sonopoulos, 14 Ekim'de hükümetinin sözleşmeyi onayladığını resmen duyurdu. Anlaşmanın belli başlı maddeleri şöyleydi:

- 1- Ateşkes, 14/15 gecesinden itibaren yürürlüğe girecek.
- 2- Yunan güçleri Trakya'yı hemen

Mudanya Mütarekesi imzalanmasından yarım saat sonra konferans salonu balkonunda İsmet İnönü ve Türk Heyeti.

11 Ekim 1922 tarihinde mütarekeyi imzalayan Fransız delege Charpy, İngiliz delege Harrington, Türk delege İsmet İnönü, İtalyan delege Mombelli.

boşaltmaya başlayacak ve bölge on beş gün içinde tamamen boşaltılacak.

3- Trakya'ya 8.000 kişiyi aşmayacak bir Türk jandarma birliği gönderilecek.

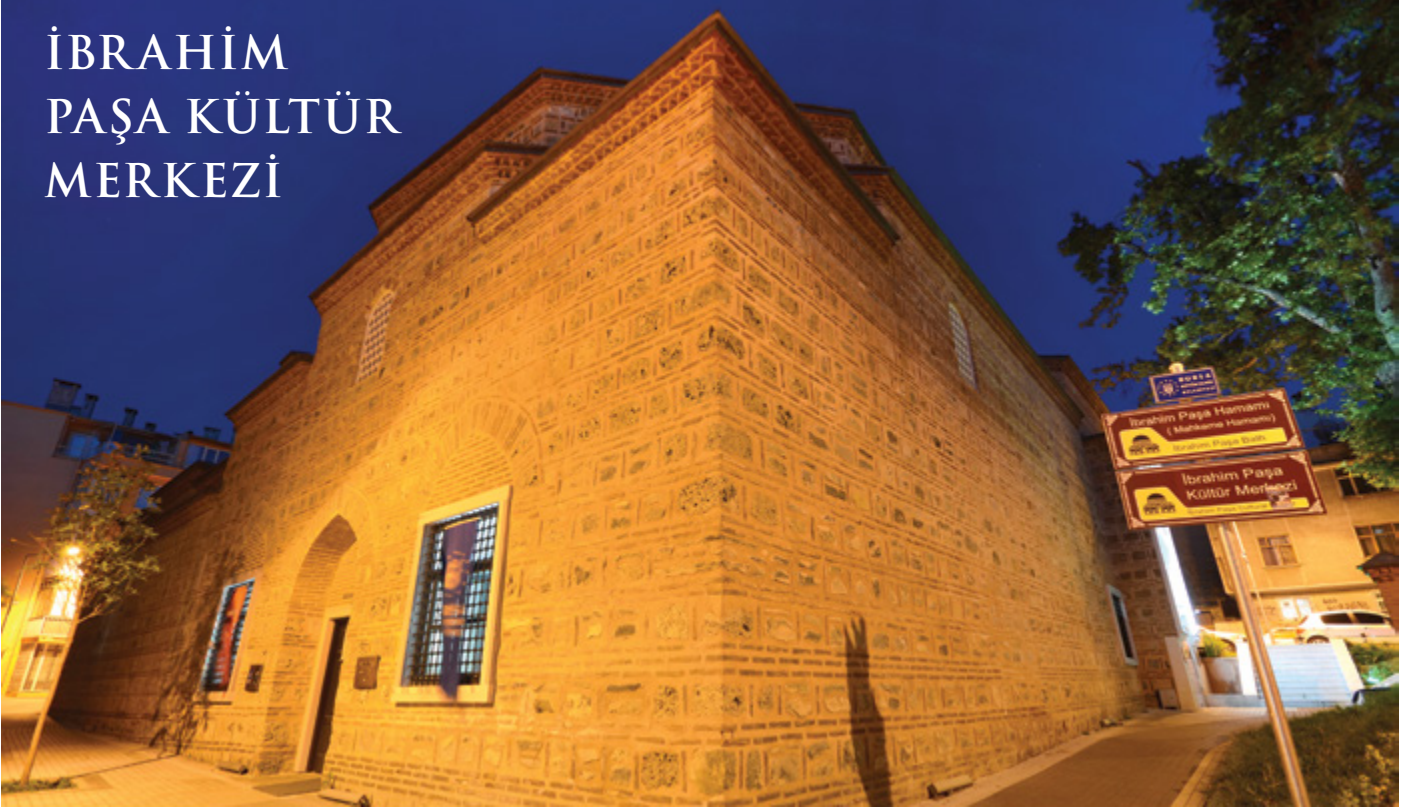
4- Yunanlıların bölgeyi boşaltmasının ardından, Trakya'da yönetim Başlaşıklar tarafından TBMM görevlilerine devredilecek.

5- Devir ve teslim sırasında Trakya'da bulunması gereken yedi taburluk Başlaşık gücü, otuz gün içinde çekilecek.

6- Barış anlaşmasının imzalanmasına değin Türk ordusu, Kocaeli ve Çanakkale bölgelerinde belirlenmiş olan bölgelerin sınırlarını aşarak Trakya'ya geçmeyecek.

Mudanya Ateşkes Anlaşması Büyük Taarruz'dan sonra kazanılan askeri zaferin siyasi alanda tescili anlamını taşımaktaydı. Doğu Trakya'nın anavatana bağlanmasını kesinleştiren anlaşmanın önemli diğer bir özelliği de başlaşık devletler hükümetlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni resmen tanımalarıdır.

İBRAHİM PAŞA KÜLTÜR MERKEZİ

● BURSA'NIN KÜLTÜR MERKEZİ

○ CEVAT AKKANAT

Gerek tarihteki kimliği gerekse bugünkü yapısıyla Bursa dünyanın başta gelen bilim, kültür, sanat, siyaset ve ticaret merkezlerinden birisi olmuştur. Bursa'nın geçmişten gelen bu kimliği, dinamik duruşlarla geleceğe uzanacak, böylece şehrin bugüne renk veren, şekil veren Bursalıları da soylu birer aktör olarak geleceğin altın sayfalarına yazdıracaktır.

Malum olduğu üzere şehirlerin kimliğinde maddi donanımların yanı sıra, manevî dinamikler de önemli rol oynar. Bu bağlamda Bursa'nın kütüğüne kayıtlı onlarca şair, yazar, düşünür, bilim ve din adamı sayılabilir. Bunlar sayesinde Bursa, bilim, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında önemli bir yere sahip olmuştur. Bursa'nın elde ettiği zengin birikim, Bursalılar adına elbette bir övünç vesilesidir. Fakat hiçbir övünç hâli, mevcut birikim ile sınırlı olamaz. Zira başarı daima bir başka başarıyla pekiştirilmelidir. Başarıda süreklilik adını verebileceğimiz

bu durumu, Bursa'nın bilim, kültür, sanat ve edebiyat hayatı için önemli bir hareket noktası olarak görmekteyiz.

Çok şükür, bizim çerçevesini çizmeye çalıştığımız hassasiyet bugün Bursa'da belirli bir karşılık buluyor. Sözelimi, belirli bir entelektüel birikim sahibi olan insanların bahsettiğimiz dinamizm alanlarına yönelik ilgileri, talepleri, yönlendirmeleri takdire şayan. Bundan daha önemlisi ise, bu ilgileri, talepleri, yönlendirmeleri dikkate alan yerel yönetimlerin Bursa'da işbaşında olması, bunların yerinde ve zamanında sözkonusu etkinliklere müdahil olması... Yerel yönetimler bahsinde atıf yaptığımız kurum elbette Bursa Büyükşehir Belediyesi... Fakat burada Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin bilim, kültür, sanat ve edebiyat alanlarında gerçekleştirdiği faaliyetlerin genel bir raporunu yazacak değiliz. Bunu yapmaktansa, sadece bir merkezde,

İbrahim Paşa (Mahkeme Hamamı) Kültür Merkezi'nde ne gibi hizmetler üretti, bunlara bakacağız.

Bu sezon dördüncü hizmet yılına giren bir kültür merkezidir İbrahim Paşa. Bursa Büyükşehir Belediyesi, dört yıldır bu mekânda şehrin bilim, kültür, sanat ve edebiyat hayatına pozitif birikimler sunuyor.

Başka yerel yönetimler ve kamu kurumları için de mümtaz bir örnek teşkil edeceğini düşündüğüm bu birikimlerin oluşumunda Bursa Büyükşehir Belediyesi adına Bursa Kültür AŞ'nin büyük bir payı var. Dört yıl kadar önce, Kültür AŞ'nin Genel Müdürü Rıfat Bakan'ın engin öngörüsü ve değerli iki şair dostun, Adem Turan ile Sıddık Ertaş'ın İstanbul'dan gelerek el verdikleri "Pınarbaşı'nda Şiirin Atları" etkinliği bahsettiğimiz birikimin ilk adımını teşkil ediyor. Bu ilk adımda Bursalılarla bütünleşen şairler arasında Arif Ay,

Mustafa Özçelik, Nurettin Durman, Mehmet Atilla Maraş, Cumali Ünal, M. Ragıp Karcı, Nurullah Genç, Osman Sarı, Metin Önal Mengüşoğlu yer aldılar. Şehrin tarihi Pınarbaşı semtinde, bir park çay bahçesinde başlayan bu ilk hamle 2012'de şimdiki mekâna taşındı. Şehir merkezinde, bir viraneyken restore edilen Mahkeme Hamamı'nın bir bölümünün kültürel etkinliklere tahsis edilmesiyle oldu bu gelişme, ilerleme. Önce Burfaş, ardından daha güçlü bir şekilde Kültür AŞ bu mekânı Bursa Büyükşehir Belediyesi adına kültürel amaçla yönetmeye başladı. Özellikle Bursa Kültür AŞ'nin İbrahim Paşa Kültür Merkezi'ni sevk ve idaresi mükemmeldi. Şair, yazar, fikir adamı Metin Önal Mengüşoğlu'nun rehberliğinde yürütülen çalışmalar hızla genişledi, büyüdü.

2012-2013 sezonunda iki haftada bir olmak üzere, her ay tekrarlanan iki önemli etkinlik dikkat çekti İbrahim Paşa'da. Mengüşoğlu'nun sunumuyla gerçekleşen ve adını Yunus Emre'den alan "Hece Taşları" ve Cevat Akkanat'ın yönetiminde gerçekleşen "Edebiyat Akşamları" programlarıydı bunlar. Mengüşoğlu Hece Taşları'nda Yunus Emre, Mehmet Akif, Necip Fazıl gibi fikir ve edebiyat dünyamızın önemli isimlerini anlattı. Ayrıca Divan şiiri ve Halk şiiri ile ilgili sunumlar da gerçekleştirdi. Edebiyat Akşamları'nın misafirleri arasında ie Ahmet Kekeç, Cemal Şakar, Yıldız Ramazanoğlu, Ümit Aktaş, Cahit Koytak, Turan Karataş, Hicabi Kırılgaç, Mikail Bayram yer aldılar. Ayrıca münferit

programlar da gerçekleştirildi İbrahim Paşa'da. Atasoy Müftüoğlu'nun verdiği konferans gibi...

2013-2014 kültür sanat sezonunda ise İbrahim Paşa'daki etkinliklerin sayısı haftada bir olmak kaydıyla ayda dört etkinliğe ulaştı. "Türkiye'de İslamcılık Tartışmaları", "Bir Bilge Bir Şair" ve "Güncelden Geleceğe" bu sezonun yeni programlarıydı. Edebiyat Akşamları ise ikinci yılına giriyordu. Buna göre Türkiye'de İslamcılık Tartışmaları'nda Metin Önal Mengüşoğlu, Yasin Aktay, Ramazan Kayan, Ercan Yıldırım, Zübeyir Yetik, Ergün Yıldırım, Bilal Sambur, Cevat Özkaya konuşmacı olarak yer aldılar. Güncelden Geleceğe'nin misafirleri arasında ise Hatem Ete, Cafer Solgun, Nevzat Çiçek, Burhanettin Can, Tayyar Arı, Ahmet Faruk Ünsal gibi isimler konuştu. Bir Bilge Bir Şair'in sunumunu Metin Önal Mengüşoğlu yaptı ve dinleyicilerine Mehmet Âkif, Ali Şeriatî, Said Çekmegil, Aliya İzzetbegoviç, Sezai Karakoç gibi önemli şahsiyetleri takdim etti. İkinci yılına giren Edebiyat Akşamları'nın misafirleri arasında ise şu şair, yazar veya akademisyen edebiyatçılar yer alıyordu: Bünyamin Doğruer, Fadime Özkan, Selim Temo, İlhan Genç, Ali Emre, Ali Osman Gündoğan, D. Mehmet Doğan, Mücahit Koca, Hikmet Zeyveli...

İbrahim Paşa'da bunlardan başka önümüzdeki yıl beşincisi düzenlenecek olan Naat Şiirleri Şöleni üç sezondur yapılagelmektedir. Bu şölende şimdiye kadar yer alan şairler arasında Bahaettin

Karakoç, Mustafa Özçelik, Nurettin Durman, Adem Turan, Tayyip Atmaca, İbrahim Eryiğit, Şeref Akbaba, Özcan Ünlü, Hüseyin Kaya, Celal Fedai, Rasim Demirtaş, Murat Soyak, Abdurrahman Adıyan, Mustafa Oğuz, Yunus Emre Altuntaş, Murat Şahin yer aldılar.

2014-2015 kültür sanat mevsiminin başladığı şu günlerde İbrahim Paşa Kültür Merkezi yeni etkinliklere mekân olmaya hazır. Bu sezonda geçen yıllardan devam eden iki programın, Edebiyat Akşamları ve Güncelden Geleceğe'nin yanısıra, üç program daha icra edilecek: "Kavramlar Anlamlar", "Hür Tefekkür Mektebi" ve "Gençlerle Başbaşa"... Böylece ayda beş program olmak üzere, her ayın bütün Çarşamba akşamları ve her ayın son Cuma'sı İbrahim Paşa'da dolu dolu yaşanacak. Hemen belirteyim, bu programlardan beni en çok heyecandıranı kendi sunduğum Edebiyat Akşamları değil artık. Sonuncusu, yani Gençlerle Başbaşa! Zira gençler konuşacak o programda, bakalım neler söyleyecekler...

Bu arada, buraya kadar sayıp döktüğümüz programların ses kayıtlarının çözülmekte olduğu, bunların önümüzdeki aylarda tek tek kitaplaştırılacağını da kaydedelim... Sonuç: Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin yüz akı olarak son dört yıla damgasını vuran bu programların benzerlerini keşke bütün yerel yönetimler, kamu hizmeti yapan büyük kurumlar, sivil toplum örgütleri gerçekleştirebilse...

● ŞEHRİN IŞIKLARI

○ MUHAMMET ŞAHİN

Dünyanın önde gelen birçok şehri markalaşmak ve insanlarına daha yaşanabilir yaşam alanları oluşturmak adına aydınlatmaya önem vermektedir. Lyon, Saint Petersburg gibi şehirler bu alanda isim yapmış ve şehir aydınlatmalarının kalitesi ile birer marka şehir olmuşlardır. Bu çalışmalarının getirisini turizm alanında kazandıkları ile ölçebilmektedirler.” İnsanlar yüzyıllardır her zaman güzelin ve en iyinin peşinde olmuşlardır. Bunun için yaşadıkları çevrede her zaman farklılık yaratma arayışında bulunmuşlar ve hep bir adım öteyi hedef edinmişlerdir. Aydınlatma bir şehrin ve o şehirde yaşayan insanların yaşam kalitesini ortaya koyan ve onları özgür kılan en önemli faktördür.

Hiç şüphe yok ki vatandaşların şehirden gurur duymaları şehrin kimliği ile doğru orantılıdır. Aydınlatma, kentin ana konularından biri olmakla birlikte, enerji verimliliği, emniyet ve kültürel miras gibi ilgili konularda, her bir bölgenin özel gereksinimlerine uygun bir şekilde aydınlatma yapılmasıdır. Buradaki amaç; yenilikçi teknoloji çözümleri için yaşayan bir laboratuvar ve akıllı bir kent ile vatandaşlarının yaşam kalitesini sürekli olarak iyileştiren bir şehir olmaktır. Yenilikçi genel aydınlatma çözümleri ile şehrin yaşam kalitesini iyileştirmektir. Dolayısıyla aydınlatma şehrin güçlü yönlerini ortaya çıkarır. Sıcak bir şehir olarak, insan ölçeğinde işlevsellik ve deneyimi bir araya getiren hoş bir ortam sunar; kamu alanlarını kullanan herkes için hareketliliği kolaylaştırır. Şehre akşamları davetkar bir ortam algısı sağlar. Aydınlatılmış kentler nitelikli emniyetli ve çekicidir. Vatandaşlar kendilerini huzurda ve güvende hissederler.

İnsanlar yaşadıkları kentlerle duygusal bağlar kurarlar ve bu bağın en önemli kriterlerinden biri o şehrin ışıklarıdır. Teknolojinin ortaya koyduğu en büyük

gelişmelerden biri olan ampulün icat edilmesinin üzerinden yaklaşık 157 yıl geçti. İnsanların tatil için uzaya gittiği bu günlerde, ampul artık ışıklandırmanın atası sayılırken, onun gibi "ışık üreten"; evleri, binaları, kentleri aydınlatan ve gece gösterilerinin düzenlenmesini sağlayan yeni teknolojiler geliştirildi. Aydınlatma, kesin tanımı ile nesnelere, çevrelerine ve küçük ya da büyük bölgelere, bunların görülebilmesi için ışık uygulamaktır. Aydınlatma sistemleri, bir kenti geleceğe taşıyacak en önemli araçlardandır. Kent aydınlatması günümüzde, eskiden olduğu gibi yalnızca güvenlik koşullarını kapsayan yaya ve araç trafik yollarının aydınlatılması ile kalmayıp, kenti gerek kullanım, gerekse estetik yönden çekici kılacak aydınlatma

düzenlerinin kurulmasını kapsamaktadır. Aydınlatılan kentsel değerler, içinde buldukları kent bölümünün görünüşünü daha anlamlı ve etkili kılarlar. Kentin karakterini belirleyen kentsel değerlerin aydınlatılması, yalnızca aydınlatılan konunun görünmesini sağlamaz, konunun mimari özelliklerinin, biçimlenişinin ve işlevinin de ortaya çıkmasını sağlar. Kent aydınlatması işlevsel aydınlatma ve mimari aydınlatma olarak iki ayrı başlıkta ele alınır. İşlevsel aydınlatma güvenlik, ulaşım, spor alanları, sanayi bölgeleri ve ticaret alanları, mimari aydınlatma ise yapılar, sanat yapıtları, mühendislik yapıtları, peyzaj mimarlığı ve yaya alanlarıdır. İşlevsel aydınlatmada amaç, söz konusu eylemin en kısa sürede, en güvenli

ve en iyi şekilde yapılmasını sağlamaktır. Bu durumda yapılan aydınlatmada yol ve çevre görünürlüğü artırılarak sürücülerin güvenli bir şekilde ulaşım yapmaları sağlanır. Bu gibi mekânlarda olabildiğince düzgün yayılmış bir aydınlık oluşturabilen düzenlerin kurulması yeterlidir.

Mimari aydınlatma alanlarında ise estetiği ön planda tutan, kente özgü yerel kimliği koruyan, kenti güzelleştirmeyi amaçlayan bir aydınlatma tasarımı hedeflenmelidir. Sonuç olarak şehirlerin geleceği ve marka değerleri, aydınlatmaya verdikleri önem kadar değer kazanacaktır. Şehrin paydaşları geleceğe daha güvenle bakacaktır.

● KAPALI ÇARŞI DEĞERİNİ BULUYOR

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne giren Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'nde devam eden restorasyon çalışmalarının en önemli ayağını oluşturan kapalı çarşı, tonoz çatı, dükkan cephe kaplaması ve yenilenen zemin döşemesiyle bölgeye ayrı bir değer katıyor.

Tarihi ve kültürel mirası ayağa kaldırma çalışmaları kapsamında surlar, çarşı ve hanlar bölgesi ile Kayhan – Reyhan bölgesinin yanı sıra ilçelerde de toplamda 150'nin üzerinde projeyi hayata geçiren Büyükşehir Belediyesi'nin, Kapalı Çarşı'da başlattığı yenileme çalışmalarında sona gelindi. Bursa'nın tarih boyunca en önemli ticaret merkezi olan, 1801 ve 1889 yangınları ile 1854 depreminde büyük zarar gören ve 1958 yılındaki yangında tamamen kül olduktan sonra yeniden inşa edilen Kapalı Çarşı, ilk kez kapsamlı bir yenilemeye tabi tutuldu. Tamamen sökülen eski çatının yerine yapılan ve Türk İslam kültürünün izlerini taşıyan tonoz çatı uygulaması Kapalı Çarşı'yı daha ferah bir kimliğe bürüdü. Dükkan cephelerine uygulanan traverten taşlar ve özel zemin kaplaması ile çarşının tarihi kimliği daha da ön plana çıkarıldı. Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi'nde ilk başlatmayı hedefledikleri çalışmanın Kapalı Çarşı olduğunu ancak bu çalışmanın sona kaldığını belirten Başkan Altepe, çalışmaların artık son aşamaya geldiğini söyledi. Kapalı Çarşı için özel bir proje hazırlandığını ve eski çatının tamamen sökülerek yerine bölgenin tarihi dokusuna uygun tonoz çatı uygulaması yapıldığını kaydeden Başkan Altepe, "Bursa'da yerli ve yabancı turistlerin ilk durağı olan Tarihi Çarşı ve Hanlar bölgemiz UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girdi. Bu bölgeye daha fazla turist geleceğini de göz önüne alarak çalışmayı bir an önce sonlandırmayı hedefliyoruz. Bu çalışma ile hem çarşımızın değeri artacak hem de esnafımız ve Bursa kazanacak" dedi. Kapalı Çarşı restorasyon ve düzenleme projesi Büyükşehir Belediyesi'ne yaklaşık 6 milyon TL'ye mal olacak.

● İLK GÜNKÜ İHTİŞAMINA KAVUŞUYOR

Bat pazarı çarşısındaki 500 yıllık Davut Paşa Mescidini ilk günlük ihtişamına kavuşturma yönündeki çalışmalar hızla sürüyor.

Bursa'nın yaşayan canlı bir müze kent olması doğrultusunda ilk dönem Osmanlı eserlerinden Cumhuriyet dönemi sivil mimarlık örneği yapılarına, 2300 yıllık Bitinya surlarından 8500 yıllık arkeolojik bölgelere kadar her alanda yoğun bir çaba harcayan Büyükşehir Belediyesi, çarşının kalbindeki bir eseri daha ayağa kaldırıyor. Büyükşehir Belediyesi Kayhan Reyhan bölgesindeki 500 yıllık Davut Paşa Mescidi'nin restorasyon çalışmalarına hız verdi. Bat Pazarı çarşısında yer alan ve Sultan 2. Beyazıt'ın veziri Davut Paşa tarafından yaptırılan tarihi mescit, geleneksel el sanatlarının yaşatıldığı çarşıya ayrı bir değer katacak.

Özgün halini alıyor

Restorasyonu tamamlanan Eskişehir Han'ın hemen arkasında yer alan Davut Paşa Mescidi, Reyhan ve Kayhan bölgesindeki tarihi aks üzerindeki en önemli tarihi yapılar arasında yer alıyor. Tarihi bölge içinde yer alan Davut Paşa Mescidi'nin de özgün halini alması için başlattıkları çalışmaların hızla sürdüğünü ifade eden Başkan Altepe, "Çarşı ve hanlar bölgesinin doğu kısmını oluşturan Kayhan bölgesindeki tüm tarihi yapılan özgün halini alıyor. Yaptığımız çalışmalarla çarşımızın değeri de artıyor" dedi.

Yayladan doğal lezzet...

BESAŞ
yayladan

**Tüm Besaş
Bayilerinde**

444 44 11
danışma
hattı

“tek kârımız sağlığınız”

WWW.BURSA.BEL.TR

